

Sr	Year	Author /s	Books / Conference Proceedings
1	2021-22	Prof. Dr. V. K. Sawant	Elements of Research in Social Sciences
2	2021-22	Prof. Dr. V. K. Sawant	Ethics in Business and Management
3	2021-22	Dr. V.K. Sawant	Business Regulatory Framework
4	2021-22	Dr. V.K. Sawant	Business research
5	2021-22	Dr. V.K. Sawant	A study of employee retention in IT industry in Pune City
6	2021-22	Dr. V.K. Sawant	Research report writing fundamentals
7	2021-22	Dr. V.K. Sawant	Management Accounting
8	2021-22	Dr. R. J. Jawale	A Study on Right to Education in India: Social –legal Perspectives
9	2021-22	Dr. R. J. Jawale	Right to Education in India
10	2021-22	Dr. R. J. Jawale	A study of women rights & empowerment in India:
			Legislative and Judicial perspective
11	2021-22	Dr. V.M. Kumbhar	Bank Management Practices
12	2021-22	Dr. V.M. Kumbhar	Co-operative Development
13	2021-22	Lt. Dr. R. K. Nillolu	Financial Markets & Services
14	2021-22	Dr. S. R. Suryawanshi	Stress Management in Banking Sector
15	2021-22	Dr. S.R. Suryawanshi	Customer's awareness & product knowledge towards
			private banks in Satara Districy
16	2021-22	Prof. Dr. G.V. Jadhav	Dynamic of Indian Diaspora
17	2021-22	Prof. Dr. G.V. Jadhav	Live Update Reflection in Marathi Poetry
18	2021-22	Dr. S. A. Kurkute	Indian Tax System and Income Tax
19	2021-22	Dr. S. A. Kurkute	Goods & Services Tax
20	2021-22	Dr. S. A. Kurkute	Income Tax
21	2021-22	Dr. S. A. Kurkute	Goods & Services Tax
22	2021-22	Dr. S. A. Kurkute	Customs Duty: Tax Procedure and Practices
23	2021-22	Dr. S. A. Kurkute	Customer satisfaction of the primary Teachers Cooperative Bank Ltd.



24	2021-22	Dr. S. A. Kurkute	Entrepreneurship Development & Project Report
25	2021-22	Prof. Dr. G.V. Jadhav	Business Communication
26	2021-22	Dr. C. N. Kamble	Women Empowerment : A Need of the hour
27	2021-22	Dr. C. N. Kamble	Legal Empowerment of the Indian Women
28	2021-22	Prof. Dr. G.V. Jadhav	Decoding Business Communication
29	2021-22	Prof.M.B.Shikalgar	Multidisciplinary Approaches in the current times
30	2021-22	Prof.S.V.Yadav	Latest Aspect ,Issues and Concern in Commerce, Bussiness and ICT:Towards Developing Digital Economy
31	2021-22	Dr.T.D.Mahanavar	Modern Management Practices
32	2021-22	Dr. C. N. Kamble	Savior of the Indian labour's-Dr.Babasaheb Ambedkar
33	2021-22	Dr. C. N. Kamble	Roll of Law in Sporting Domain
34	2020-21	Prin. Dr. Bal Kamble	Pachhimatya Rajkiya Vichar (Western Political Thought Part - I) (Marathi)
35	2020-21	Prin. Dr. Bal Kamble	Rajkiya Vicharpranalichi Olakh, (An Introduction to Political Ideologies - Part I) (Marathi)
36	2020-21	Prin. Dr. Bal Kamble	Rajyashastrachi Olakh
37	2020-21		(An Introduction to Political Science - Part I) (Marathi)
38	2020-21	Prof. Dr. V.K. Sawant	Advanced Accountancy P-III
39	2020-21	Prof. Dr. V.K. Sawant	Perspectives on Business Management and Economics
40	2020-21	Dr. V. M. Kumbhar & Dr. P. K. Tone	Bank Management Practices
41	2020-21	Dr. V. M. Kumbhar	Business Environment
42	2020-21	Prof. Dr. V.K. Sawant	Insurance
43	2020-21	Dr. S. R. Suryawanshi	A study of stress management of bank employees: with special reference to satara district
44	2020-21	Dr. S. R. Suryawanshi	Psychological impact of Covid-19 pandemic on mental health of students
45	2020-21	Lt. Dr. R. K. Nillolu	Agricultural and Rural Development in Backward Regions of India



46	2019-20	Prin. Dr. Bal Kamble	Bhartiya Rajyaghatnechi Olakh(An Introduction to Indian
47	2019-20	Prin. Dr. Bal Kamble	Constitution) – Part II (Marathi)
48	2019-20	Prin. Dr. Bal Kamble	Research Methodology in Social Sciences
49	2019-20	Prin. Dr. Bal Kamble	Maharashtratil Sthityantare (Marathi)
50	2019-20		(One of the Editors of this Book)
51	2019-20	Dr. V. M. Kumbhar	Introduction to Banking and Financial System
52	2019-20	Dr. V. M. Kumbhar & Dr. P. K. Tone	Banking Laws in India
53	2019-20	Dr. V. M. Kumbhar & Dr. P. K. Tone	Retail and Corporate Banking
54	2019-20	Dr. V. M. Kumbhar	Micro Economics
55	2019-20	Lt. Dr. R. K. Nillolu	NCC Handbook
56	2019-20	Prof. Dr. G.V. Jadhav	English for Business Communication & Marketing
57	2019-20	Dr. S.V. Yadav	Women entrepreneurship development through Self- Help-Groups in India
58	2019-20	Dr. S. A. Kurkute	Concept of Industry 4.0- Background and overview
59	2019-20	Prof. Dr. G.V. Jadhav	Multiculturalism in Kavita Dasvani's "Bombay Girl"
60	2019-20	Prof. Dr. V.K. Sawant	Role of Commerce education in employability enhancement
61	2019-20	Prof. Dr. V.K. Sawant	A study on administrative aspects of selected industrial institutes in Sangli District
62	2019-20	Dr. D.T. Chavare	A study of autonomy in Indian higher education
63	2019-20	Dr. S.V. Yadav	Women entrepreneurship development through self- help-group in Maharashtra Aayushi International Interdisciplinary Research Journal
64	2019-20	Dr.C.N.Kambale	Sustainable Development-Legal and Judicial Views in India
65	2019-20	Dr.T.D.Mahanwar	Management Principles and Application
66	2018-19	Prin. Dr. Bal Kamble	Right to Information Act (Marathi)
67	2018-19	Dr. V.M. Kumbhar	Autonomous College : A Challenge



68	2018-19	Dr. V.M. Kumbhar	Money and Financial System
69	2018-19	Dr. V.M. Kumbhar &P.K.Tone	Retail and Corporate Banking
70	2018-19	Dr. V. M. Kumbhar & Dr. A. K. Wavare	Money and Banking
71	2018-19	Dr. V. M. Kumbhar & Dr. A. K. Wavare	Macro Economics
72	2018-19	Dr. V. M. Kumbhar & Dr. A. K. Wavare	Macro Economics
73	2018-19	Dr. V. M. Kumbhar & Dr. A. K. Wavare	Changing scenario of electricity generation and consumption pattern in Maharashtra
74	2018-19	Dr. V. M. Kumbhar & Dr. A. K. Wavare	Direct Tax Revenue Pre- BJP Government period in India- A short- term analysis
75	2018-19	Dr. V. M. Kumbhar & Dr. A. K. Wavare	Cheque Trunction System: एक नाविन्यपूर्ण चेक वटवणूक सुविधा
76	2018-19	Dr. V. M. Kumbhar	Vitthiy Bajar Aani Sanstha(Financial Market and Institutions)
77	2018-19	Dr. V. M. Kumbhar	Monetary Economics
78	2018-19	Dr. R. J. Jawale	Universal value based higher education in India
79	2018-19	Dr. C. N. Kamble	Legal Fortification of Women Workers in India
80	2017-18	Prin. Dr. Bal Kamble	The Foreign Policy of India: An Overview (Special Reference to Narendra Modi Govt.)
81	2017-18	Prin. Dr. Bal Kamble	Demand of Small States in India (Marathi)
82	2017-18	Dr. D. T. Chavare	Communication and presentation Skills- Backbone of commerce education
83	2017-18	Prof. Dr. V. K. Sawant	Social Media Marketing
84	2017-18	Prof. Dr. V. K. Sawant	Utility of commerce education in Human resource development
85	2017-18	Prof. Dr. G.V. Jadhav	Contemplation of Indian English Literature
86	2017-18	Dr. S. R. Suryawanshi	A study of India's Foreign trade with European union with selected countries in European union



87	2017-18	Mr. V.K. Sankpal	Benefits of Aerobic exercises and Yoga for Health
88	2017-18	Dr. S. A. Kurkute	Challenges before Rural Entrepreneurs
89	2017-18	Dr.T.D.Mahanwar	Milk Utilization Pattern and Dairy Development
			Programmers in Maharashtra -An Overview
90	2017-18	Prof. A.B.Bhagwat	A study on Make in India: Present Scenario
91	2017-18	Dr.S.A.Kurkute	Knowledge Management :An important tool in
			Organizational Management
92	2017-18	Dr.S. V.Yadav	A study on Working of Industrial Training Institute in
			Pune Region

(Text books written as per CBCS pattern introduced by Shivaji University w.e.f. June 2019)

B.Com Part - II: Semester - III

* * * उद्योजकतेची मूलतत्त्वे * * *

डॉ. एन्. व्ही. शहा । डॉ. एन्. एम्. मुजावर । डॉ. एस्. आर. पवार । डॉ. एस्. डी. गोरल

* * * पैसा व वित्तीय रचना * * *

डॉ. विजय कुंभार

* * * स्थूल अर्थशास्त्र

डॉ. विजय कुंभार । डॉ. अनिल वावरे

*** Corporate Accounting ***

Dr. N. L. Kadam | Prin. Dr. G. J. Fagare

B. A. Part - II: Semester - III

* * * स्थूल अर्थशास्त्र * *

डॉ. विजय कुंभार । डॉ. अनिल वावरे

*** पैसा व बँकिंग ***

डॉ. विजय कुंभार

For Inquiry & Order: +91 7219020447

RUBY BOOK PUBLICATIONS

2213/1-2, 'C' Ward, Kalandariya Towers, Gala No.1, Sali Galli, Somwar Peth, Kolhapur. Ph.: 0231 - 2645455 E-mail: rbpklp774@gmail.com



शिवाजी विद्यापीठाच्या सी. बी. सी. एस. अभ्यासक्रमानुसार

स्थूल अर्थशास्त्र



बी. ए. भाग - २

सेमिस्टर - ३



डॉ. विजय कुंभार | डॉ. अनिल वावरे

© All rights reserved.

ISBN: 978-81-941150-6-9

Code No.: 22301

Price : Rs. 75/-

Edition: First (June 2019) - as per CBCS Pattern

Publisher:

Ms. R. N. Mujawar

B. C. A., M. B. A.

Ruby Book Publications

2213/1-2, C Ward, Kalandariya Towers,

Gala No. 1, Sali Galli, Somwar Peth, Kolhapur - 416 002

Phone: 0231-2645444, Mob.7219020447

Email: rbpklp774@gmail.com

Type Setting & Layout

Limrass Computer Center, Ichalkaranji

Mob.9923012500

Printed By:

Ajij Printers & Binders

2512, D Ward, Kesapur Peth, Kolhapur - 416 002 Mob. 9921515821

प्रस्तावना

शिवाजी विद्यापीठाच्या सामाजिक शास्त्र शाखेतील बी.ए. भाग-२ साठीच्या अर्थशास्त्र विषयातील स्थूल अर्थशास्त्र पेपर क्र.१ चे सी.बी.सी.एस. अंतर्गत बदललेल्या नवीन अभ्यासक्रमानुसार लिहिलेले पुस्तक विद्यार्थी, प्राध्यापक व इतर अभ्यासकांसाठी उपलब्ध करुन देताना आम्हास अत्यंत आनंद होत आहे.

प्रस्तुत पुस्तक हे शिवाजी विद्यापीठाच्या सन २०१९-२० या शैक्षणिक वर्षापासून बदललेल्या अभ्यासक्रमानुसार लिहिलेले असून या पुस्तकाद्वारे स्थूल अर्थशास्त्र विषयाच्या विद्यार्थ्यांबरोबरच इतर अभ्यासकांच्या अपेक्षांची देखील पूर्तता करण्याचा आमचा प्रयत्न असून सदर पुस्तकामध्ये पैशाचा अर्थ, कार्ये, पैशाचे मूल्य, राष्ट्रीय उत्पन्नाच्या संकल्पना, राष्ट्रीय उत्पन्नाचे मापन, राष्ट्रीय उत्पन्न आकडेवारीच्या उपयुक्तता, निर्देशांक, 'से' चा बाजारपेठ विषयक नियम, लॉर्ड केन्सचे उत्पादन, रोजगार, उपभोग व उपभोग प्रवृत्ती बाबतचे सिध्दांत तसेच उपभोगफलन व गुंतवणूक फलन इत्यादी घटकांचा समावेश करण्यात आलेला आहे.

प्रस्तुत पुस्तकामध्ये विद्यापीठीय स्वरुपाचे दिर्घोत्तरी प्रश्न व टीपा याबरोबरच विविध बहुपर्यायी प्रश्नांचाही समावेश करण्यात आलेला असून त्याचा उपयोग सदर अभ्यासक्रमाच्या विद्यार्थ्यांबरोबरच स्पर्धा परीक्षांची तयारी करणाऱ्या विद्यार्थ्यांनाही होणार आहे.

प्रस्तुत पुस्तकाच्या लिखाणासाठी धनंजयराव गाडगीळ वाणिज्य महाविद्यालय आणि छत्रपती शिवाजी कॉलेज साताराचे प्राचार्य, ग्रंथपाल व सर्व सहकारी प्राध्यापकांचे सहकार्य लाभले. तसेच अत्यंत कमी वेळेत सदर पुस्तक प्रकाशित करण्यासाठी रुबी बुक पब्लिकेशनच्या कु.आर. एन. मुजावर यांचे विशेष सहकार्य लाभले. या सर्वांचे आम्ही मन:पूर्वक आभारी आहोत.

प्रा. डॉ.विजय कुंभार

प्रा. डॉ. अनिल वावरे

(Text books written as per CBCS pattern introduced by Shivaji University w.e.f. June 2019)

B.Com Part - II: Semester - III

*** उद्योजकतेची मूलतत्त्वे ***

डॉ. एन्. व्ही. शहा । डॉ. एन्. एम्. मुजावर । डॉ. एस्. आर. पवार । डॉ. एस्. डी. गोरल

* * * पैसा व वित्तीय रचना * * *

डॉ. विजय कुंभार

* * * स्थूल अर्थशास्त्र

* *

डॉ. विजय कुंभार । डॉ. अनिल वावरे

*** Corporate Accounting ***

Dr. N. L. Kadam | Prin. Dr. G. J. Fagare

B. A. Part - II: Semester - III

* * *

डॉ. विजय कुंभार । डॉ. अनिल वावरे

* * *

डॉ. विजय कुंभार

For Inquiry & Order: +91 7219020447

RUBY BOOK PUBLICATIONS

2213/1-2, 'C' Ward, Kalandariya Towers, Gala No.1, Sali Galli, Somwar Peth, Kolhapur. Ph.: 0231 - 2645455 E-mail: rbpklp774@gmail.com





शिवाजी विद्यापीठाच्या सी. बी. सी. एस. अभ्यासक्रमानुसार

बी. कॉम. भाग - २ | सेमिस्टर - ३

पैसा व वित्तीय रचना







डॉ. विजय कुंभार

© All rights reserved.

ISBN: 978-81-941150-2-1

Code No.: 12301

Price: ₹ 65/-

Edition: First (June 2019) - as per CBCS Pattern

Publisher:

Ms. R. N. Mujawar,
B. C. A., M. B. A.
Ruby Book Publications
2213/1-2, C Ward, Kalandariya Towers,
Gala No. 1, Sali Galli, Somwar Peth,
Kolhapur-416 002
Phone: 0231-2645444, Mob. 7219020447
email: rbpklp774@gmail.com

Typesetting & Layout:

Mrs. Geetanjali V. Dhage Shree Samarth Graphics, Kolhapur.

Printed By:

Mr. Aslam M. Mujawar Ajij Printers & Binders 2512, D Ward, Kesapur Peth, Kolhapur-416 002 Mob. 9921515821

प्रश्तावना

वाणिज्य शाखेच्या बी.कॉम. भाग १ साठीच्या सेमिस्टर ३ च्या जून१०१९ पासून बदललेल्या निवन अभ्यासक्रमानुसार लिहिलेले पुस्तक विद्यार्थी, प्राध्यापक व बँकिंग विषयाच्या स्पर्धा परीक्षा देणाऱ्या विद्यार्थांच्या हाती देताना विशेष आनंद होत आहे. प्रस्तुत पुस्तकामध्ये शिवाजी विद्यापीठाच्या निवन अभ्यासक्रमानुसार नव्याने समाविष्ट करण्यात आलेल्या घटकांसह सर्व घटक आणि उपघटकांचा समावेश करण्यात आला असून सदर पुस्तकाचा उपयोग आपणास बँकींग विषयाची तपशीलवार माहिती मिळविण्यासाठी निश्चितपणे होईल.

'पैसा व वित्तीय रचना' या पुस्तकामध्ये विद्यापीठाच्या अभ्यासक्रमामपणे सुलभ व सहज आकलन होईल या पद्धतीने मांडणी करण्याचा प्रयत्न केलेला असून यामध्ये बँकींचा क्षेत्रातील अद्ययावत माहिती, संकल्पना व संज्ञांचाओ वापर करण्यात आलेला आहे. प्रस्तुत पुस्तकामध्ये मराठी संज्ञाबरोबरच अधिक माहितीसाठी बँकींचाबाबतच्या इंच्नजी संज्ञाही दिलेल्या आहेत की जेणेकरून त्याचा उपयोच बँकींचा व वित्तीय संस्थामधील विविध प्रकारच्या भरती परीक्षेच्या तथारीसाठी देखील होणार आहे. केवळ परंपराचत पद्धतीने बँकींचा विषयाचा अभ्यास न करता बँकींचा क्षेत्रातील चालु घडामोडीचीही माहिती मिळावी याकरीता अद्ययावत संदर्भ देण्याचा प्रयत्न प्रस्तुत पुस्तकामध्ये करण्यात आलेला आहे.

प्रस्तुत पुस्तकाच्या लेखन कार्यात धनंजयराव गाडगीळ वाणिज्य महाविद्यालयाच्या प्राचार्या, ग्रंथपाल, सर्व सहकारी प्राध्यापक व विविध बँकेच्या व्यवस्थापकांचे सहकार्य लाभले आहे. मी त्यांचा विशेष आभारी आहे. तसेच सदर पुस्तक प्रकाशित करण्याच्या कामी रुबी बुक्स या पिक्लिकेशनचे कु. आर. एन. मुजावर यांचे विशेष सहकार्य मिळाले. त्यांचेही मन:पुर्वक आभार.

प्रस्तुत पुस्तक विद्यार्थी व शिक्षकांना आवडेल व यांच्या अपेक्षांची पूर्तता करेल याबाबत खात्री वाटते.

प्रा. डॉ. विजय कुंभार

(Text books written as per CBCS pattern introduced by Shivaji University w.e.f. June 2019

B.Com Part - II: Semester - III

*** उद्योजकतेची मूलतत्त्वे ***

डॉ. एन्. व्ही. शहा । डॉ. एन्. एम्. मुजावर । डॉ. एस्. आर. पवार । डॉ. एस्. डी. गोरल

* * * पैसा व वित्तीय रचना * * *

डॉ. विजय कुंभार

* * * स्थूल अर्थशास्त्र

* * *

डॉ. विजय कुंभार । डॉ. अनिल वावरे

*** Corporate Accounting ***

Dr. N. L. Kadam | Prin. Dr. G. J. Fagare

B. A. Part - II: Semester - III

★★★ स्थूल अर्थशास्त्र

डॉ. विजय कुंभार । डॉ. अनिल वावरे

* * *

पैसा व बँकिंग

* * *

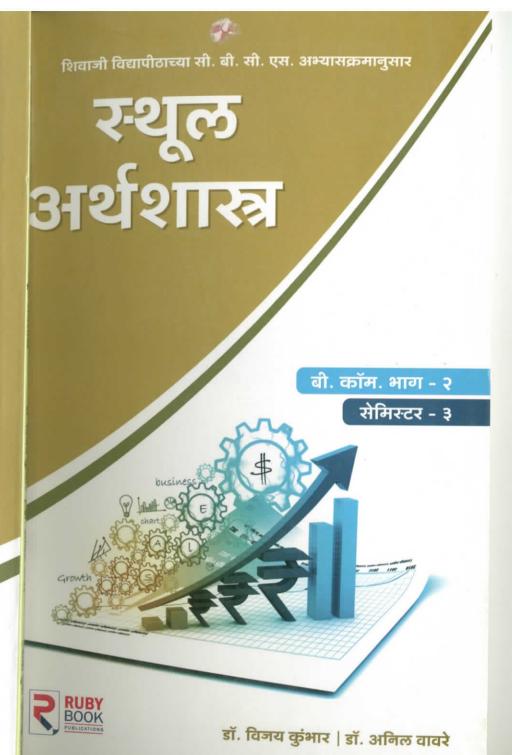
डॉ. विजय कुंभार

For Inquiry & Order: +91 7219020447

RUBY BOOK PUBLICATIONS

2213/1-2, 'C' Ward, Kalandariya Towers, Gala No.1, Sali Galli, Somwar Peth, Kolhapur. Ph.: 0231 - 2645455 E-mail: rbpklp774@gmail.com





© All rights reserved.

ISBN: 978-81-941150-3-8

Code No.: 12302

Price: Rs.80/-

Edition: First (June 2019) - as per CBCS Pattern

Publisher:

Ms. R. N. Mujawar

B. C. A., M. B. A.

Ruby Book Publications

2213/1-2, C Ward, Kalandariya Towers, Gala No. 1, Sali Galli, Somwar Peth, Kolhapur - 416 002

Phone: 0231-2645444, Mob.7219020447

Email: rbpklp774@gmail.com

Type Setting & Layout Limrass Computer Center, Ichalkaranji

Mob.9923012500

Printed By:

Ajij Printers & Binders

2512, D Ward, Kesapur Peth, Kolhapur - 416 002 Mob. 9921515821

प्रस्तावना

शिवाजी विद्यापीठाच्या वाणिज्य शाखेच्या बी.कॉम भाग-२ साठीच्या जून २०१९ पासून राबविल्या जाणाऱ्या नवीन अभ्यासक्रमानुसार लिहिलेले क्रमिक पुस्तक विद्यार्थी, प्राध्यापक आणि इतर अध्ययनार्थींच्या हाती देताना आम्हांस अत्यंतिक आनंद होत आहे. प्रस्तुत पुस्तक हे विद्यापीठाच्या नवीन अभ्यासक्रमानुसार लिहिलेले क्रमिक पुस्तक असून याचा उपयोग विविध प्रकारच्या स्पर्धा परीक्षांच्या अभ्यासाकरिता देखील होणार आहे.

'स्थूल अर्थशास्त्र' या पुस्तकामध्ये आम्ही स्थूल अर्थशास्त्राची ओळख, राष्ट्रीय उत्पन्न मापन व राष्ट्रीय उत्पन्न आकडेवारीचा वापर, पैशाचे मूल्य, पैशाच्या मूल्याबाबतचे सिध्दांत, भाववाढ, निर्देशांक, उत्पादन व रोजगाराचे विविध सिध्दांत, उपभोग फलन, गुंतवणूक फलन आणि गुंतवणूक गुणक या विविध घटकांचा समावेश केला असून या सर्व घटकांची मांडणी करण्यासाठी सहज व सुलभ भाषेचा वापर करण्यात आला आहे. अर्थशास्त्र विषयावरील पुस्तक लिहिताना ते भाषेच्या संदर्भात कोठेही जड होणार नाही याची खबरदारी घेतली आहे. प्रत्येक घटकाची मांडणी शास्त्रशुध्द पध्दतीने करुन सदर पुस्तक सर्व वर्गाच्या वाचकांसाठी उपयुक्त होईल असा प्रयत्न करण्यात आलेला आहे.

प्रस्तुत पुस्तकाच्या लिखाणासाठी धनंजयराव गाडगीळ वाणिज्य महाविद्यालय आणि छत्रपती शिवाजी कॉलेज साताराचे प्राचार्य, ग्रंथपाल व सर्व सहकारी प्राध्यापकांचे सहकार्य लाभले. तसेच अत्यंत कमी वेळेत सदर पुस्तक प्रकाशित करण्यासाठी रुबी बुक पब्लिकेशनच्या कु.आर. एन. मुजावर यांचे विशेष सहकार्य लाभले. या सर्वांचे आम्ही आभारी आहोत.

प्रा. डॉ.विजय कुंभार

प्रा. डॉ. अनिल वावरे

(Text books written as per CBCS pattern introduced by Shivaji University w.e.f. June 2019)

B.Com Part - II : Semester - III

* * * उद्योजकतेची मूलतत्त्वे * * *

डॉ. एन्. व्ही. शहा । डॉ. एन्. एम्. मुजावर । डॉ. एस्. आर. पवार । डॉ. एस्. डी. गोरल

* * * पैसा व वित्तीय रचना * * *

डॉ. विजय कुंभार

डॉ. विजय कुंभार । डॉ. अनिल वावरे

*** Corporate Accounting ***

Dr. N. L. Kadam | Prin. Dr. G. J. Fagare

B. A. Part - II: Semester - III

★★★ स्थूल अर्थशास्त्र ★★

डॉ. विजय कुंभार । डॉ. अनिल वावरे

★★ पैसा व बँकिंग ★★★

डॉ. विजय कुंभार 📗 डॉ. अनिल वावरे

For Inquiry & Order: +91 7219020447

RUBY BOOK PUBLICATIONS

2213/1-2, 'C' Ward, Kalandariya Towers, Gala No.1, Sali Galli, Somwar Peth, Kolhapur. Ph.: 0231 - 2645455 E-mail: rbpklp774@gmail.com



शिवाजी विद्यापीठाच्या सी. बी. सी. एस. अभ्यासक्रमानुसार

पैसा व बँकिंग

BANK



बी. ए. भाग - २

सेमिस्टर - ३

डॉ. विजय कुंभार | डॉ. अनिल वावरे

RUBY

© All rights reserved.

ISBN: 978-81-941150-7-6

Code No.: 22302

Price: Rs.70/-

Edition: First (June 2019) - as per CBCS Pattern

Publisher:

Ms. R. N. Mujawar

B. C. A., M. B. A.

Ruby Book Publications

2213/1-2, C Ward, Kalandariya Towers,

Gala No. 1, Sali Galli, Somwar Peth, Kolhapur - 416 002. Post Box.No.4

Phone: 0231-2645444, Mob.7219020447

Email: rbpklp774@gmail.com

Type Setting & Layout

Limrass Computer Center, Ichalkaranji

Mob.9923012500

Printed By:

Ajij Printers & Binders

2512, D Ward, Kesapur Peth, Kolhapur - 416 002

Mob. 9921515821

अनुक्रमणिका

	बँक व्यवसायाची ओळख	1 100
प्रकरण क्र.१	१.१: बँकेचा अर्थ व कार्ये १.२: बँकांचे प्रकार व त्यांची वैशिष्ट्ये १.३: बँक व्यवसायाची तत्त्वे, बँकांचे गुंतवणूक विषयक धोरण व बँकांचा ताळेबंद १.४: पतनिर्मितीची प्रक्रिया व तिच्या मर्यादा	8-80
प्रकरण क्र.२	प्रात्यक्षिक बँकिंग २.१: बँक खात्यांचे प्रकार व त्यांची वैशिष्ट्ये २.२: खाते उघडणे, के.वाय.सी, खाते चालविणे व खाते बंद करणे. २.३: बँकेचे हक्क व अधिकार, बँक ग्राहकांचे अधिकार २.४: चलनक्षम दस्तऐवज - मुख्य वैशिष्ट्ये	88-00
प्रकरण क्र.३	भारतीय रिझर्व्ह बँक ३.१: भारतीय रिझर्व्ह बँकेचा इतिहास व व्यवस्थापन ३.२: भारतीय रिझर्व्ह बँकेची कार्य - परंपरागत व विकासात्मक ३.३: चलनविषयक धोरण ३.४: पतनियंत्रणाची साधने	6 2-808
प्रकरण क्र.४	भारतातील बँक व्यवहार ४.१: बँकिंग लोकपाल योजना ४.२: पतमूल्यांकन ४.३: बँकांचे विलीनीकरण ४.४: बँकांची अनिष्पादित मालमत्ता	907-978
	संदर्भग्रंथ सूची	276
	अभ्यासक्रम	358
L VID. LEV	विद्यापीठीय प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप	279

डॉ. विजय मारुती कुंभार

विभाग प्रमुख, बँक मॅनेजमेंट विभाग, धनंजयराव गाडगीळ वाणिज्य महाविद्यालय, सातारा

शैक्षणिक पात्रता :

- · M.A. Economics
- · Ph.D. in e-Banking and Customers Satisfaction
- G.D.C.&A. Cooperation and Accounting
- · DIT- Diploma in Information Technology from C-DAC
- UGC-SET -2005
- UGC-NET -2006
- Post Graduate Diploma in Rural Development
- · Pursuing MA-Rural Development
- · Experience UG -16 Years, PG 10 Years
- · Research Experience: 10 Years

संशोधन व शैक्षणिक क्षेत्रातील योगदान :

- चेअरमन, बॅंकिंग ॲन्ड फायनान्स अभ्यास मंडळ (स्वायत्त महाविद्यालय)
- सदस्य, व्यवसायिक अर्थशास्त्र अभ्यास मंडळ (शिवाजी विद्यापीठ)
- बँकिंग भरती मार्गदर्शन केंद्राचे संचालक
- दि रयत सेवक को ऑप बँक लि सातारा चे माजी चेअरमन व विद्यमान संचालक
- गुगल सायटेशन 512 H Index 12 i-10 Index -11
- राष्ट्रीय व अंतरराष्ट्रीय जर्नल्स मध्ये 46 रिसर्च पेपर प्रकशित
- 1 मेजर रिसर्च प्रोजेक्ट व 2 मायनर रिसर्च प्रोजेक्ट पूर्ण

प्रा. प्रकाश कृष्णा टोणे

विभाग प्रमुख, अर्थशास्त्र विभाग, दहिवडी कॉलेज, दहिवडी

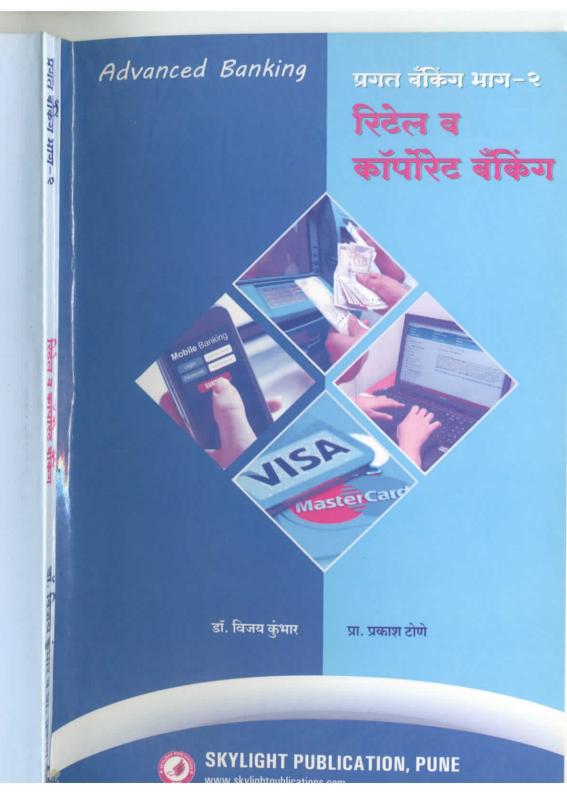
शैक्षणिक पात्रता:

- · M.A. Economics
- · M.Phil. Economics
- · Persuing Ph.D. (Shivaji University, Kolhapur)

संशोधन व शैक्षणिक क्षेत्रातील योगदान:

- अध्यापन : पदवीस्तर 22 वर्षे, पदव्युत्तर 9 वर्षे
- संशोधन : 1 मायनर रिसर्च प्रोजेक्ट पूर्ण
 राष्ट्रीय व अंतरराष्ट्रीय जर्नल्स मध्ये 22 रिसर्च पेपर प्रकशित व वाचन
 राष्ट्रीय व अंतरराष्ट्रीय जर्नल्स मध्ये रिसर्च पेपर वाचन
- विविध सेमिनार कॉन्फारन्स मध्ये साधन व्यक्ती म्हणून कार्य
- शिवाजी विद्यापीठ दूरशिक्षण विभागाकडे सहलेखक म्हणून कार्यरत
- शिवाजी विद्यापीठ अर्थशास्त्र असोसिएशनचे सदस्य







ISBN: 978-93-88671-25-5

प्रगत बँकिंग भाग-२ रिटेल व कॉर्पोरेट बँकिंग

Advanced Banking Part I - Retail & Corporate Banking

प्रथमावृत्ती : नोव्हेंबर २०२०

© डॉ. विजय कुंभार

Email:-vijay.kumbhar9@gmail.com

Cell - +919860176059

लेखक : डॉ. विजय कुंभार

प्रा. प्रकाश टोणे

प्रकाशक :

स्कायलाईट प्रकाशन, पुणे

मो. नं. ९९२२९५२२२०

मुद्रक :

श्री गजानन प्रेस

७६ चिमणपुरा, सातारा

मूल्य: रु. १००

ग्रंथाविषयी...

प्रस्तुत ग्रंथ हा बँकिंग क्षेत्रातील विविध अभ्यासक तसेच बी. कॉम., एम. कॉम., बी. ए., अर्थशास्त्र तसेच बँकिंग क्षेत्रातील स्पर्धा परीक्षा देऊ इच्छिणाऱ्या विद्यार्थ्यांकरिता उपयुक्त ठरणार असून, या ग्रंथामध्ये मुंबई विद्यापीठ, सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, शिवाजी विद्यापीठ. कोल्हापूर तसेच पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर विद्यापीठ, सोलापूर या विद्यापीठातील प्रगत बँकिंग या विषयांमधील अभ्यासक्रमाचाही समावेश करण्यात आलेला आहे. प्रस्तुत ग्रंथामध्ये रिटेल बँकिंग ची संकल्पना व रिटेल बँकिंग प्रॉडक्टस्, भारतातील रिटेल बँकिंग व्यवसाय मधील नवीन बदल, भारतीय बँकांच्या मधील रिटेल बँकिंग चे महत्त्वाचे प्रॉडक्टस् यामध्ये प्रामुख्याने वाहन तारण कर्ज, गृह कर्ज, सोनेतारण कर्ज, शैक्षणिक कर्ज यासारख्या कर्जविषयक योजनांचे स्वरूप व महत्त्व स्पष्ट करण्यात आलेले आहे. त्याचबरोबर कॉर्पोरेट बँकिंग ची संकल्पना, कॉर्पो रेट बँकांकडून दिल्या जाणाऱ्या विविध प्रकारच्या सेवा सुविधा, प्रकल्प सेवी बँका, साहस वित्तपुरवठा कंपन्या, गुंतवणूक बँक व त्यांचे कार्य पद्धती लोन सिंडीकेशन संकल्पना व त्याचे महत्त्व यासारख्या विविध नावीन्यपूर्ण संकल्पना प्रस्तुत पुस्तकांमध्ये मुद्देसूद पद्धतीने मांडण्याचा प्रयत्न केलेला आहे. प्रस्तुत ग्रंथ हा बँकिंग भरती परीक्षांची तयारी करणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी उपयुक्त ठरणार असून या परीक्षांकरिता आवश्यक घटकांचा समावेश करण्यात आलेला आहे. प्रस्तुत ग्रंथामध्ये विद्यार्थ्यांबरोबरच बँकिंग क्षेत्रातील अभ्यासकांना देखील या ग्रंथाचा निश्चितपणे उपयोग होईल अशी खात्री वाटते.

प्रस्तुत ग्रंथ आपल्या हाती सादर करण्याच्या कामी रयत शिक्षण संस्थेच्या सहसचिव, मा. प्रिं. डॉ. प्रतिभा गायकवाड, धनंजयराव गाडगीळ वाणिज्य महाविद्यालयाचे उपप्राचार्य डॉ. लालासाहेब घाडगे, ग्रंथपाल एच वाय माने तसेच महाविद्यालयातील सर्व सहकाऱ्यांचे अमुल्य सहकार्य प्राप्त झाले व प्रोत्साहन दिले त्याबद्दल सर्वांचे मनःपूर्वक आभार. रयत शिक्षण संस्थेच्या दिहेवडी कॉलेज, दिहवडीचे प्रभारी प्राचार्य प्रा. डॉ. बी.एस. बळवंत तसेच महाविद्यालयातील सर्व विभागाचे विभाग प्रमुख व सहकाऱ्यांचे प्रोत्साहन व मार्गदर्शन लाभले त्याबद्दल सर्वांना मनःपूर्वक धन्यवाद...

प्रा.डॉ. विजय कुंभार

प्रा. प्रकाश टोणे

Dr. Vijay Maruti Kumbhar

(MA-Econ, Ph.D (Banking), B.Ed, GDC&A, PGDRD, NET, SET Head, Department of Bank Management Dhananjayrao Gadgil College of Commerce, Satara

(An Autonomous College)



Educational Qualifications:

- M.A. Economics
- Ph.D. in e-Banking and Customers Satisfaction
- G.D.C.&A. Cooperation and Accounting
- · DIT- Diploma in Information Technology from C-DAC
- UGC-SET 2005, UGC-NET 2006
- Post Graduate Diploma in Rural Development 2019
- Pursuing MA-Rural Development
- Experience UG 16 Years, PG 10 Years, Research 10 Years

 Former Chairman, The Rayat Sevak Cooperative Bank Ltd., Satara,

Academic and Professional Contribution:

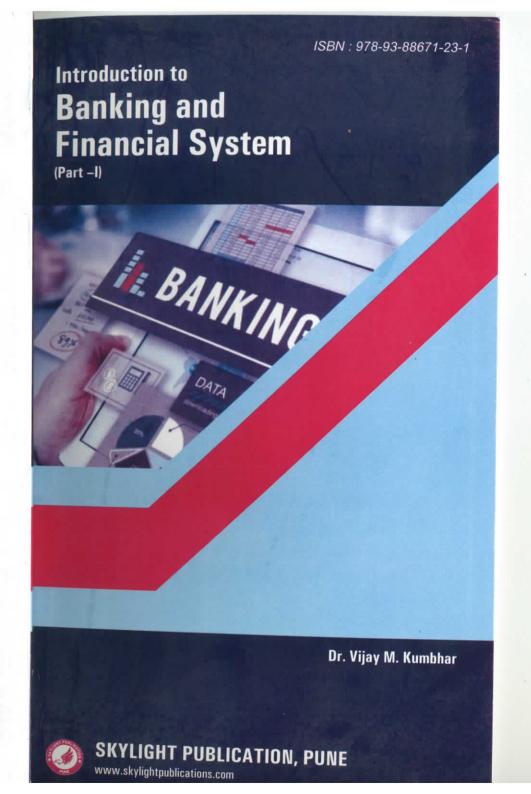
- · Head, Department of Bank Management, DG College of Commerce, Satara
- · Research Consultant, Rayat Institute of Research and Development, Satara
- · Center Director, Banking Recruitment Guidance Centre, DG College, Satara
- · Coordinator, B.Voc (Financial Markets & Services)
- Central Placement Officer, Rayat Shikshan Sanstha, Satara
- Assistant Coordinator, Skill Development foundation, Rayat Shikshan Sanstha, Satara
- · BoS Chairman, Bank Management, DG College of Commerce, Satara
- · BoS Member of Business Economics, Shivaji University, Kolhapur
- BoS Member of Business Economics, KBP College Pandharpur (Solapur) Autonomous College
- · BoS Member of Economics, Sangameswar College, Solapur Autonomous College
- BoS Member of International Business, TC College, Baramati«Autonomous College
- Director, The Rayat Sevak Coop Bank Ltd. Satara (Having Business of 1800 Cr.)
- IQAC Member, Mahaveer College, Kolhapur

Research Contribution:

- 46 Research Papers Published (Banking, Cooperation, Agriculture, Bureaucratic Corruption, Public Policy, Agribusiness, Economics, Financial Inclusion etc)
- 21 Research Papers Presented in State, National and International Seminar and Conferences
- Google citation 512 H Index 12 i-10 Index 11
- Research-Gate Score 10.49
- Major Research Project on An Analytical Study on Bureaucratic Corruption and Reforms in Civil Services funded by Indian Council of Social Sciences Research (ICSSR), New Delhi (Year 2013-16)
- . Minor Research Project on Banking funded by University Grant Commission (UGC), New Delhi (Year
- Minor Research Project on Problems and Prospectus of Agro-Tourism Business: An Empirical Investigation of Ratnagiri & Sindhudurga Districts in Maharashtra funded by Mumbai University.
- 52 SIM Books for Shivaji University, Kolhapur, Mumbai University & Jalagaon University
- Recognized Research Guide for M.Phil & Ph.D (Economics, Banking & Business Economics)
- · Reviewer/Referee of Journals: 08 National & International Research Journals
- Life Member of Marathi Arthashastra Parishad, Mumbai
- Life Member of Shivaji University Economics Association, Kolhapur (Maharashtra)
- . Life Member of Indian Economics Association, New Delhi
- · Delivered more than 100 + lectures in different colleges and institutions

Books Published:

- Kumbhar Vijay (2013). Problems and Prospects of Agritourism Business; ISBN 978-3-659-50291-0
- Kumbhar, Vijay & Anil Wavare (2015). Research Methodology in Economics ISBN 978-93-80876-79-5
- Kumbhar Vijay (2014). Alternative Banking Channels in India, ISBN 978-3-639-70968-1.
- Kumbhar Vijay (2018). Autonomous College: A Challenge, ISBN-978-93-5300-657-0
- Kumbhar Vijay (2019). Money and Financial System, ISBN 978-81-941150-2-1
- Kumbhar Vijay & Wavare Anil (2019). Money and Banking, ISBN 978-81-941150-7-8
- Kumbhar Vijay & Wavare Anil (2019). Macro Economics, ISBN 978-81-941150-3-8
- Kumbhar Vijay & Wavare Anil (2019). Macro Economics, ISBN 978-81-941150-6-8



Dr. Vijay Maruti Kumbhar

(MA-Econ, Ph.D (Banking), B.Ed, GDC&A, PGDRD, NET, SET Head, Department of Bank Management

Dhananjayrao Gadgil College of Commerce, Satara

(An Autonomous College)

Educational Qualifications:

- · M.A. Economics
- · Ph.D. in e-Banking and Customers Satisfaction
- . G.D.C.&A. Cooperation and Accounting
- . DIT- Diploma in Information Technology from C-DAC
- UGC-SET 2005, UGC-NET 2006
- Post Graduate Diploma in Rural Development 2019
- Pursuing MA-Rural Development
- . Experience UG 16 Years, PG 10 Years, Research 10 Years

Former Chairman, The Rayat Sevak Cooperative Bank Ltd., Satara,

Academic and Professional Contribution:

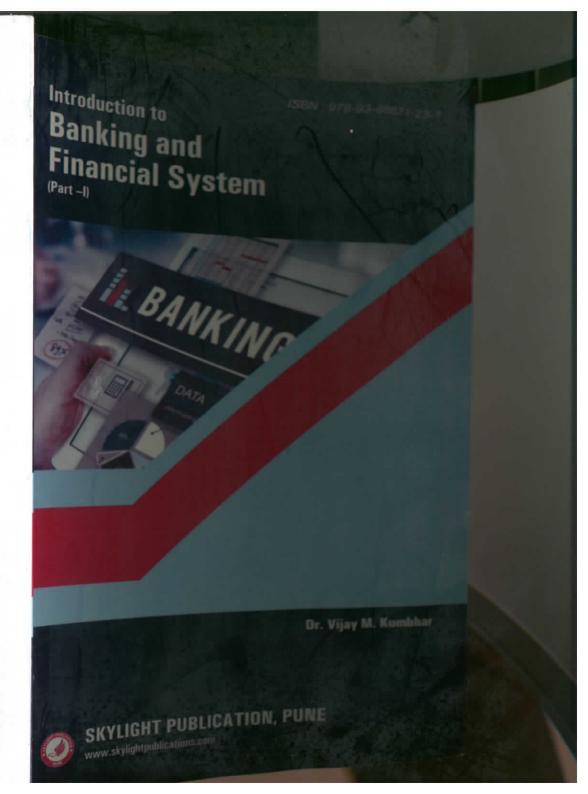
- · Head, Department of Bank Management, DG College of Commerce, Satara
- Research Consultant, Rayat Institute of Research and Development, Satara
- Center Director, Banking Recruitment Guidance Centre, DG College, Satara
- Coordinator, B.Voc (Financial Markets & Services)
- · Central Placement Officer, Rayat Shikshan Sanstha, Satara
- · Assistant Coordinator, Skill Development foundation, Rayat Shikshan Sanstha, Satara
- BoS Chairman, Bank Management, DG College of Commerce, Satara
- BoS Member of Business Economics, Shivaji University, Kolhapur
- BoS Member of Business Economics, KBP College Pandharpur (Solapur) Autonomous College
- BoS Member of Economics, Sangameswar College, Solapur Autonomous College
- · BoS Member of International Business, TC College, Baramati-Autonomous College
- . Director, The Rayat Sevak Coop Bank Ltd. Satara (Having Business of 1800 Cr.)
- IQAC Member, Mahaveer College, Kolhapur

Research Contribution:

- 46 Research Papers Published (Banking, Cooperation, Agriculture, Bureaucratic Corruption, Public Policy, Agribusiness, Economics, Financial Inclusion etc)
- . 21 Research Papers Presented in State, National and International Seminar and Conferences
- Google citation 512 H Index 12 i-10 Index 11
- · Research-Gate Score · 10.49
- Major Research Project on An Analytical Study on Bureaucratic Corruption and Reforms in Civil Services funded by Indian Council of Social Sciences Research (ICSSR), New Delhi (Year 2013-16)
- · Minor Research Project on Banking funded by University Grant Commission (UGC), New Delhi (Year
- Minor Research Project on Problems and Prospectus of Agro-Tourism Business: An Empirical Investigation of Ratnagiri & Sindhudurga Districts in Maharashtra funded by Mumbai University.
- 52 SIM Books for Shivaji University, Kolhapur, Mumbai University & Jalagaon University
- Recognized Research Guide for M.Phil & Ph.D (Economics, Banking & Business Economics)
- Reviewer/Referee of Journals: 08 National & International Research Journals
- · Life Member of Marathi Arthashastra Parishad, Mumbai
- · Life Member of Shivaji University Economics Association, Kolhapur (Maharashtra)
- · Life Member of Indian Economics Association, New Delhi
- Delivered more than 100 + lectures in different colleges and institutions

Books Published:

- Kumbhar Vijay (2013). Problems and Prospects of Agritourism Business; ISBN 978-3-659-50291-0
- Kumbhar, Vijay & Anil Wavare (2015). Research Methodology in Economics ISBN 978-93-80876-79-5
- Kumbhar Vijay (2014). Alternative Banking Channels in India, ISBN 978-3-639-70968-1.
- Kumbhar Vijay (2018). Autonomous College: A Challenge, ISBN-978-93-5300-657-0
- Kumbhar Vijay (2019). Money and Financial System, ISBN 978-81-941150-2-1
- Kumbhar Vijay & Wavare Anil (2019). Money and Banking, ISBN 978-81-941150-7-8
 Kumbhar Vijay & Wavare Anil (2019). Macro Economics, ISBN 978-81-941150-3-8
- Kumbhar Vijay & Wavare Anil (2019). Macro Economics, ISBN 978-81-941150-6-8



Introduction to Banking and Financial System (Part –I)

ISBN: 978-93-88671-23-1

First Edition 2020

Written by:

© Dr. Vijay M. Kumbhar Email :- vijay.kumbhar9@gmail.com Cell - +919860176059

Publusher:

Skylight Publication
M-106, Hub Town Country Woods, Tilekar Nagar,
Kondhwa, Haveli, Pune -411048
Contact- 9890916005
Email- skylightpublication@gmail.com
Website: www.skylightpublications.com

Printed At:

Shree Gajanan Press 76 Chimanpura Satara 415002

Price Rs. 120/-

Contents

Uni	Dunning and Timancial System	Page No.	
	Introduction to Money and it's Measurement		
els ()	1.1 Evolution, Meaning, Types and Functions of Money		
I	1.2 Currency Management System in India		
and a	1.3 Know your Bank Note Policy- Issues of Counterfeit Currency in India		
old; m.Y	1.4 Measures of Money Supply -NM1, NM2,NM3, L1, L2 & L3	Shrae	
Tell	Banking Institutes		
	2.1 Meaning and Functions of Commercial Banks	1	
	2.2 Types of Banks and Principles of Banking Business		
П	2.3 Types and Features of Bank Deposits - Nature and Features of ASBA	44	
and	2.4 Sources of Funds, Income and Expenditure of Banks		
	Loan Appraisal System and Loan Products .	than a	
int	4.1. Loan Appraisal Method - Procedure and Importance	CATTO	
m -	4.2. Review of Loan Products of the Banks	ogs()	
	4.3. MUDRA Loan Scheme- Features, Procedure and Problems	86	
100	4.4. NPA - Causes, Provisions and Remedies - Prompt Corrective Action	I boy	
	Recent Issues and New Trends in India Banking		
ľ	4.1. Micro Finance Institutions- Evolution, Functions and Importance	a brig	
V	1.2. Payment Banks Small Finance Banks : Licensing and functions	114	
	4.3. Mergers of Banks – Types, Advantages and Disadvantages		
4	.4. Application of Robotics and Artificial Intelligence in Banking Sector		

support and encompagnees. I am also thunked to be full-

डॉ. विजय मारुती कुंभार

विभाग प्रमुख, बँक मॅनेजमेंट विभाग, धनंजयराव गाडगीळ वाणिज्य महाविद्यालय, सातारा

शैक्षणिक पात्रता :

- · M.A. Economics
- · Ph.D. in e-Banking and Customers Satisfaction
- · G.D.C.&A. Cooperation and Accounting
- · DIT- Diploma in Information Technology from C-DAC
- UGC-SET -2005
- UGC-NET -2006
- Post Graduate Diploma in Rural Development
- Pursuing MA-Rural Development
- · Experience UG -16 Years, PG 10 Years
- · Research Experience: 10 Years

संशोधन व शैक्षणिक क्षेत्रातील योगदान :

- चेअरमन, बँकिंग ॲन्ड फायनान्स अभ्यास मंडळ (स्वायत्त महाविद्यालय)
- सदस्य, व्यवसायिक अर्थशास्त्र अभ्यास मंडळ (शिवाजी विद्यापीठ)
- बँकिंग भरती मार्गदर्शन केंद्राचे संचालक
- दि स्यत सेवक को ऑप बँक लि सातारा चे माजी चेअरमन व विद्यमान संचालक
- गुगल सायटेशन 512 H Index 12 i-10 Index -11
- राष्ट्रीय व अंतरराष्ट्रीय जर्नल्स मध्ये 46 रिसर्च पेपर प्रकशित
- 1 मेजर रिसर्च प्रोजेक्ट व 2 मायनर रिसर्च प्रोजेक्ट पूर्ण

प्रा. प्रकाश कृष्णा टोणे

विभाग प्रमुख, अर्थशास्त्र विभाग, दहिवडी कॉलेज, दहिवडी

शैक्षणिक पात्रता :

- M.A. Economics
- M.Phil. Economics
- · Persuing Ph.D. (Shivaji University, Kolhapur)

संशोधन व शैक्षणिक क्षेत्रातील योगदान :

- अध्यापन : पदवीस्तर 22 वर्षे, पदव्युत्तर 9 वर्षे
- संशोधन : 1 मायनर रिसर्च प्रोजेक्ट पूर्ण

राष्ट्रीय व अंतरराष्ट्रीय जर्नल्स मध्ये 22 रिसर्च पेपर प्रकशित व वाचन राष्ट्रीय व अंतरराष्ट्रीय जर्नल्स मध्ये रिसर्च पेपर वाचन

- विविध सेमिनार कॉन्फारन्स मध्ये साधन व्यक्ती म्हणून कार्य
- शिवाजी विद्यापीठ द्रशिक्षण विभागाकडे सहलेखक म्हणून कार्यरत
- शिवाजी विद्यापीठ अर्थशास्त्र असोसिएशनचे सदस्य

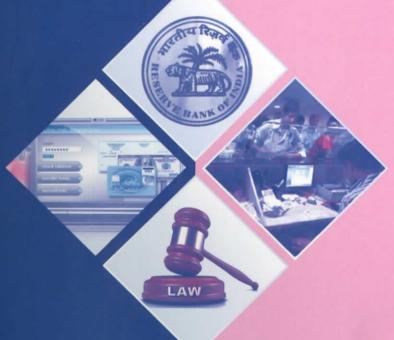








प्रगत बँकिंग भाग-? भारतातील बँकिंग विषयक कायदे



डॉ. विजय कुंभार

प्रा. प्रकाश टोणे



Advanced Banking

SKYLIGHT PUBLICATION, PUNE

ISBN: 978-93-88671-24-8

प्रगत बँकिंग भाग – १ भारतातील बँकिंग विषयक कायदे Banking Related Laws in India

प्रथमावृत्ती : नोव्हेंबर २०२०

© डॉ. विजय कुंभार

Email :- vijay.kumbhar9@gmail.com

Cell - +919860176059

लेखक : डॉ. विजय कुंभार

प्रा. प्रकाश टोणे

प्रकाशक:

स्कायलाईट प्रकाशन, पुणे

मुद्रक : श्री गजानन प्रेस ७६ चिमणपुरा, सातारा

मूल्य: रु. १००

ग्रंथाबद्दल

प्रस्तुत ग्रंथ हा बँकिंग क्षेत्रातील विविध अभ्यासक तसेच बी. कॉम., एम. कॉम., बी. ए., अर्थशास्त्र तसेच बँकिंग क्षेत्रातील स्पर्धा परीक्षा देऊ इच्छिणाऱ्या विद्यार्थ्यांकरिता उपयुक्त ठरणार असून, या ग्रंथामध्ये मुंबई विद्यापीठ, सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, शिवाजी विद्यापीठ. कोल्हापूर तसेच पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर विद्यापीठ, सोलापूर या विद्यापीठातील प्रगत बँकिंग व बँकिंग विषयक कायदे या विषयांमधील अभ्यासक्रमाचाही समावेश करण्यात आलेला आहे. प्रस्तुत ग्रंथामध्ये महत्त्वाचे बँकिंग कायदे व त्यामधील महत्त्वपूर्ण तरतुदी याबाबतची उपयुक्त माहिती देण्यात आलेली आहे. सदर ग्रंथ हा प्रामुख्याने पदवी व पदव्युत्तर विद्यार्थ्यांकरिता आवश्यक असणाऱ्या अभ्यासक्रमाचा विचार करून तयार करण्यात आलेले असून यामध्ये भारतीय बँकिंग नियमन कायदा-१९४९, बँक परवाना विषयक धोरण-२०१३, बँक शाखा सुरू करणे व बंद करण्याबाबतच्या तरतूदी, सहकारी संस्था कायदा-१९१२, महाराष्ट्र सहकारी संस्था कायदा-१९६०, बहुराज्य सहकारी संस्था कायदा-२००२, पगारदार नोकरांच्या सहकारी पतसंस्था- आदर्श उपविधी, चलनक्षम दस्तऐवज कायदा १८८१ व सुधारणा, भारतीय करार कायदा १८७२ मधील महत्त्वाच्या तरतुदी, गारनिशी ऑर्डर, स्थावर मालमत्ता तारण व त्याचे प्रकार, बँकिंग लोकपाल योजना-२००६. प्रस्तुत ग्रंथामध्ये बँकिंग व वित्तीय क्षेत्रातील स्पर्धा परीक्षा देणाऱ्या विद्यार्थ्यांना आवश्यक. असणाऱ्या महत्त्वाच्या घटकांचा देखील समावेश करण्यात आलेला असून या परीक्षांकरिता एकत्रित व मुद्देसूद मांडणी असणारे ग्रंथ उपलब्ध करून देण्याच्या हेतूने या ग्रंथातील विविध घटकांची शास्त्रशुद्ध पद्धतीने मांडणी करण्यात आलेली असून आम्हास निश्चित खात्री आहे की सदर ग्रंथ विविध प्रकारच्या बँकिंग व वित्तीय क्षेत्रातील भरती परीक्षांची तयारी करणाऱ्या सर्व उमेदवारांना याचा लाभ मिळेल तसेच बँकिंग क्षेत्रात कार्यरत असणाऱ्या कर्मचाऱ्यांना देखील सदर ग्रंथ मार्गदर्शक म्हणून उपयुक्त ठरेल.

प्रस्तुत ग्रंथ आपल्या हाती सादर करण्याच्या कामी रयत शिक्षण संस्थेच्या सहसचिव, मा. प्रिं. डॉ. प्रतिभा गायकवाड, धनंजयराव गाडगीळ वाणिज्य महाविद्यालयाचे उपप्राचार्य डॉ. लालासाहेब घाडगे, ग्रंथपाल एच. वाय. माने तसेच महाविद्यालयातील सर्व सहकान्यांचे अमुल्य सहकार्य प्राप्त झाले व प्रोत्साहन दिले त्याबद्दल सर्वांचे मनः पूर्वक आभार. रयत शिक्षण संस्थेच्या दिहवडी कॉलेज, दिहवडीचे प्रभारी प्राचार्य प्रा. डॉ. बी. एस. बळवंत तसेच महाविद्यालयातील सर्व विभागाचे विभाग प्रमुख व सहकान्यांचे प्रोत्साहन व मार्गदर्शन लाभले त्याबद्दल सर्वांना मनःपूर्वक धन्यवाद....



डॉ. विजय मारुती कुंभार

विभाग प्रमुख, बँक मॅनेजमेंट विभाग, धनंजयराव गाडगीळ वाणिज्य महाविद्यालय, सातारा शैक्षणिक पात्रता :

- · M. A. Economics
- Ph.D. in e-Banking and Customers Satisfaction
- G.D.C.&A. Cooperation and Accounting
- DIT- Diploma in Information Technology from C-DAC
- UGC-SET-2006
- UGC-NET -2007
- Post Graduate Diploma in Rural Development
- Pursuing MA-Rural Development
- Experience UG-16 Years, PG-10 Years
- Research Experience : 10 Years संशोधन व शैक्षणिक क्षेत्रातील योगदान :
- चेअरमन, बँकिंग ॲन्ड फायनान्स अभ्यास मंडळ (स्वायत्त महाविद्यालय)
- सदस्य, व्यवसायिक अर्थशास्त्र अभ्यास मंडळ (शिवाजी विद्यापीठ)
- बँकिंग भरती मार्गदर्शन केंद्राचे संचालक
- दि रयत सेवक को ऑप बँक लि सातारा चे माजी चेअरमन व विद्यमान संचालक
- गुगल सायटेशन 512 H Index 12 i-10 Index -11
- राष्ट्रीय व अंतरराष्ट्रीय जर्नल्स मध्ये ४६ रिसर्च पेपर प्रकशित
- ०१ मेजर रिसर्च प्रोजेक्ट व ०२ मायनर रिसर्च प्रोजेक्ट पूर्ण
- विविध सेमिनार कॉन्फरन्स मध्ये २४ शोधनिबंध सादर



प्रा. प्रकाश कृष्णा टोणे

विभाग प्रमुख, अर्थशास्त्र विभाग, दहिवडी कॉलेज, दहिवडी शैक्षणिक पात्रता :

- · M.A. Economics
- · M.Phil. Economics
- Persuing Ph.D. (Shivaji University, Kolhapur) संशोधन व शैक्षणिक क्षेत्रातील योगदान :
- अध्यापन : पदवीस्तर २२ वर्ष, पदव्युत्तर ९ वर्ष
- संशोधन : १ मायनर रिसर्च प्रोजेक्ट पूर्ण
- राष्ट्रीय व अंतरराष्ट्रीय जर्नल्स मध्ये २२ रिसर्च पेपर प्रकशित व वाचन
- राष्ट्रीय व अंतरराष्ट्रीय जर्नल्स मध्ये रिसर्च पेपर वाचन
- विविध सेमिनार व कॉन्फरन्स मध्ये साधन व्यक्ती म्हणून कार्य
- शिवाजी विद्यापीठ दूरशिक्षण विभागाकडे सहलेखक म्हणून कार्यरत
- शिवाजी विद्यापीठ अर्थशास्त्र असोसिएशनचे सदस्य
- मराठी अर्थशास्त्र परिषद, मुंबईचे सदस्य

RUBY BOOK PUBLICATIONS

2213/1-2, 'C' Ward, Kalandariya Towers, Gala No.1, Sali Galli, Somwar Peth, Kolhapur. Ph.: 0231 - 2645455 E-mail: rbpklp774@gmail.com





प्रगत बँकिंग भाग - 3

र व्यवस्थापन पद्धती

k Management Practices)





डॉ. विजय कुंभार प्रा. प्रकाश टोणे ISBN: 978-81-948788-5-2

प्रगत बँकिंग भाग-३

बँक व्यवस्थापन पद्धती

Advanced Banking Part III -

Bank Management Practices

प्रथमावृत्ती : जून २०२१

© डॉ. विजय कुंभार

Email :- vijay.kumbhar9@gmail.com Cell - +919860176059

लेखक:

डॉ. विजय कुंभार

प्रा. प्रकाश टोणे

प्रकाशक:

रूबी बुक पब्लिकेशन्स

२२१३/१-२, सी वॉर्ड, सोमवार पेठ, कोल्हापूर

फोन : (०२३१) २६४५४५५

मुद्रक :

श्री गजानन प्रेस

७६ चिमणपुरा, सातारा

मूल्य: रु. १०५

ग्रंथाबद्दल

प्रस्तुत ग्रंथ हा बँकिंग क्षेत्रातील विविध अभ्यासक तसेच बी. कॉम., एम. कॉम., बी. ए., अर्थशास्त्र तसेच बँकिंग क्षेत्रातील स्पर्धा परीक्षा देऊ इच्छिणाऱ्या विद्यार्थ्यांकरिता उपयुक्त ठरणार असून, या ग्रंथामध्ये मुंबई विद्यापीठ, सावित्रीबाई फले पुणे विद्यापीठ, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर तसेच पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर विद्यापीठ, सोलापूर या विद्यापीठातील प्रगत बँकिंग व बँकिंग व्यवहार या विषयांमधील अभ्यासक्रमाचाही समावेश करण्यात आलेला आहे. प्रस्तुत ग्रंथामध्ये बँकेच्या मुख्य कार्यालयाचे महत्त्व, बँकेच्या मुख्य कार्यालयाची प्रशासकीय रचना, बँकेच्या मुख्य कार्यालयातील विभाग व त्यांची कार्ये, मुख्य कार्यकारी अधिकाऱ्याची कार्ये व जबाबदाऱ्या, विभागीय व प्रादेशिक कार्यालयांचे महत्त्व, विभागीय कार्यालयाची प्रशासकीय रचना, प्रादेशिक कार्यालयाची प्रशासकीय रचना, बँक शाखा कार्यालयाची रचना व व्यवस्थापकीय रचना, ठेव विभागातील अधिकारी, कर्ज विभाग व कर्ज वसुली अधिकारी, बँकेतील रोखपाल व शाखा व्यवस्थापकाच्या जबाबदाऱ्या व कर्तव्ये, प्रादेशिक किंवा विभागीय कार्यालय व्यवस्थापकाची कार्ये व जबाबदाऱ्या, बँक व्यवसायाची तत्त्वे व तत्त्वांचे महत्त्व, बँकेचे गुंतवण्क विषयक धोरण, बँकेचे अंतर्गत व वैधानिक लेखापरीक्षण व इन्फॉर्मेशन अँड सिस्टीम ऑडिट इत्यादीचा समावेश करण्यात आलेला आहे.

प्रस्तुत ग्रंथामध्ये बँकिंग व वित्तीय क्षेत्रातील स्पर्धा परीक्षा देणाऱ्या विद्यार्थ्यांना आवश्यक असणाऱ्या महत्त्वाच्या घटकांचा देखील समावेश करण्यात आलेला असून या परीक्षांकरिता एकत्रित व मुद्देसूद मांडणी असणारे ग्रंथ उपलब्ध करून देण्याच्या हेतूने या ग्रंथातील विविध घटकांची शास्त्रशुद्ध पद्धतीने मांडणी करण्यात आलेली असून आम्हास निश्चित खात्री आहे की सदर ग्रंथ विविध प्रकारच्या बँकिंग व वित्तीय क्षेत्रातील भरती परीक्षांची तयारी करणाऱ्या सर्व उमेदवारांना याचा लाभ मिळेल तसेच बँकिंग क्षेत्रात कार्यरत असणाऱ्या कर्मचाऱ्यांना देखील सदर ग्रंथ मार्गदर्शक म्हणून उपयुक्त ठरेल.

प्रस्तुत ग्रंथ आपल्या हाती सादर करण्याच्या कामी रयत शिक्षण संस्थेच्या सहसचिव, मा. प्रिं. डॉ. प्रतिभा गायकवाड, प्रा. डॉ. श्रीकृष्ण महाजन (अधिष्ठाता, वाणिज्य व व्यवस्थापन, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर) दिहवडी कॉलेज, दिहवडीचे प्रभारी प्राचार्य प्रा. डॉ. बी. एस. बळवंत, प्रा. डॉ. विठ्ठल सावंत, डॉ. शिवाजी भोसले, डॉ. अनिल वावरे, डॉ. गणेश जाधव, श्री. संजयकुमार मगदूम एच. वाय. माने तसेच महाविद्यालयातील सर्व सहकाऱ्यांचे अमुल्य सहकार्य प्राप्त झाले व प्रोत्साहन दिले त्याबद्दल सर्वांचे मनःपूर्वक आभार.



डॉ. विजय मारुती कुंभार

विभाग प्रमुख, बँक मॅनेजमेंट विभाग, धनंजयराव गाडगीळ वाणिज्य महाविद्यालय, सातारा

- M. A. Economics
- Ph.D. in e-Banking and Customers Satisfaction
- G.D.C.&A. Cooperation and Accounting
- DIT- Diploma in Information Technology from C-DAC
- UGC-SET-2006
- UGC-NET -2007
- Post Graduate Diploma in Rural Development
- Pursuing MA-Rural Development
- Experience UG-16 Years, PG-10 Years
- Research Experience : 10 Years संशोधन व शैक्षणिक क्षेत्रातील योगदान :
- चेअरमन, बँकिंग ॲन्ड फायनान्स अभ्यास मंडळ (स्वायत्त महाविद्यालय)
- सदस्य, व्यवसायिक अर्थशास्त्र अभ्यास मंडळ (शिवाजी विद्यापीठ)
- बँकिंग भरती मार्गदर्शन केंद्राचे संचालक
- दि रयत सेवक को ऑप बँक लि सातारा चे माजी चेअरमन व विद्यमान संचालक
- गुगल सायटेशन 512 H Index 12 i-10 Index -11
- राष्ट्रीय व अंतरराष्ट्रीय जर्नल्स मध्ये ४६ रिसर्च पेपर प्रकशित
- ०२ मेजर रिसर्च प्रोजेक्ट व ०२ मायनर रिसर्च प्रोजेक्ट पूर्ण
- विविध सेमिनार कॉन्फरन्स मध्ये २४ शोधनिबंध सादर



लेफ्टनंट डॉ. राजशेखर निल्लोलू

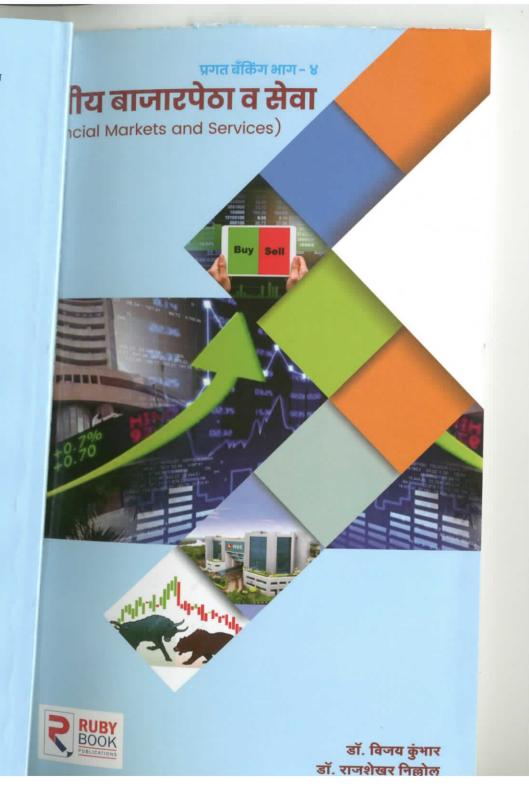
सहाय्यक प्राध्यापक, धनंजयराव गाडगीळ वाणिज्य महाविद्यालय, सातारा एन.सी.सी. कंपनी कमांडर, धनंजयराव गाडगीळ वाणिज्य महाविद्यालय, सातारा येथे कार्यरत

- · M.A. (Economics)
- M.Phil. (Social Sciences)
- Ph.D. Political Economy and Ambedkarite Ideology
- Teaching Experience: UG-10 Years
- Research Experience: 6 Years संशोधन व शैक्षणीक क्षेत्रातील योगदान :
- मायनर रिसर्च प्रोजेक्ट पूर्ण.
- चेअरमन, एनसीसी मिलिटरी ससान्स अभ्यास मंडळ (स्वायत्त महाविद्यालय).
- सदस्य, बँकिंग अँड फायनान्स अभ्यास मंडळ (स्वायत्त महाविद्यालय).
- सदस्य, व्यावसायीक अर्थशास्त्र अभ्यास मंडळ (स्वायत्त महाविद्यालय).
- राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय जर्नल्स मध्ये ७ रिसर्च पेपर प्रकाशित.
- विविध सेमिनार व कॉन्फरन्स मध्ये १५ शोधनिबंध सादर.
- एन. सी. सी प्रीकमिशन (PRCN) प्रशिक्षण (आर्मी विंग) पूर्ण.
- रक्षा मंत्रालय, भारत सरकार द्वारे सन २०१९ चे रक्षा सचिव प्रशंसा पुरस्कार प्राप्त.

RUBY BOOK PUBLICATIONS

2213/1-2, 'C' Ward, Kalandariya Towers, Gala No.1, Sali Galli, Somwar Peth, Kolhapur. Ph.: 0231 - 2645455 E-mail: rbpklp774@gmail.com





प्रत्यक्ष सहभाग नसतो. गुंतवणूकदार आपापसात मध्यस्थ संस्थांच्या माध्यमातून रोख्यांची खरेदी विक्री करतात.

३. सरकारी रोख्यांचा बाजार (Government Security Market/ Gilt Edged Market):

सरकारी रोख्यांच्या खरेदी-विक्रीच्या बाजारास सरकारी रोख्यांचा बाजार असे म्हणतात. या बाजारामध्ये सरकारने विक्रीला काढलेल्या रोख्यांची देवाण-घेवाण होते. केंद्र सरकार व राज्य सरकारचे विविध रोखे भारतीय रिझर्व्ह बँक जारी करते. सरकारी रोखे अल्पकालीन (ज्याची मुदत एका वर्षापेक्षा कमी असते) तसेच दीर्घकालीन (ज्याची मुदत एका वर्षापेक्षा अधिक असते) स्वरूपाचे असतात. या बाजारास सुवर्ण किनार युक्त बाजार (Gilt Edged Market) असेही म्हणतात.

४. खाजगी रोख्यांचा बाजार (Corporate Security Market) :

खाजगी कंपन्यांच्या रोख्यांच्या देवाण-घेवाणीच्या बाजाराला खाजगी रोख्यांचा बाजार असे म्हणतात. या बाजारात केवळ खाजगी कॉर्पोरेट कंपन्यांच्या रोख्यांची खरेदी-विक्री होत असते. खाजगी कॉपोरेट कंपन्या भांडवल गोळा करण्यासाठी जनसामान्यांना आपले भाग रोखे विकून निधी गोळा करतात. ही प्रक्रिया खाजगी रोख्यांच्या बाजारात पार पाडली जाते.

अशाप्रकारे भारतीय भांडवल बाजारात चार विविध प्रकारच्या उपबाजारांचा समावेश होतो.

ब) बँका व वित्तीय संस्था

(Banks and Financial Institutions):

उपबाजाराबरोबर विविध बँका व वित्तीय संस्था भांडवल बाजारात महत्त्वाची भूमिका बजावतात. यामध्ये प्रामुख्याने राष्ट्रीयकृत बँका, खाजगी बँका, विदेशी बँका, सहकारी बँका, विकास बँका, इन्शुरन्स कंपन्या, परस्पर निधी कंपन्या, गुंतवणूक कंपन्या इत्यादींचा समावेश

१. राष्ट्रीयीकृत बँका (Nationalized Banks) :

सरकारच्या मालकीचे असलेल्या व सरकारकडून चालविल्या जाणाऱ्या बँकांना राष्ट्रीयीकृत बँका असे म्हणतात. भारतामध्ये पूर्वी खाजगी असणाऱ्या बँकांचे राष्ट्रीयीकरण करून काही बँकांना

राष्ट्रीयकृत बॅकांचा दर्जा देण्यात आला. या बॅका भांडवल बाजारात धनको-ऋणकोची भूमिका पार पाडत असतात.

२. खाजगी बँका (Private Sector Banks):

ज्या बँकांचे बहुतांश भाग भांडवल खाजगी भागधारकांकडून उभारलेले असते अशा बँकांना खाजगी बँक असे म्हणतात. भारतीय रिझर्व्ह बँकेने घालून दिलेले सर्व नियम व अटी खाजगी बँकांना लागू असतात. भारतामध्ये खाजगी बँकांचे वर्गीकरण Old Generation Private Sector Banks, New Generation Private Sector Banks, Small Finance Banks, Payment Banks इत्यादी स्वरूपात करता येते.

३. विदेशी बँका (Foreign Banks):

ज्या बँकांचे मुख्य कार्यालय परदेशात स्थित असून विविध देशात विखुरलेल्या आपल्या शाखांचे नियंत्रण मुख्य कार्यालयातून केले जाते अशा वँकांना विदेशी बँका असे म्हणतात. भारतामध्ये सध्या ४६ विदेशी बँका कार्यरत आहेत.

४. विकास बँका (Development Banks) :

भारतातील औद्योगिक व कृषिक्षेत्राला मध्यम व दीर्घ मुदतीचा कर्जपुरवठा करण्यासाठी विकास बँका कार्यरत आहेत. या बँका बहुउद्देशीय स्वरूपाच्या संस्था असून देशातील खाजगी तसेच सार्वजनिक क्षेत्राला वित्तपुरवठा करतात.

५. विमा कंपन्या (Insurance Companies) :

देशामध्ये सार्वजनिक तसेच खाजगी क्षेत्रात विविध विमा कंपन्या कार्यरत आहेत. विमा कंपन्यांकडून उतरविल्या जाणाऱ्या विविध स्वरूपाच्या विम्यावरून या कंपन्यांचे वर्गीकरण सर्वसाधारण विमा, आयुर्विमा इत्यादी स्वरूपात केले जाते. भारतात एकूण ५७ विमा कंपन्या कार्यरत असून त्यापैकी २४ कंपन्या आयुर्विमा क्षेत्रात व ३३ कंपन्या सर्वसाधारण विमा क्षेत्रात कार्यरत आहेत.

६. परस्पर निधी संस्था (Mutual Fund Companies):

परस्पर निधी संस्था गुंतवणूकदारांकडून निधी गोळा करून त्या विविध कंपन्यांच्या रोख्यांमध्ये गुंतवतात. विविध बँक व वित्तीय संस्थांनीदेखील म्युच्युअल फंड सुरू केलेले आहेत.



Dr. Vijay Maruti Kumbhar

Dean, Research & Consultancy (Autonomous College) Dhananjayrao Gadgil College of Commerce, Satara

Educational Qualifications:

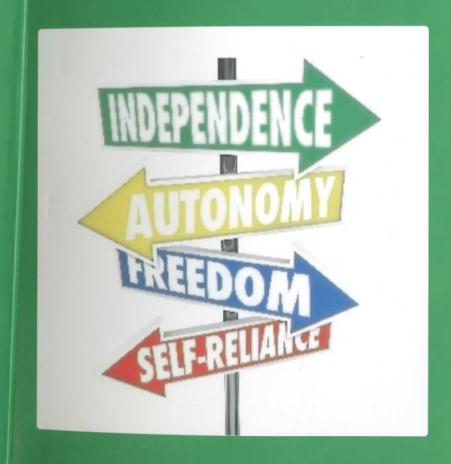
- M.A. Economics & B.Ed.
- Ph.D. in e-Banking and Customers Satisfaction
- G.D.C.& A.- Cooperation and Accounting
- DIT- Diploma in Information Technology from C-DAC
- UGC-NET, UGC-SET, Pursuing MBA Since 2016
- UG Experience 13 years
- Specialization & Major Research Areas E-Banking Services/Agro-Toursim Business/Bureaucatic Corruption

संशोधन व शैक्षणिक क्षेत्रातील योगदान :

- स्वायत्त महाविद्यालय समितीचे समन्वयक
- डी.जी. कॉलेज या स्वायत्त महाविद्यालयातील रिसर्च कन्सल्टन्सी विभागाचे
- बँक व्यवस्थापन विभागाचे विभाग प्रमुख
- बॅकिंग भरती मार्गदर्शन केंद्राचे संचालक
- दि रयत सेवक को.ऑप.बँक लि.सातारा चे माजी चेअरमन व विद्यमान संचालक
- गुगल सायदेशन 282 H Index 08 i-10 Index 08
- राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय जर्नल्स मध्ये ४२ रिसर्च पेपर प्रकाशित
- ICSSR फंडेड १ मेजर रिसर्च प्रोजेक्ट पूर्ण
- ०२ मायनर रिसर्च प्रोजेक्ट पूर्ण
- विविध सेमिनार/कॉन्फरन्स मध्ये २१ शोधनिबंध सादर
- 0२ पुस्तकांचे लेखक व ३२ पुस्तकांचे सहलेखक (मुंबई, शिवाजी व जळगाव
- संशोधन क्षेत्रातील योगदानाबद्दलचे २ पुरस्कार
- बॅंकिंग क्षेत्रातील योगदानाबद्दलचे २ विशेष पुरस्कार
- शिवाजी विद्यापीठाचे एम.फील. व पी.एच.डी चे मार्गदर्शक
- रयत संशोधन व विकास संस्थेचे रिसर्च कन्सल्टंट
- ०२ राष्ट्रीय व एका आंतरराष्ट्रीय जर्नल्सचे सहसंपादक
- संशोधन, बँकिंग, वित्तीय साक्षरता, स्पर्धा परीक्षा या विषयावर महाराष्ट्रभर १०० हुन अधिक व्याख्याने.

<u>खायत्त महाविद्यालय : एक आव्हान</u>

प्रा. डॉ. विजय मारुती कुंभार



स्वायत्त महाविद्यालय: एक आव्हान

Swayatt Mahavidyalaya : Ek Aavhan

किंमत रु. १००

© प्रा. डॉ. विजय मारुती कुंभार

प्रकाशक : डॉ. विजय मारुती कुंभार गणेश पार्क, सातारा ४१५००१

मुद्रक : श्री गजानन प्रेस, ७६ चिमणपुरा, सातारा

लेखकाचे मनोगत

महाराष्ट्रातील परंपरागत महाविद्यालयांसाठी स्वायत्त महाविद्यालय ही तशी व्यावहारिक अर्थाने नवीन योजना आहे कारण केरळ, आंध्र प्रदेश, तामिळनाडू या राज्यांचा विचार करता महाराष्ट्रातील काही हाताच्या बोटावर मोजण्याइतकी महाविद्यालये वगळता इतर महाविद्यालयांची ही बाब नवीन व कौतुकाची आहे. तथापि शासनाच्या व विद्यापीठांच्या प्रयत्नामुळे काही महाविद्यालये स्वायत्तता घेत आहेत तर काही महाविद्यालये अजूनही संभ्रमावस्थेत आहेत. राज्याराज्यात स्वायत्ततेचे स्वरूप व काहींची कार्यपद्धतीही वेगळी असल्याचे दिसते. महाराष्ट्रातील विद्यापीठांची कार्यपद्धती आणि स्वायत्तता देण्यासाठीची योजना या सर्व गोष्टींचा विचार करता राज्यातील महाविद्यालयांना मार्गदर्शन होईल. त्यांना ही संकल्पना सोप्या शब्दांत समजून सांगण्यासाठी प्रस्तुत पुस्तिकेचे प्रयोजन केलेले आहे.

प्रस्तुत पुस्तिकेमध्ये विद्यापीठ अनुदान आयोग तसेच राज्यातील विद्यापीठांची स्वायत्तता देण्याची पद्धती यांचा विचार करून स्वायत्त महाविद्यालयाची संकल्पना स्पष्ट केलेली असून त्याचे नेमके फायदे विशद केलेले आहेत. सर्वात महत्त्वाची बाब म्हणजे महाविद्यालयास स्वायत्तता घेतल्यास िकंवा घेताना कोणती काळजी घेतली पाहिजे, तसेच नव्याने स्वायत्त महाविद्यालयाचा विचार करणाऱ्या प्राध्यापक किंवा प्रशासनाच्या समोर उभे राहणारे प्रश्न आणि समस्यांचाही यामध्ये ऊहापोह करण्यात आलेला आहे. सदर महाविद्यालयांसमोर नेमकी कोणती आव्हाने आहेत, ती पेलण्यासाठी काय करणे आवश्यक आहे. आजचे नवीन प्रश्न काय आहेत त्यांची सोडवणूक कशी करता येईल अशा बाबींची चर्चा या पुस्तिकेत करण्यात आलेली आहे.

रयत शिक्षण संस्थेने स्वायत्त महाविद्यालयाचा समन्वयक म्हणून धनंजयराव गाडगीळ कॉलेज ऑफ कॉमर्स येथे काम करण्याची संधी दिली त्याबद्दल संस्थेचे चेअरमन माननीय डॉ. अनिल पाटीलसाहेब, सचिव मा. प्राचार्य डॉ. भाऊसाहेब कराळेसाहेब, सहसचिव मा. प्राचार्य डॉ. विजयसिंह सावंत साहेब, ऑडिटर मा. प्राचार्य डॉ. अरुण आंधळेसाहेब, मा. प्राचार्य डॉ. भारत जाधव, मा. प्राचार्य डॉ. पी. एस. गायकवाड व उप-प्राचार्य डॉ. एल. एन. घाटगे यांचे मनःपूर्वक आभार.

Prof. Dr. Ganesh Jadhav

DYNAMICS OF INDIAN DIASPORA

PROF.DR. GANESH VIJAYKUMAR JADHAV DHANANJAYRAO GADGIL COLLEGE OF COMMERCE, SATARA DIST: SATARA, MAHARASHTRA

QUICKPRINT PUBLICATIONS

LIVE UPDATE REFLECTIONS IN MARATHI POETRY

PROF.DR. GANESH VIJAYKUMAR JADHAV DHANANJAYRAO GADGIL COLLEGE OF COMMERCE, SATARA DIST: SATARA, MAHARASHTRA

QUICKPRINT PUBLICATIONS



Prof. Dr. Ganesh Vijaykumar Jadhav is Professor in Rayat Shikshan Sanstha's Dhananjayrao Gadgil College of Commerce, Satara (MS) India.

He has published 23 research papers in National and International Journals. He has completed three Minor research Projects of University Grants

Commission, New Delhi, and presently working on the Major Research Project funded by RUSA.

He is the recognized guide of Ph. D. by Shivaji

University, Kolhapur. He has been awarded with UGC Teacher Fellowship for pursuing his Ph.D.

He is the recipient of Dr. A.P.J. Abdul Kalam National Award. His areas of interest are New Literatures in English, Diaspora, and Multiculturalism.

Three reference books are to his credit till date.

OYNAMICS OF INDIAN OIASPORA

Prof. Dr.
Ganesh
Jadhav

The state of the st

Reflections in Post 1990's Marathi Poetry



LIVE UPDATE

REFLECTIONS IN POST 1990's MARATHI POETRY

Author:

Dr. Ganesh Jadhav

Published by : Quick Print Publication, Satara

Year of Publication: March 2022

ISBN- 978-93-5593-745-2

All Rights Reserved with Author

MRP. Rs. 300/-

Printed at:

Quick Print Technology, Satara

BUSINESS COMMUNICATION

Prof. Dr. Ganesh Jadhay

BUSINESS COMMUNICATION

De

Author:

Prof. Dr. Ganesh V. Jadhav

Published by:

Mrs. Jyoti Jadhav

Year of Publication:

2022

ISBN:978-93-5652-909-8

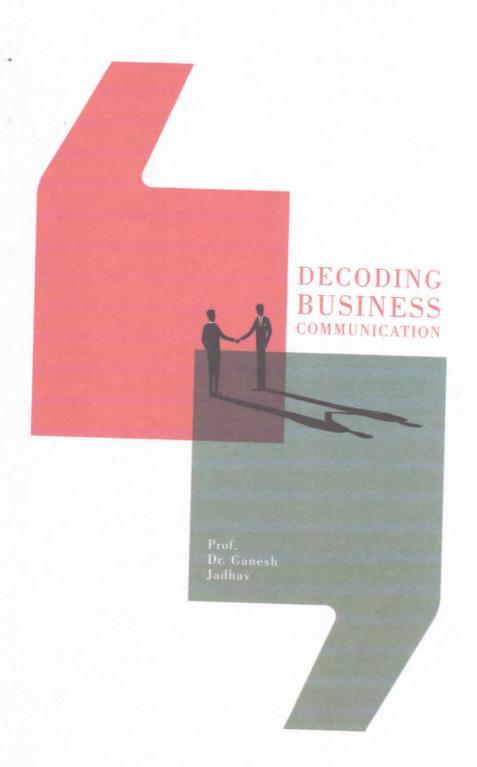
All rights Reserved with Author

MRP Rs. 100/-

Printed at: Akshardhara Offset, Satara

BUSINESS

Prof. Dr. Ganesh Vijaykumar Jadhav is Professor in Rayat Shikshan Sanstha's Dhananjayrao Gadgil College of Commerce, Satara (MS) India. He has published 32 research papers in National and International Journals. He has completed three Minor research Projects of University Grants Commission, New Delhi, and presently working on the Major Research Project funded by RUSA. He has registered and published a Patent on "Loneliness Detection Device". He is the recognized guide of Ph. D. by Shivaji University, Kolhapur. He has been awarded with UGC Teacher Fellowship for pursuing his Ph.D. He is the recipient of Dr. A.P.J. Abdul Kalam National Award. His areas of interest are New Literatures in English, Diaspora, and Multiculturalism. Three reference books are to his credit till date.



ISBN 978-93-5782-896-3

DECODING BUSINESS COMMUNICATION

Jaya

Author:

Prof. Dr. Ganesh V. Jadhav

Published by:

Mrs. Jyoti Jadhav

Year of Publication:

2023

ISBN: 978-93-5782-896-3

All rights Reserved with Author

MRP Rs. 150/-

Printed at: Yashodeep Printers, Satara



Prof. Dr. Ganesh Vijaykumar Jadhav is a Professor in Rayat Shikshan Sanstha's Dhananjayrao Gadgil College of Commerce, Satara (MS) India. He has published 35 research papers in National and International Journals. He has completed three Minor research Projects of University Grants Commission, New Delhi, and presently working on the Major Research Project funded by RUSA. He has registered and published a Patent on "Loneliness Detection Device". He is the recognized guide of Ph. D. by Shivaji University, Kolhapur. He has been awarded with UGC Teacher Fellowship for pursuing his Ph.D. He is the recipient of Dr. A.P.J. Abdul Kalam National Award. His areas of interest are New Literatures in English, Diaspora, and Multiculturalism. He is an author of seven books.



Elements of Research in Social Sciences

About the Author



Prof. (Dr.) V. K., Sawant, M., Com; B. Ed; M. Phil; Ph. D; M.B.A. He is Presently Professor, Academic Dean, Chairman of 'Board of Studies in Accountancy' and Head Department of Accountancy at Dhananjayrao Gadgil College of Commerce, Satara (an autonomous college) in Maharashtra State. He performed task as a Controller of Examinations in the same college. He is a Member of Academic Council of D. R. K. College of Commerce, Kolhapur. He is also a Member of Board of Studies in 'Commerce' and 'Accountancy' at Shivaji University, Kolhapur and Symbiosis College of Arts and Commerce, Pune respectively. He has a brilliant academic and research career, His areas of specialization are 'Advanced Accounting' and 'Advanced Costing' a Recognized Research Guide for M. Phil and Ph. D. in the area of 'Commerce and Management' and also associated with Rayat Institute of Research and Development, Journals and proceedings as well as authored 4-books solely. He also presented 42 research papers in national and international forums. He has acquired valuable skills in Presently Professor, Academic Dean, Chairman of 'Board of Studies in

research papers in national and international forums. He has acquired valuable skills in research and organizing field work. His keen areas of interest are Commerce, Accountancy, Marketing and Management.

About the Book

About the Book

Commerce is the activity of buying and selling of goods and services, especially on a large scale. The system includes legal, economic, political, social, cultural and technological systems that are in operation in any country or internationally. Managers need information in order to introduce products and services that create value in the miner of the customer. But the perception of value is a subjective one, and what customers value this year may be quite different from what they value next year. As such, the attributes that create value cannot simply be deduced from common knowledge. Rather, staff of the industry and are responsible for all aspects of research design, management and interpretation of market research findings. In the case of qualitative research, the market research executives are closely involved in all aspects of the survey as they moderate focus groups and carry out depth interviews. Research can be defined as the search for knowledge, or as any systematic investigation, to establish novel facts, solve new or existing problems, prove new ideas, or develop new theories, usually using a scientific method. The primary purpose for basic research (as opposed to applied research) is discovering, interpreting, and the development of methods and systems for the advancement of human knowledge on a wide variety of scientific matters of our world and the universe. This book is mostly focusing on elements of research as related to social sciences such as economics, commerce, marketing and management. This book reliable one stop reference on all issues pertaining to Research in Social Sciences.

Contents

Contents

Research: An Initial Approach • Use of Computer in Commerce • Scientific Research Methodology • Research in Economics • Research in Commerce • Planning Research Strategy in Marketing Management • Management of Research and Development • Organizational Research and Management • Research in Management and Scaling • Survey Research in Management * Research Report Writing



International Publications

Publishers & Distributers 6A/540, Avas Vikas, Hanspuram Kanpur-208 021 Email: internationalpub09@yahoo.com Website: www.internationalpublication.in



Elements o Social Research

Prof. (Dr.) V. K. Sawant



Elements of Research in Social Sciences



Prof. (Dr.) V. K. Sawant

0

: Reserved

ISBN

978-93-90775-32-3

Book

Elements of Research in Social Science

Author

Prof. (Dr.) V. K. Sawant

1st Edition

2022

Price

: 1225/-

[All rights reserved. No part of this publication may be reproduc aretrieval system of transmitted, in any form or by any means, photocopying, recording or otherwise, with out priorwritten perm publishers]

Published By:

INTERNATIONAL PUBLICATIONS

Publishers & Distributers 6A/540, Avas Vikas, Hanspuram Kanpur-208021

E-mail: internationalpub09@yahoo.com Visit us: www.internationalpublication.com

Mobile: 09621955798

PRINTED IN INDIA

Trident Enterprises, New Delhi (India)



CUSTOMS DUTY

TAX PROCEDURE AND PRACTICES: SPECIAL PAPER-V

Dr. SUVARNA ASHOK KURKUTE

Dr. ARJUN BHANUDAS BHAGWAT

Dr. AJINATH MARUTI DOKE





Customs Duty (TYBcom: S-V, P-V)

ISBN 978-93-5451-254-4

First Edition: February 2022

Dr. Suvarna Ashok Kurkute, Dr. Arjun Bhanudas Bhagwat, Dr. Ajinath Maruti Doke

The text of this publication, or any part thereof, should not be reproduced or transmitted in any form or stored in any computer storage system or device for distribution including photocopy, recording, taping or information retrieval system or reproduced on any disc, tape, perforated media or other information storage device etc., without the written permission of Authors with whom the rights are reserved. Breach of this condition is liable for legal action.

Every effort has been made to avoid errors or omissions in this publication. In spite of this, errors may have crept in. Any mistake, error or discrepancy so noted and shall be brought to our notice shall be taken care of in the next edition. It is notified that neither the publisher nor the authors or seller shall be responsible for any damage or loss of action to any one, of any kind, in any manner, thereform.

Published By: NIRALI PRAKASHAN

Printed By : YOGIRAJ PRINTERS & BINDERS

Abhyudaya Pragati, 1312, Shivaji Nagar,

Survey No. 10 / 1, Ghule Industrial Estate, Nanded Gaon Road, Tal. Haveli

Off J.M. Road, PUNE - 411005

Pune - 411 041

Tel - (020) 25512336/37/39 Email: niralipune@pragationline.com

RETAIL OUTLETS

O PUNE PRAGATI BOOK CENTRE

157, Budhwar Peth, Opp. Ratan Talkies, Pune - 411002. Mobile: 9657703148

676/B, Budhwar Peth, Opp. Jogeshwari Mandir, Pune - 411002. Mobile: 9657703149 E-mail: pbcpune@pragationline.com

152, Budhwar Peth, Pune - 411002. Mobile : 8087881795

O MUMBAI : PRAGATI BOOK CORNER

Bhavani Shankar Road, Apurva Building, Shop No. 1, Opp. Sharadashram Society,

Dadar (W), Mumbai: 400028 Tel: (022) 2422 3526 / 6662 5254. Mobile 9819935759 E-mail : pbcmumbai@pragationline.com

DISTRIBUTION CENTERS

NIRALI PRAKASHAN

☐ PUNE 119, Budhwar Peth, Jogeshwari Mandir Lane, Pune - 411002.

Tel: (020) 24452044, Mobile: 9657703145 Email: niralilocal@pragationline.com

Dhayari Survey No. 28/25, Dhayari-Narhe Road, Near Asian College, Dhayari, Pune - 41,

Tel (020) 24690371; Mob : 9657703143 Email : niralidhayari@pragationline.com

385, S.V.P. Road, Rasdhara Co-op. Hsg. Society, Girgaum, Mumbai - 400004 MUMBAI:

Tel: (022) 2385 6339 / 2386 9976; Mobile: 7045821020

Email: niralimumbai@pragationline.com

DISTRIBUTION BRANCHES

NIRALI PRAKASHAN

NAGPUR Lokratna Commercial Complex, Above Maratha Mandir, Shop No. 3, First Floor,

Rani Jhanshi Square, Sitabuldi, Nagpur 440012. Tel : (0712) 254 7129

Email: nagpur@niralibooks.com

JALGAON 34, V. V. Golani Market, Navi Peth, Jalgaon 425001, Tel : (0257) 222 0395

Mob : 94234 91860 Email : jalgaon@niralibooks.com

KOLHAPUR: 438/2, Bhosale Plaza, Ground Floor, Khas bagh, Opp, Balgopal Talim,

Kolhapur - 416 012. Mob : 9850046155 Email : kolhapur@niralibooks.com

SOLAPUR R – 158 / 2, Avanti Nagar, Near Golden Gate, Pune Naka Chowk, Solapur - 413001

Mob : 9890918687 Email : solapur@niralibooks.com

www.pragationline.com

bookorder@pragationline.com

GOODS AND SERVICE TAX

TAX PROCEDURE AND PRACTICES - SPECIAL PAPER-II

Dr. AJINATH MARUTI DOKE Dr. ARJUN BHANUDAS BHAGWAT Dr. SUVARNA ASHOK KURKUTE





First Edition

May 2022

Author

The text of this publication, or any part thereof, should not be reproduced or transmitted in any form or stored in any computer storage system or device for distribution including photocopy, recording, taping or information retrieval system or reproduced on any disc, tape, perforated media or other information storage device etc., without the written permission of Authors with whom the rights are reserved. Breach of this condition is liable for legal action.

Every effort has been made to avoid errors or omissions in this publication. In spite of this, errors may have crept in. Any mistake, error or discrepancy so noted and shall be brought to our notice shall be taken care of in the next edition. It is notified that neither the publisher nor the authors or seller shall be responsible for any damage or loss of action to any one, of any kind, in any manner, therefrom. The reader must cross check all the facts and contents with original Government notification or publications.

Published By: **NIRALI PRAKASHAN**

Abhyudaya Pragati, 1312, Shivaji Nagar, Off J.M. Road, Pune - 411005 Tel - (020) 25512336/37/39

Email: niralipune@pragationline.com

Polyplate

Printed By: YOGIRAJ PRINTERS AND BINDERS

Survey No. 10/1A, Ghule Industrial Estate Nanded Gaon Road Nanded, Pune - 411041

DISTRIBUTION CENTRES

PUNE

Nirali Prakashan (For orders outside Pune)

S. No. 28/27, Dhayari Narhe Road, Near Asian College Pune 411041, Maharashtra

Tel: (020) 24690204; Mobile: 9657703143 Email: bookorder@pragationline.com

Nirali Prakashan (For orders within Pune)

119, Budhwar Peth, Jogeshwari Mandir Lane Pune 411002, Maharashtra Tel: (020) 2445 2044; Mobile: 9657703145 Email: niralilocal@pragationline.com

MUMBAI Nirali Prakashan

Rasdhara Co-op. Hsg. Society Ltd., 'D' Wing Ground Floor, 385 S.V.P. Road Girgaum, Mumbai 400004, Maharashtra Mobile: 7045821020, Tel: (022) 2385 6339 / 2386 9976

Email: niralimumbai@pragationline.com

DISTRIBUTION BRANCHES

DELHI Nirali Prakashan

Room No. 2 Ground Floor 4575/15 Omkar Tower, Agarwal Road Darya Ganj, New Delhi 110002 Mobile: 9555778814/9818561840 Email: delhi@niralibooks.com

KOLHAPUR Nirali Prakashan

New Mahadvar Road, Kedar Plaza, 1st Floor Opp. IDBI Bank Kolhapur 416 012 Maharashtra Mob: 9850046155

Email: kolhapur@niralibooks.com

BENGALURU Nirali Prakashan

Maitri Ground Floor, Jaya Apartments, No. 99, 6th Cross, 6th Main, Malleswaram, Bengaluru 560003 Karnataka; Mob : 9686821074 Email: bengaluru@niralibooks.com

JALGAON Nirali Prakashan

34, V. V. Golani Market, Navi Peth, Jalgaon 425001, Maharashtra Tel: (0257) 222 0395 Mob: 94234 91860

Email: jalgaon@niralibooks.com

NAGPUR Nirali Prakashan

Above Maratha Mandir, Shop No. 3, First Floor, Rani Jhanshi Square, Sitabuldi Nagpur 440012 (MAH) Tel: (0712) 254 7129

Email: nagpur@niralibooks.com

SOLAPUR

Nirali Prakashan

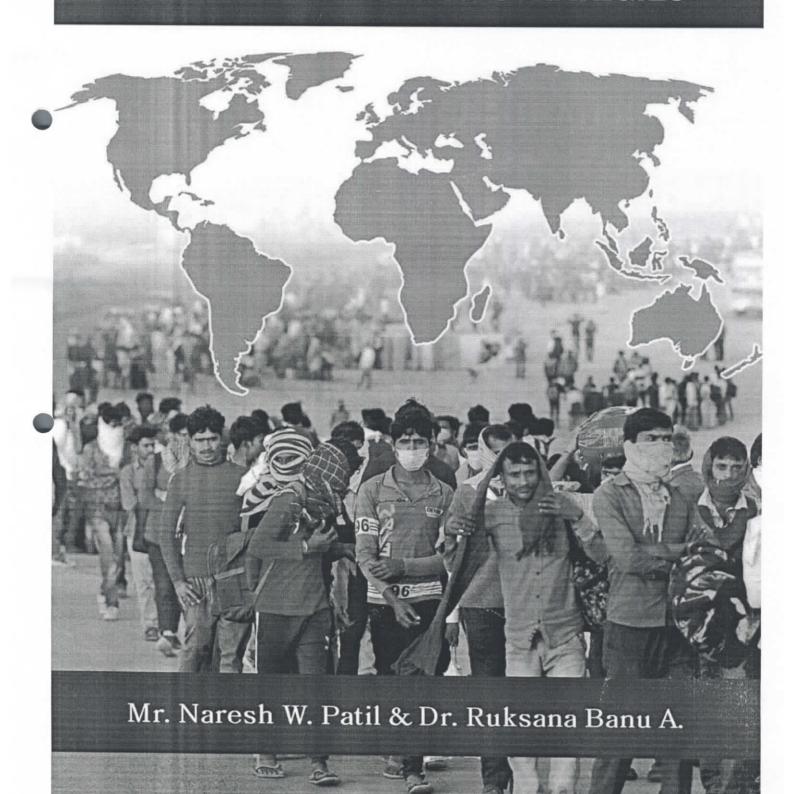
R-158/2, Avanti Nagar, Near Golden Gate, Pune Naka Chowk Solapur 413001, Maharashtra Mobile 9890918687 Email: solapur@niralibooks.com

marketing@pragationline.com | www.pragationline.com

Also find us on [f] www.facebook.com/niralibooks

HUMAN RIGHTS OF MARGINALIZED GROUPS:

GLOBAL INTERVENTION STRATEGIES



dynamic aspects of social, economic, and psychological are also taken into consideration. The editorial team and publisher highly appreciated the contribution of all authors.

This book forms a valuable addition to the existing body of knowledge and literature. With its broad topic of gender inequality and women empowerment, this book can be of interest to policymakers and government in general. Particularly, can serve as the basis of future study for researchers and university students.

Mr. Naresh Patil Wardha, Maharashtra, India Dr. Ruksana Banu A. Oman

Editorial Committee Members

Dr. V. Venkateshwarlu, Guntur, Andhra Pradesh Prof. Meghavee Meshram, Dhule, Maharashtra Dr. Shilparani Dongare, Aurangabad, Maharashtra Dr. Rajendra Pawar, Ahmadnagar, Maharashtra Dr. Nagaraj Gudaganawar, Dharwad, Karnataka Dr. Sangita Dongare, Aurangabad, Maharashtra Dr. Chandrakant Kamble, Satara, Maharashtra Prof. Takshashila Jadhav, Bombay Maharashtra Dr. L. Manju Bhargavi, Madhugiri,Karnataka Dr P. Nathiya, Coimbatore, Tamilnadu Dr. Sunil Choudhari, Rajasthan Dr. Aparajita Datta, Jorhat,Assam Dr. Prashant Shambharkar, Wardha Maharashtra



SECOND YEAR B. COM. SEMESTER-IV



INCOME TAX

TAX PROCEDURE AND PRACTICES: SPECIAL PAPER-III

Dr. SUVARNA ASHOK KURKUTE Dr. ARJUN BHANUDAS BHAGWAT Dr. AJINATH MARUTI DOKE





Income Tax (SYBcom : S - IV, P - III)

First Edition: March 2022

First Edition: March 2022

© Dr. Suvarna Ashok Kurkute, Dr. Arjun Bhanudas Bhagwat, Dr. Ajinath Maruti Doke

The text of this publication, or any part thereof, should not be reproduced or transmitted in any form or stored in any computer storage system or device for distribution including photocopy, recording, taping or information retrieval system or computer storage system or device for distribution including photocopy, recording, taping or information retrieval system or reproduced on any disc, tope, perforated media or other information storage device etc., without the written permission of Authors with whom the rights are reserved. Breach of this condition is liable for legal action.

With whom the rights are reserved. Breach of this condition in this publication. In spite of this, errors may have crept in. Any mistake. Every effort has been made to avoid errors or omissions in this publication. In spite of this, errors may have crept in. Any mistake error or discrepancy so noted and shall be brought to our notice shall be taken care of in the next edition. It is notified that neither the publisher nor the authors or seller shall be responsible for any damage or loss of action to any one, of any kind, in any manner, therefrom.

Published By : NIRALI PRAKASHAN

Abhyudaya Pragati, 1312, Shivaji Nagar,

Off J.M. Road, PUNE - 411005

Tel - (020) 25512336/37/39 Email : niralipune@pragationline.com

Printed By : YOGIRAJ PRINTERS & BINDERS

Survey No. 10 / 1, Ghule Industrial Estate, Nanded Gaon Road, Tal. Haveli

Pune - 411 041

RETAIL OUTLETS

PRAGATI BOOK CENTRE O PUNE

157, Budhwar Peth, Opp. Ratan Talkies, Pune - 411002. Mobile: 9657703148

676/B, Budhwar Peth, Opp. Jogeshwari Mandir, Pune - 411002. Mobile: 9657703149 E-mail: pbcpune@pragationline.com

152, Budhwar Peth, Pune - 411002. Mobile : 8087881795

O MUMBAI : PRAGATI BOOK CORNER

Bhavani Shankar Road, Apurva Building, Shop No. 1, Opp. Sharadashram Society,

Dadar (W), Mumbai : 400028 Tel : (022) 2422 3526 / 6662 5254.

Mobile 9819935759 E-mail : pbcmumbai@pragationline.com

DISTRIBUTION CENTERS

NIRALI PRAKASHAN

PUNE 119, Budhwar Peth, Jogeshwari Mandir Lane, Pune - 411002.

Tel : (020) 24452044, Mobile : 9657703145 Email : niralilocal@pragationline.com

Dhayari Survey No. 28/25, Dhayari-Narhe Road, Near Asian College, Dhayari, Pune - 41,

Tel (020) 24690371; Mob : 9657703143 Email : niralidhayari@pragationline.com

MUMBAI : 385, S.V.P. Road, Rasdhara Co-op. Hsg. Society, Girgaum, Mumbai - 400004

Tel : (022) 2385 6339 / 2386 9976; Mobile : 7045821020

Email: niralimumbai@pragationline.com

DISTRIBUTION BRANCHES

NIRALI PRAKASHAN

NAGPUR Lokratna Commercial Complex, Above Maratha Mandir, Shop No. 3, First Floor,

Rani Jhanshi Square, Sitabuldi, Nagpur 440012. Tel : (0712) 254 7129

Email: nagpur@niralibooks.com

JALGAON 34, V. V. Golani Market, Navi Peth, Jalgaon 425001, Tel : (0257) 222 0395

Mob : 94234 91860 Email : jalgaon@niralibooks.com KOLHAPUR :

438/2, Bhosale Plaza, Ground Floor, Khas bagh, Opp, Balgopal Talim,

Kolhapur - 416 012. Mob : 9850046155 Email : kolhapur@niralibooks.com SOLAPUR

R – 158 / 2, Avanti Nagar, Near Golden Gate, Pune Naka Chowk, Solapur - 413001 Mob: 9890918687 Email: solapur@niralibooks.com

www.pragationline.com

bookorder@pragationline.com



SECOND YEAR B. COM. SEMESTER-IV



INCOME TAX

TAX PROCEDURE AND PRACTICES: SPECIAL PAPER-III

Dr. SUVARNA ASHOK KURKUTE Dr. ARJUN BHANUDAS BHAGWAT Dr. AJINATH MARUTI DOKE





SPPU New Syllabus

A Book of

INCOME TAX

S.Y.B.Com. : Semester - IV

Tax Procedure and Practices: Special Paper - III

[Course Code 245 (C)]

New Syllabus as per CBCS Pattern

= AUTHORS =

Dr. Suvarna Ashok Kurkute

M.Com., SET, Ph.D.

Assistant Professor in Commerce, Rayat Shikshan Sanstha's, Dhananjayrao Gadgil College of Commerce, Satara. Dr. Arjun Bhanudas Bhagwat

M. Com., SET, Ph.D., G.D.C. & A

Head and Faculty Incharge,
Department of Commerce,
Rayat Shikshan Sanstha's,
S. M. Joshi College, Hadansar, Pur

S. M. Joshi College, Hadapsar, Pune - 28

Dr. Ajinath Maruti Doke

M.Com, M.Phil., Ph.D., G.D.C. & A
PDEA'S Annasaheb Magar College,
Hadapsar, Pune - 28

Price ₹ 150.00



Income Tax (SYBcom : S - IV, P - III)

ISBN 978-93-5451-518-7

First Edition: March 2022

Dr. Suvarna Ashok Kurkute, Dr. Arjun Bhanudas Bhagwat, Dr. Ajinath Maruti Doke

The text of this publication, or any part thereof, should not be reproduced or transmitted in any form or stored in any reproduced on any disc, tape, perforated media or other information storage device etc., without the written permission of Authors with whom the rights are reserved. Breach of this condition is liable for legal action.

Every effort has been made to avoid errors or omissions in this publication. In spite of this, errors may have crept in. Any mistake, error or discrepancy so noted and shall be brought to our notice shall be taken care of in the next edition. It is notified that neither the publisher nor the authors or seller shall be responsible for any damage or loss of action to any one, of any kind, in any manner, therefrom.

Published By : NIRALI PRAKASHAN

Printed By : YOGIRAJ PRINTERS & BINDERS

Abhyudaya Pragati, 1312, Shivaji Nagar, Off J.M. Road, PUNE - 411005

Survey No. 10 / 1, Ghule Industrial Estate, Nanded Gaon Road, Tal. Haveli

Tel ~ (020) 25512336/37/39 Email: niralipune@pragationline.com

Pune - 411 041

RETAIL OUTLETS

O PUNE PRAGATI BOOK CENTRE

157, Budhwar Peth, Opp. Ratan Talkies, Pune - 411002. Mobile: 9657703148

676/B, Budhwar Peth, Opp. Jogeshwari Mandir, Pune - 411002. Mobile: 9657703149 E-mail: pbcpune@pragationline.com

152, Budhwar Peth, Pune - 411002. Mobile : 8087881795

O MUMBAI : PRAGATI BOOK CORNER

Bhavani Shankar Road, Apurva Building, Shop No. 1, Opp. Sharadashram Society,

Dadar (W), Mumbai : 400028 Tel : (022) 2422 3526 / 6662 5254. Mobile 9819935759 E-mail: pbcmumbai@pragationline.com

DISTRIBUTION CENTERS

NIRALI PRAKASHAN

119, Budhwar Peth, Jogeshwari Mandir Lane, Pune - 411002. PUNE

Tel: (020) 24452044, Mobile: 9657703145 Email: niralilocal@pragationline.com

Survey No. 28/25, Dhayari-Narhe Road, Near Asian College, Dhayari, Pune - 41, Dhayari

Tel (020) 24690371; Mob : 9657703143 Email : niralidhayari@pragationline.com

385, S.V.P. Road, Rasdhara Co-op. Hsg. Society, Girgaum, Mumbai - 400004 MUMBAI :

Tel: (022) 2385 6339 / 2386 9976; Mobile: 7045821020

Email: niralimumbai@pragationline.com

DISTRIBUTION BRANCHES

NIRALI PRAKASHAN

NAGPUR Lokratna Commercial Complex, Above Maratha Mandir, Shop No. 3, First Floor,

Rani Jhanshi Square, Sitabuldi, Nagpur 440012. Tel : (0712) 254 7129

Email: nagpur@niralibooks.com

JALGAON : 34, V. V. Golani Market, Navi Peth, Jalgaon 425001, Tel : (0257) 222 0395

Mob : 94234 91860 Email : jalgaon@niralibooks.com

KOLHAPUR: 438/2, Bhosale Plaza, Ground Floor, Khas bagh, Opp, Balgopal Talim,

Kolhapur - 416 012. Mob : 9850046155 Email : kolhapur@niralibooks.com

SOLAPUR R – 158 / 2, Avanti Nagar, Near Golden Gate, Pune Naka Chowk, Solapur - 413001

Mob: 9890918687 Email: solapur@niralibooks.com

About The Authors



Dr. Suvarna Ashok Kurkute

M.Com., SET, Ph.D. Assistant Professor in Commerce, Rayat Shikshan Sanstha's Dhananjayrao Gadgil College of Commerce, Satara.

Dr. Suvarana Ashok Kurkute having 12 years of teaching experience in Commerce at both UG and PG level. At present she is working as an Assistant Professor in Commerce in Rayat Shikshan Sanstha's Dhananjayrao Gadgil College of Commerce, Satara. She has completed her Ph.D. in Commerce from Shivaji

University, Kolhapur. She has completed two Minor Research Projects and Published 18 research papers in various National and International Journals. She has worked as Resource Person in various workshops and conferences.



Dr. Arjun Bhanudas Bhagwat

M. Com., SET, Ph.D., G.D.C. & A Head and Faculty Incharge, Department of Commerce, Rayat Shikshan Sanstha's S. M. Joshi College, Hadapsar, Pune - 28

Dr. Arjun Bhanudas Bhagwat has a remarkable academic background. He has 11 years of teaching experience in commerce and other related subjects at graduate as well as post graduate level. He is currently working

as a head and faculty in charge of Department of Commerce at Rayat Shikshan Sanstha's, S. M. Joshi College, Hadapsar, Pune. He has completed his entire education from Savitribai Phule Pune University, Pune.

Dr. Arjun Bhagwat has participated in various seminars, conferences and workshops. He has presented 25 research papers and published 18 research paspers in various UGC care listed, Peer reviewed and refereed journals. He is an author of five textbooks at UG and PG level in the subject of commerce. He is interested in innovative practices and educational management. He has completed research work on Management of Innovative Practices for Development of Educational Institutes. He has conducted various student centric and innovative programs for student in his institute.



Dr. Ajinath Maruti Doke

M.Com., M.Phil., Ph.D., G.D.C. & A PDEA'S Annasaheb Magar College, Hadapsar, Pune - 28

Dr. Ajinath Maruti Doke has a remarkable academic background. He has a rich teaching experience of 14 years. He is an author of thirty text books for commerce subject and one reference books in Income Tax. He has attended number of Workshops, National and International Conferences And Presented Research Papers.

niralipune@pragationline.com www.pragationline.com

Also find us on

www.facebook.com/niralibooks @ @nirali.prakashan









SEMESTER-V



CUSTOMS DUTY

TAX PROCEDURE AND PRACTICES: SPECIAL PAPER-V

Dr. ARJUN BHANUDAS BHAGWAT Dr. SUVARNA ASHOK KURKUTE

Dr. AJINATH MARUTI DOKE





SPPU New Syllabus

A Book of

CUSTOMS DUTY

For DTL and T.Y.B.Com. : Semester - V

Tax Procedure and Practices: Special Paper - V

[Course Code 355 (C)]

New Syllabus as per CBCS Pattern

■ AUTHORS ■

Dr. Suvarna Ashok Kurkute

M.Com., SET, Ph.D.

Assistant Professor in Commerce, Rayat Shikshan Sanstha's, Dhananjayrao Gadgil College of Commerce, Satara.

Dr. Arjun Bhanudas Bhagwat

M. Com., SET, Ph.D., G.D.C. & A

Head and Faculty Incharge,
Department of Commerce,
Rayat Shikshan Sanstha's,
S. M. Joshi College, Hadapsar, Pune - 28

Dr. Ajinath Maruti Doke

M.Com, M.Phil., Ph.D., G.D.C. & A
PDEA'S Annasaheb Magar College,
Hadapsar, Pune - 28

Price ₹ 130.00



Customs Duty (TYBcom : S - V, P - V)

ISBN 978-93-5451-254-4

First Edition: February 2022

Dr. Suvarna Ashok Kurkute, Dr. Arjun Bhanudas Bhagwat, Dr. Ajinath Maruti Doke

© Dr. Suvarna Ashok Kurkute, Dr. Arjun Brianuaus Briagwat, Dr. Alinath Maruti Doke

The text of this publication, or any part thereof, should not be reproduced or transmitted in any form or stored in any computer storage system or device for distribution including photocopy, recording, taping or information retrieval in any reproduced on any disc, tape, perforated media or other information storage device etc., without the written permission system or reproduced on any disc, tape, perforated media or other information storage device etc., without the written permission of system or with whom the rights are reserved. Breach of this condition is liable for legal action.

Every effort has been made to avoid errors or omissions in this publication. In spite of this, errors may have crept in. Any mistake, error or discrepancy so noted and shall be brought to our notice shall be taken care of in the next edition. It is notified that neither the publisher nor the authors or seller shall be responsible for any damage or loss of action to any one, of any kind, in any manner, therefrom.

Published By: NIRALI PRAKASHAN

Printed By : YOGIRAJ PRINTERS & BINDERS

Survey No. 10 / 1, Ghule Industrial Estate, Abhyudaya Pragati, 1312, Shivaji Nagar, Nanded Gaon Road, Tal. Haveli

Pune - 411 041

Off J.M. Road, PUNE - 411005

Tel - (020) 25512336/37/39 Email: niralipune@pragationline.com

RETAIL OUTLETS

O PUNE PRAGATI BOOK CENTRE

157, Budhwar Peth, Opp. Ratan Talkies, Pune - 411002. Mobile: 9657703148

676/B, Budhwar Peth, Opp. Jogeshwari Mandir, Pune - 411002. Mobile: 9657703149 E-mail: pbcpune@pragationline.com

152, Budhwar Peth, Pune - 411002. Mobile : 8087881795

O MUMBAI : PRAGATI BOOK CORNER

Bhavani Shankar Road, Apurva Building, Shop No. 1, Opp. Sharadashram Society,

Dadar (W), Mumbai : 400028 Tel : (022) 2422 3526 / 6662 5254. Mobile 9819935759 E-mail: pbcmumbai@pragationline.com

DISTRIBUTION CENTERS

NIRALI PRAKASHAN

PUNE 119, Budhwar Peth, Jogeshwari Mandir Lane, Pune - 411002.

Tel: (020) 24452044, Mobile: 9657703145 Email: niralilocal@pragationline.com

Dhayari : Survey No. 28/25, Dhayari-Narhe Road, Near Asian College, Dhayari, Pune - 41,

Tel (020) 24690371; Mob : 9657703143 Email : niralidhayari@pragationline.com

MUMBAI: 385, S.V.P. Road, Rasdhara Co-op. Hsg. Society, Girgaum, Mumbai - 400004

Tel: (022) 2385 6339 / 2386 9976; Mobile: 7045821020

Email: niralimumbai@pragationline.com

DISTRIBUTION BRANCHES

NIRALI PRAKASHAN

NAGPUR Lokratna Commercial Complex, Above Maratha Mandir, Shop No. 3, First Floor,

Rani Jhanshi Square, Sitabuldi, Nagpur 440012. Tel : (0712) 254 7129

Email: nagpur@niralibooks.com

JALGAON 34, V. V. Golani Market, Navi Peth, Jalgaon 425001, Tel : (0257) 222 0395

Mob: 94234 91860 Email: jalgaon@niralibooks.com

KOLHAPUR: 438/2, Bhosale Plaza, Ground Floor, Khas bagh, Opp, Balgopal Talim,

Kolhapur - 416 012. Mob : 9850046155 Email : kolhapur@niralibooks.com

SOLAPUR R – 158 / 2, Avanti Nagar, Near Golden Gate, Pune Naka Chowk, Solapur - 413001

Mob: 9890918687 Email: solapur@niralibooks.com

About The Authors



Dr. Suvarna Ashok Kurkute

M.Com., SET, Ph.D. Assistant Professor in Commerce, Rayat Shikshan Sanstha's Dhananjayrao Gadgil College of Commerce, Satara.

Dr. Suvarana Ashok Kurkute having 12 years of teaching experience in Commerce at both UG and PG level. At present she is working as an Assistant Professor in Commerce in Rayat Shikshan Sanstha's Dhananjayrao Gadgil College of Commerce, Satara. She has completed her Ph.D. in Commerce from Shivaji

University, Kolhapur. She has completed two Minor Research Projects and Published 18 research papers in various National and International Journals. She has worked as Resource Person in various workshops and conferences.



Dr. Arjun Bhanudas Bhagwat

M. Com., SET, Ph.D., G.D.C. & A Head and Faculty Incharge, Department of Commerce, Rayat Shikshan Sanstha's S. M. Joshi College, Hadapsar, Pune - 28

Dr. Arjun Bhanudas Bhagwat has a remarkable academic background. He has 11 years of teaching experience in commerce and other related subjects at graduate as well as post graduate level. He is currently working

as a head and faculty in charge of Department of Commerce at Rayat Shikshan Sanstha's, S. M. Joshi College, Hadapsar, Pune. He has completed his entire education from Savitribai Phule Pune University, Pune.

Dr. Arjun Bhagwat has participated is seminars, conferences and workshops. He has presented 25 research papers and p 18 research paspers in various UGC care listed, Peer reviewed and refereed journals. He is an author of five textbooks at UG and PG level in the subject of commerce. He is interested in innovative practices and educational management. He has completed research work on Management of Innovative Practices for Development of Educational Institutes. He has conducted various student centric and innovative programs for student in his institute.



Dr. Ajinath Maruti Doke

M.Com., M.Phil., Ph.D., G.D.C. & A PDEA'S Annasaheb Magar College, Hadapsar, Pune - 28

Dr. Ajinath Maruti Doke has a remarkable academic background. He has a rich teaching experience of 14 years. He is an author of thirty text books for commerce subject and one reference books in Income Tax. He has attended number of Workshops, National and International Conferences And Presented Research Papers.

niralipune@pragationline.com www.pragationline.com

Also find us on



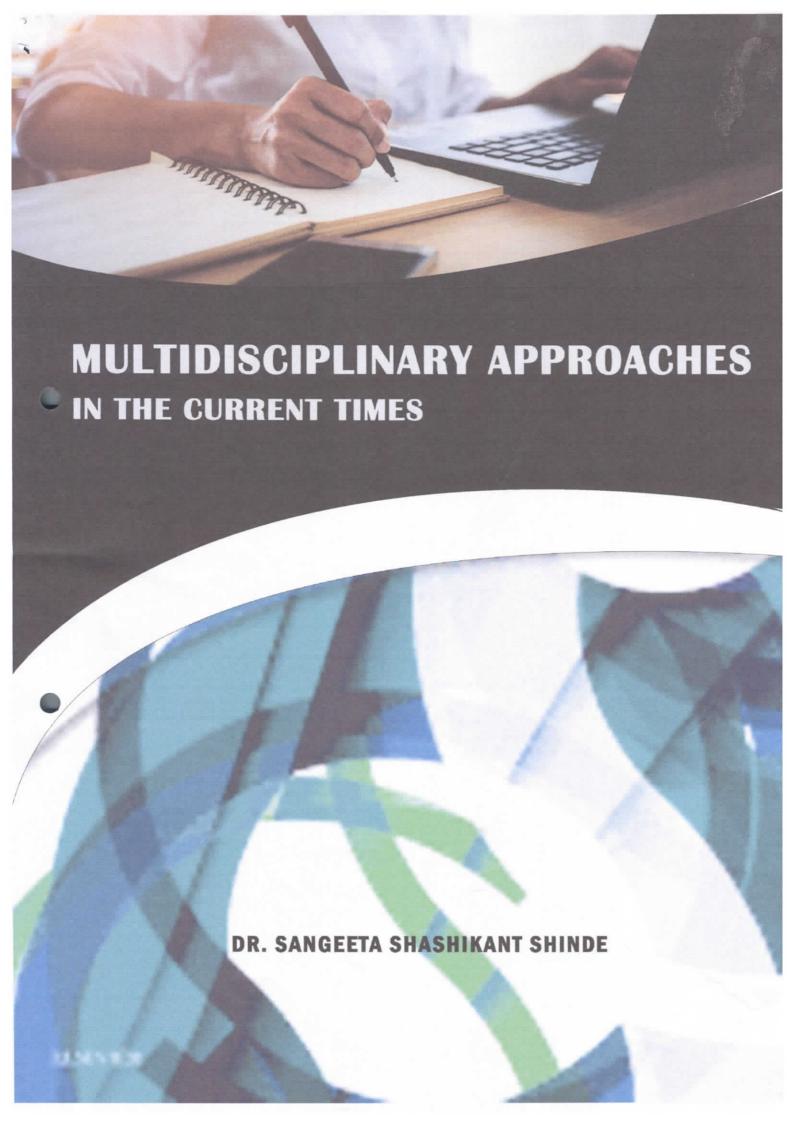
www.facebook.com/niralibooks

@nirali.prakashan









First Impression: January 2022

Multidisciplinary Approaches in the Current Times

ISBN: 978-93-93810-05-2

Rs. 650/- (\$18)

No part of the book may be printed, copied, stored, retrieved, duplicated and reproduced in any form without the written permission of the editor/publisher.

DISCLAIMER

Information contained in this book has been published by Empyreal Publishing House and has been obtained by the editor from sources believed to be reliable and are correct to the best of her knowledge. The author is solely responsible for the contents of the articles compiled in this book. Responsibility of authenticity of the work or the concepts/views presented by the author through this book shall lie with the author and the publisher has no role or claim or any responsibility in this regards. Errors, if any, are purely unintentional and readers are requested to communicate such error to the author to avoid discrepancies in future.

Published by: Empyreal Publishing House

ECOPHOBIA IN GITA MEHTA'S A RIVER SUTRA	73 - 80
Dr Shashikant R. Mhalunkar and Ms Hemangi N. Saindane	
A NEW AND START UP VENTURE CAN UPLIFTS ECONOMY IT CHALLANGES AND SUCCESS. CASE STUDY- JSW TORNAGALLU BELLARY DIST	81 – 86
Dr. Rafiya	
INNOVATIVE APPROACH TO THE FORMATION OF A MORAL WORLDVIEW AMONG MEDICAL STUDENTS	87 – 90
Masuda Kamilzhanovna Hashimova	
DESIGN AND DEVELOPMENT OF CLOUD CUSTOMER SERVICES USAGE PATTERN BASED ATTACK DETECTION WITH FORENSIC METER FOR ENABLING QUICK REPORTING AND CLOUD DATA RECOVERY	91 – 96
Dr. Kalyan Bamane	
PRODUCTION OF NATURAL DYE FROM EGGPLANT PEELS AND ITS ALLERGIC TOLERANCE	97 – 101
Anbuselvi. S*, Saroja Preethy, Sistla Sarvanthi and Nikhil Kumar	
A STUDY OF SELF-HEALING TECHNIQUES FOR BITUMINOUS PAVEMENT	102 – 106
Rangam Trivedi, Tejas Pandya, Jaishiv Thakker and Dr. Jayesh Juremalani	
A CASE STUDY ON GLOBAL BUSINESS OF SPORTS LEAGUE	107 – 117
Dr. Monika Sharma	
RURAL ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN INDIA	118 – 123
Mr. Mansur Balisha Shikalgar	
SMART INVENTORY MANAGEMENT SYSTEM FOR SUCs USING QR CODE TECHNOLOGY (SIMS)	124 – 135
Vanessa C. Pascual, Alexander S. Cochanco and Venus A. Vitales	
AN EMPIRICAL STUDY ON ENTREPRENEURIAL ECOSYSTEM IN CHHATTISGARH DURING COVID-19	136 - 142

Shailja Bakshi and Dr. Sadhna Bagchi

RURAL ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN INDIA

Mr. Mansur Balisha Shikalgar

Assistant Professor, Commerce and Management, Dgananjayrao Gadgil College of Commerce, Satara, District-Satara PIN-415001 (Maharashtra)

ABSTRACT

Entrepreneurship is a wise answer to solve the unemployment, migration and to promote economic and social development in rural areas. Indian economy is highly dependent on rural economy as 72.2 % of the total population lives in rural areas where agriculture and allied activities are the major sources of income. Rural entrepreneurship is starting of enterprises in rural areas. The strengthening of the rural villages will encourage the preservation of natural resources and improve the rural economy. There exists a wide gap between rural and urban areas in terms of infrastructure, market and financial access etc. To reduce the disparities, revitalizing the rural economy can be achieved by establishing entrepreneurial ventures in rural areas. Rising rural incomes will have a multiplier effect by raising the demand for farm and nonfarm products and services instigating growth of employment opportunities. Indian Government has been continuously assigning increasing support and importance for the promotion and growth of rural entrepreneurship. The obstacles for growth of rural entrepreneurship are literacy, risk aversion, lack of skilled labor, less technical knowhow, limited access to essential services, lack of communication facilities etc. This paper provides an insight into the present scenario of rural entrepreneurship, advantages, opportunities, challenges and problems faced by the entrepreneur and institutions promoting rural entrepreneurship and their role in developing and fostering rural enterprises. Attempts have been made in this paper to discuss the key issues related to entrepreneurship and its challenges, problems and opportunities in India. It will also discuss the role of government in developing the rural developing

Keywords- Rural Entrepreneurship, Challenges, Opportunities, Entrepreneurship Development

INTRODUCTION:

Most of the businesses in rural India are family owned thus providing a firm entrepreneurial base which can be exploited by the establishment of the rural entrepreneur centers. According to a recent study by the Rural Policy, rural areas who just need support to specify their thirst for the welfare of the public. These are the social entrepreneurs working in non-profit enterprises such as social justice organization, micro enterprises and business association. Many of the young enthusiastic people turn towards the cities in order to fulfill their desire to become successful. The rural India cannot provide the growth prospect for these young entrepreneurs to be successful. It results that the most of them end up in finding ordinary and management jobs. The government can introduce such a programme which can provide an incentive for these young people and help them in setting up entrepreneur projects.

Objective of the study:

- 1) To study the concept and features of Rural Entrepreneurship in Indian scenario.
- 2) To study the necessity of Rural Entrepreneurship in Indian scenario.
- 3) To point out challenges and opportunities of Rural Entrepreneurship in India
- 4) To provide necessary recommendation for enhancing Rural Entrepreneurship in India

NEW SYLLABUS

FIRST YEAR B. COM.

SEMESTER-II

INDIAN TAX SYSTEM AND INCOME TAX

TAX PROCEDURE AND PRACTICES - SPECIAL PAPER-I

Dr. ARJUN BHANUDAS BHAGWAT Dr. AJINATH MARUTI DOKE
Dr. SUVARNA ASHOK KURKUTE





INDIAN TAX SYSTEM AND INCOME TAX

First Edition

May 2022

0

Author

The text of this publication, or any part thereof, should not be reproduced or transmitted in any form or stored in any computer storage system or device for distribution including photocopy, recording, taping or information retrieval system or reproduced on any disc, tape, perforated media or other information storage device etc., without the written permission of Authors with whom the rights are reserved. Breach of this condition is liable for legal action.

Every effort has been made to avoid errors or omissions in this publication. In spite of this, errors may have crept in. Any mistake, error or discrepancy so noted and shall be brought to our notice shall be taken care of in the next edition. It is notified that neither the publisher nor the authors or seller shall be responsible for any damage or loss of action to any one, of any kind, in any manner, therefrom. The reader must cross check all the facts and contents with original Government

Published By : NIRALI PRAKASHAN

Abhyudaya Pragati, 1312, Shivaji Nagar, Off J.M. Road, Pune - 411005 Tel - (020) 25512336/37/39

Email: niralipune@pragationline.com

Polyplate

Printed By : YOGIRAJ PRINTERS AND BINDERS

ISBN 978-93-5451-649-8

Survey No. 10/1A, Ghule Industrial Estate Nanded Gaon Road Nanded, Pune - 411041

5

pr

Fur

Nira

and

DISTRIBUTION CENTRES

PUNE

Nirali Prakashan (For orders outside Pune)

S. No. 28/27, Dhayari Narhe Road, Near Asian College Pune 411041, Maharashtra

Tel: (020) 24690204; Mobile: 9657703143 Email: bookorder@pragationline.com

Nirali Prakashan (For orders within Pune)

119, Budhwar Peth, Jogeshwari Mandir Lane Pune 411002, Maharashtra Tel: (020) 2445 2044; Mobile: 9657703145 Email: niralilocal@pragationline.com

MUMBAI Nirali Prakashan

Rasdhara Co-op. Hsg. Society Ltd., 'D' Wing Ground Floor, 385 S.V.P. Road Girgaum, Mumbai 400004, Maharashtra Mobile: 7045821020, Tel: (022) 2385 6339 / 2386 9976 Email: niralimumbai@pragationline.com

DISTRIBUTION BRANCHES

DELHI Nirali Prakashan

Room No. 2 Ground Floor 4575/15 Ornkar Tower, Agarwal Road Darya Ganj, New Delhi 110002 Mobile . 9555778814/9818561840 Email: delhi@niralibooks.com

KOLHAPUR Nirali Prakashan

New Mahadvar Road, Kedar Plaza, 1" Floor Opp. IDBI Bank Kolhapur 416 012 Maharashtra Mob: 9850046155

Email: kolhapur@niralibooks.com

BENGALURU Nirali Prakashan

Maitri Ground Floor, Jaya Apartments, No. 99, 6th Cross, 6th Main, Malleswaram, Bengaluru 560003 Karnataka; Mob : 9686821074 Email bengaluru@niralibooks.com

JALGAON Nirali Prakashan

34, V. V. Golani Market, Navi Peth. Jalgaon 425001, Maharashtra Tel: (0257) 222 0395 Mob 94234 91860 Email: jalgaon@niralibooks.com

NAGPUR

Nirali Prakashan

Above Maratha Mandir, Shop No. 3, First Floor, Rani Jhanshi Square, Sitabuldi Nagpur 440012 (MAH) Tel: (0712) 254 7129 Email: nagpur@niralibooks.com

SOLAPUR Nirali Prakashan

R-158/2, Avanti Nagar, Near Golden Gate, Pune Naka Chowk Solapur 413001, Maharashtra Mobile 9890918687 Email: solapur@níralibooks.com

marketing@pragationline.com | www.pragationline.com

Also find us on f www.facebook.com/niralibooks



Latest Aspects, Issues and Concern in Commerce, Business & ICT: Towards Developing Digital Economy

- Editors -

Dr. P.K. Paul

Dr. Manas Naskar

Dr. Edward Roy Krishnan



NEW DELHI PUBLISHERS
NEW DELHI, INDIA

"Latest Aspects, Issues and Concern in Commerce, Business & ICT: Towards Developing Digital Economy" edited by P.K. Paul et al. Published by New Delhi Publishers, New Delhi, India

© Editors

First Edition 2022

ISBN: 978-93-93878-56-4

All rights reserved. No part of this book may be reproduced stored in a retrieval system or transmitted, by any means, electronic mechanical, photocopying, recording, or otherwise without written permission from the publisher.

NEW DELHI PUBLISHERS

Head Office: 90, Sainik Vihar, Mohan Garden, New Delhi – 110 059

Corporate Office: 7/28, Room No.-208, Vardaan House, Mahavir Lane,

Ansari Road, Daryaganj, New Delhi-110002

Branch Office: 216, Flat-GC, Green Park, Nerendrapur, Kolkata - 700103

Tel: 011-23256188, 9971676330

E-Mail: ndpublishers@rediffmail.com/gmail.com

Website: www.ndpublisher.in

Contents

An Editorial	
About the Editors	
Chapter 1	
A Review on Environmental Accounting in India in the New Era	1
Parimalendu Bandyopadhyay and Kundan Rajak	
Chapter 2	
An Empirical Study on Adoption of Self-Service Technologies	15
Nikita Agarwal and Snehal Mistry	
Chapter 3	
Performance Measurement of the Liquidity and Leverage Position of the Real Estate Company: An empirical study	1 31
Manas Naskar and Atul Kumar Paul	
Chapter 4	
Profitability Analysis of Selected Automobile Companies of India	51
Sapana Shaw	
Chapter 5	
Stock-Market as an Investment Platform among Business Colleges in Bhutan	63
P. Ramakrishnan	
Chapter 6	
A Study on Administrative Aspects of Industrial Training Institute in Sangli District	77
Sanjay V. Yadav	
Chapter 7	
E-Governance: The basic aspects with reference to Major	
Initiatives in India	95
Mahabubul Hogue	

A Study on Administrative Aspects of Industrial Training Institute in Sangli District

Sanjay V. Yadav

Assistant Professor, Department of Commerce and Management, Dhananjayrao Gadgil College of Commerce, Satara. Dist-Sangli, Maharashtra, India

Corresponding author: svyadav1984@gmail.com

ABSTRACT

Industrial Training Institutes ITIs were established in 1950 under the craftsman training scheme by the Government of India to ensure a steady flow of skilled workers in different trades for the domestic industry to increase qualitatively and quantitatively in industrial production by systematic training, and to decrease unemployment among the unemployed youth by providing them employable training, to develop and to increase a technical and industrial approach in the young generation.

Industrial Training Institute generally known as Industrial Training Institutes ITIs and their self-financing counterpart like that Industrial Training Centre known as ITC's to the masses are those training institutes that provide training in engineering and non-engineering technical fields and are constitute under the Ministry of Labour, Government of India. These institutes were established to communicate technical knowledge in different trades to the young boys and girls who have just passed their 10th standard and want to have some technical knowledge instead of going for standard higher studies.

Keywords: Industrial Training Institute, Skill Development, Vocational Education



THIRD YEAR B. COM.

SEMESTER-V



ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT AND PROJECT REPORT

Dr. ARJUN BHANUDAS BHAGWAT Dr. AJINATH MARUTI DOKE

Dr. SUVARNA A. KURKUTE





T.Y.B.COM. (SEM. V) : ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT ...

ISBN 978-93-95951-39-9

First Edition

: October 2022

0

: Author

The text of this publication, or any part thereof, should not be reproduced or transmitted in any form or stored in any computer storage system or device for distribution including photocopy, recording, taping or information retrieval system or reproduced on any disc, tape, perforated media or other information storage device etc., without the written permission of Authors with whom the rights are reserved. Breach of this condition is liable for legal action.

Every effort has been made to avoid errors or omissions in this publication. Inspite of this, errors may have crept in.

Any mistake, error or discrepancy so noted and shall be brought to our notice shall be taken care of in the next edition. It is notified that neither the publisher nor the authors or seller shall be responsible for any damage or loss of action to any one, of any kind, in any manner, therefrom. The reader must cross check all the facts and contents with original Government notification or publications.

Published By : NIRALI PRAKASHAN

Abhyudaya Pragati, 1312, Shivaji Nagar,

Off J M. Road, Pune - 411005

Tel - (020) 25512336/37/39

Email: niralipune@pragationline.com

Polyplate

YOGIRAJ PRINTERS AND BINDERS

Survey No. 10/1A, Ghule Industrial Estate Nanded Gaon Road Nanded, Pune - 411041

DISTRIBUTION CENTRES

PUNE

Nirali Prakashan (For orders outside Pune)

 No. 28/27, Dhayari Narhe Road, Near Asian College Pune 411041, Maharashtra

> Tel: (020) 24690204; Mobile: 9657703143 Email: bookorder@pragationline.com

Nirali Prakashan (For orders within Pune)

119, Budhwar Peth, Jogeshwari Mandir Lane Pune 411002, Maharashtra Tel: (020) 2445 2044; Mobile: 9657703145 Email: niralilocal@pragationline.com

MUMBAI Nirali Prakashan

Rasdhara Co-op. Hsg. Society Ltd., 'D' Wing Ground Floor, 385 S.V.P. Road Girgaum, Mumbai 400004, Maharashtra Mobile: 7045821020, Tel: (022) 2385 6339 / 2386 9976 Email: niralimumbai@pragationline.com

DISTRIBUTION BRANCHES

DELHI Nirali Prakashan

Room No. 2 Ground Floor 4575/15 Omkar Tower, Agarwal Road Darya Ganj, New Delhi 110002 Mobile: 9555778814/9818561840 Email: delhi@niralibooks.com

KOLHAPUR Nirali Prakashan

438/2, Bhosale Plaza, Ground Floor, Khasbag, Opp. Balgopal Talim, Kolhapur 416 012 Maharashtra Mob : 9850046155 Email : kolhapur@niralibooks.com

BENGALURU Nirali Prakashan

Maitri Ground Floor, Jaya Apartments, No. 99, 6th Cross, 6th Main, Malleswaram, Bengaluru 560003 Karnataka; Mob : 9686821074 Email : bengaluru@niralibooks.com

JALGAON Nirali Prakashan

34, V. V. Golani Market, Navi Peth, Jalgaon 425001, Maharashtra Tel : (0257) 222 0395 Mob : 94234 91860

Email: jalgaon@niralibooks.com

NAGPUR Nirali Prakashan

Above Maratha Mandir, Shop No. 3, First Floor, Rani Jhanshi Square, Sitabuldi Nagpur 440012 (MAH) Tel: (0712) 254 7129 Email: nagpur@niralibooks.com

SOLAPUR Nirali Prakashan

R-158/2, Avanti Nagar, Near Golden Gate, Pune Naka Chowk Solapur 413001, Maharashtra Mobile 9890918687 Email : solapur@niralibooks.com

marketing@pragationline.com | www.pragationline.com

Also find us on www.facebook.com/niralibooks



SECOND YEAR B. COM. SEMESTER-III

CBCS

GOODS AND SERVICE TAX

Dr. ARJUN BHANUDAS BHAGWAT Dr. SUVARNA ASHOK KURKUTE Dr. AJINATH MARUTI DOKE





S.Y.B.COM. (SEM. III) : GOODS AND SERVICE TAX

ISBN 978-93-95951-49-4

First Edition

: November 2022

: Author

The text of this publication, or any part thereof, should not be reproduced or transmitted in any form or stored in any computer storage system or device for distribution including photocopy, recording, taping or information retrieval system or reproduced on any disc, tape, perforated media or other information storage device etc., without the written permission of Authors with whom the rights are reserved. Breach of this condition is liable for legal action.

Every effort has been made to avoid errors or omissions in this publication. Inspite of this, errors may have crept in Any mistake, error or discrepancy so noted and shall be brought to our notice shall be taken care of in the next edition. It is notified that neither the publisher nor the authors or seller shall be responsible for any damage or loss of action to any one, of any kind, in any manner, therefrom. The reader must cross check all the facts and contents with original Government notification or publications.

Published By : NIRALI PRAKASHAN

Abhyudaya Pragati, 1312, Shivaji Nagar, Off J.M. Road, Pune - 411005 Tel - (020) 25512336/37/39

Email: niralipune@pragationline.com

Polyplate

Printed By YOGIRAJ PRINTERS AND BINDERS

Survey No. 10/1A, Ghule Industrial Estate Nanded Gaon Road Nanded, Pune - 411041

DISTRIBUTION CENTRES

PUNE

Nirali Prakashan

(For orders outside Pune)

S. No. 28/27, Dhayari Narhe Road, Near Asian College Pune 411041, Maharashtra

Tel: (020) 24690204; Mobile: 9657703143 Email: bookorder@pragationline.com

Nirali Prakashan

(For orders within Pune)

119, Budhwar Peth, Jogeshwari Mandir Lane Pune 411002, Maharashtra

Tel: (020) 2445 2044; Mobile: 9657703145 Email: niralilocal@pragationline.com

MUMBAI Nirali Prakashan

Rasdhara Co-op. Hsg. Society Ltd., 'D' Wing Ground Floor, 385 S.V.P. Road Girgaum, Mumbai 400004, Maharashtra Mobile : 7045821020, Tel : (022) 2385 6339 / 2386 9976 Email: niralimumbai@pragationline.com

DISTRIBUTION BRANCHES

DELHI Nirali Prakashan

Room No. 2 Ground Floor 4575/15 Omkar Tower, Agarwal Road Darya Ganj, New Delhi 110002 Mobile: 9555778814/9818561840 Email: delhi@niralibooks.com

KOLHAPUR Nirali Prakashan

438/2, Bhosale Plaza, Ground Floor, Khasbag, Opp. Balgopal Talim, Kolhapur 416 012 Maharashtra Mob: 9850046155 Email: kolhapur@niralibooks.com

BENGALURU Nirali Prakashan

Maitri Ground Floor, Jaya Apartments, No. 99, 6th Cross, 6th Main, Malleswaram, Bengaluru 560003 Karnataka; Mob : 9686821074 Email: bengaluru@niralibooks.com

JALGAON Nirali Prakashan

34, V. V. Golani Market, Navi Peth, Jalgaon 425001, Maharashtra Tel: (0257) 222 0395 Mob: 94234 91860

Email: jalgaon@niralibooks.com

NAGPUR Nirali Prakashan

Above Maratha Mandir, Shop No. 3, First Floor, Rani Jhanshi Square. Sitabuldi Nagpur 440012 (MAH) Tel: (0712) 254 7129 Email: nagpur@niralibooks.com

SOLAPUR Nirali Prakashan

R-158/2, Avanti Nagar, Near Golden Gate, Pune Naka Chowk Solapur 413001, Maharashtra Mobile 9890918687 Email: solapur@niralibooks.com

marketing@pragationline.com www.pragationline.com Also find us on [f] www.facebook.com/niralibooks



Shivaji University Kolhapur, Maharashtra

Centre For Distance Education



M. Com. Part-II
Semester - III: Paper -I (CC-C1)

Management Accounting

Semester - IV : Paper -II (CC-C2)

Management Accounting

(Academic Year 2021-22 onwards)

Centre for Distance Education Shivaji University, Kolhapur.

Management Accounting M. Com. II

Writing Team

Author's	Unit No. Sem. III	Unit No. Sem. IV	
Dr. V. K. Sawant Dhananjayrao Gadgil College of Commerce, Satara	or Enghuosov	en andres Character Aco gama	
Dr. D. R. Bhutiyani L. B. S. College, Satara	2	ferd baking Disagoni	
Dr. V. A. Patil D. R. K. College of Commerce, Kolhanur	Coord Service so	2	
Dr. P. N. Devali Centre for Distance Education, Shivaji University, Kolhapur	2	2	
Dr. P. V. Mohite Arts & Commerce College, Ashta	3, 4	de l'écologie d'angles	
Dr. N. S. Pandit S. G. M. College, Karad	4	description of	
Prof. (Dr.) S. S. Mahajan Dept. of Commerce & Management, Shivaji University, Kolhapur		d odinaem	
Smt. Gangabai Khivraj Ghodowat Kanya Mahavidyalaya, Jaysingpur	High Long po	3	
r. P. M. Herekar Devchand College, Arjunnagar		4	

Editors

Prof. (Dr.) Shrikrishna S. Mahajan
Dept. of Commerce & Management,
Shivaji University, Kolhapur

Dr. P. V. Mohite

Arts & Commerce College, Ashta,
Tal. Walwa, Dist. Sangli

Index

- 1.0 Objectives
- 1.1 Introduction
- 1.2 Presentation of Subject Matter
 - 1.2.1 Meaning of Management Accounting
 - 1.2.2 Scope of Management Accounting
 - 1.2.3 Functions of Management Accounting
 - 1.2.4 Role of Management Accountant in Decision Making
 - 1.2.5 Management Accounting Versus Financial Accounting
 - 1.2.6 Tools and Techniques of Management Accounting
 - 1.2.7 Group Discussion Practical
- 1.3 Summary
- 1.4 Terms to Remember
- 1.5 Answers to Check Your Progress
- 1.6 Exercise
- 1.7 Reference for Further Study

1.0 Objectives:

After studying this unit you will able to: 100 modules of product of the studying this unit you will able to: 100 modules of the studying this unit you will able to: 100 modules of the studying this unit you will able to: 100 modules of the studying this unit you will able to: 100 modules of the studying this unit you will able to: 100 modules of the studying this unit you will able to: 100 modules of the studying this unit you will able to: 100 modules of the studying this unit you will able to: 100 modules of the studying this unit you will able to: 100 modules of the studying this unit you will able to: 100 modules of the studying this unit you will able to: 100 modules of the studying this unit you will able to: 100 modules of the studying this unit you will able to: 100 modules of the studying this unit you will able to: 100 modules of the studying this unit you will be studying the studying the studying this you will be studying the s

- Understand the meaning of management accounting.
- Explain the scope and functions of management accounting.
- Understand the role of management accountant in decision making.
- Find difference between management accounting and financial accounting.
- Identify the tools and techniques of management accounting.

no ad the land of the

The system of Distance Education has the potential to fulfil the enormous responsibility of universalization and democratization of education by maintaining the standard of education, providing Education relevant to the needs of the country at reasonable costs and making optimum use of the media.

Our endeavour is:

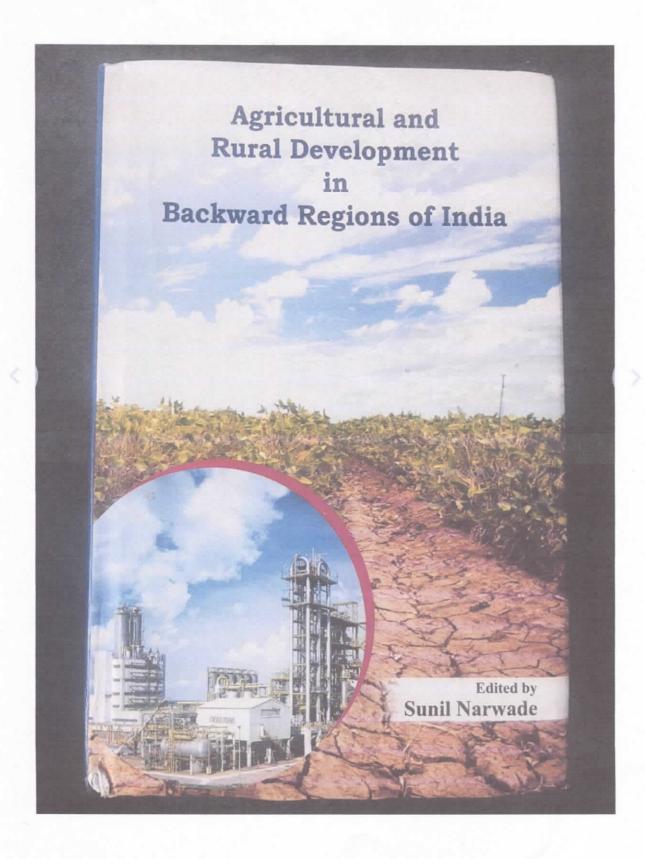
- to provide an alternative non-formal channel for higher education.
- 2. to reduce the pressure on the conventional university system by supplementing it.
- 3. to provide a means for continuing and life-long education so as to enrich the lives of people.
- 4. to bring higher education within the reach of those who have had no access to it.
- 5. to democratize higher education by providing access to large segments of the populationparticularly the disadvantaged groups such as those living in remote and rural areas, including working people, women and other adults who wish to acquire and upgrade their knowledge and skills through studies in various fields.
- to help those who wish to improve their educational qualifications and are interested in undertaking advanced studies of their interest, without being required to join as full time students.

Dr. V. N. Shinde

Ag. Registrar Shivaji University, Kolhapur Website : www.unishivaji.ac.in Prof. (Dr.) D. K. More

Director

CENTRE FOR DISTANCE AND ONLINE EDUCATION Telephone No.: 2693771, 2693871, 2694171, 2694771





Re-accredited with Grade 'A'

Diamond Jubilee Year Celebration

Department of Economics Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University Aurangabad - 431 004 (M. S.) India

Agricultural and Rural Development in Backward Regions of India

Edited by **Professor Sunil Narwade**

Editorial Board

Prof. Dr. (Mrs.) D. J. Mahajan

Prof. Dr. C, N. Kokate

Prof. Dr. A. S. Pawar Prof. Dr. P. V. Deshmukh Dr. (Mrs.) K. V. Khandare Agricultural and Rural Development in Backward
Regions of India

♦ Edited by ♦
Professor Sunil Narwade

© Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University Aurangabad - 431 004 (M. S.) India

♦ Published by ♦

K.S. Atkare

Kailash Publications

Aurangapura, Aurangabad - 431001 (MS)

◆ Type Setting ◆ V.S. Atkare Aurangabad (MS)

◆ Cover Design ◆
Vinod S. Atkare
Aurangabad (MS)

♦ Printers ♦ Onkar Printers Aurangabad (MS)

Edition: 25th March 2021

Price: 500/-

ISBN - 978-81-949560-9-9

All rights reserved. No part of this publications may be reproduced, stored in a retrieval system,, transmitted or utilized in any form by any means, electronic, mechanical, photocoping, recording or otherwise, without the prior permission of the copyright owner. Application for such permission should be addressed to the publishers. The opinions expressed in the articles are solely of the authors. Authors are solely responsible for the originality of published work. All the disputes shall be subject to Aurangabad jurisdiction.

F			
	Dynamics of Policy Interventions in Indian Agriculture - Dr. Dirghau Keshao Raut,	170	
	Socio-Economic Development of Rural Tribes: A Case Study of Wada Taluka from Palghar District	194	Soc Vas Pac
	- K D Landge, Surendra Jadhav		
	An Analytical Study on Farmers' Suicide in Jalna District	203	A
	- P V Salve, S T Sangle Is Marathwada Developing Industrially?	214	Ar int Na
	- Madhav Shinde The Employment Pattern of Scheduled Caste in Marathawada	230	Li
	- Khandare Sachin, S S Narwade Model of Rural Development: Dr.B.R.Ambedkar's Perspective	256	D P
	- Rajshekhar K Nillolu Economics of Rural Costal Fishing Activities in Tiruchendur Taluk of Tamil Nadu	263	I
	- Sacratees J, Shunmugapriya A An Economic Analysis of the Cropping Pattern and Crop Productivity of The Southern Tamil Nadu in India	279	
	- R Thanga Sheela An Economic Transformation of Rural Areas in the Allocation of Rural Development Schemes in India	292	
	- V Arockia Amuthan		
	Agricultural and Rural Development in Backward Regions of India	Lxvi	

https://web.whatsapp.com







शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

दूरशिक्षण केंद्र

आधुनिक व्यवस्थापन पद्धती

(Modern Management Practices)

(शैक्षणिक वर्ष २०२१-२२ पासून)

बी. कॉम. भाग-३ सत्र-५ व ६





आधुनिक व्यवस्थापन पद्धती बी. कॉम. भाग-३

अभ्यास घटकांचे लेखक

लेखन सहभाग	घटक क्र.	
लखन सहमाग	सत्र-५	सत्र-६
सौ. आशा भूपाल पाटील	?	_
राजश्री शाहू कला व वाणिज्य महाविद्यालय, रुकडी		
डॉ. राम नाईक	?	8
कुसुमताई राजारामबापू पाटील कन्या महाविद्यालय, इस्लामपूर		
डॉ. श्रीमती एस. एस. कुलकर्णी	2	_
कन्या महाविद्यालय, मिरज		
डॉ. एस. के. कांबळे	æ	_
श्रीमती मथुबाई गरवारे कन्या महाविद्यालय, सांगली		
डॉ. एस. एस. पानारी	3	_
पद्मश्री डॉ. जी. जी. जाधव महाविद्यालय, गगनबावडा		
डॉ. टी. डी. महानवर	. 8	_
सावित्रीबाई फुले महिला महाविद्यालय, सातारा	-	
डॉ. पी. पी. कांबळे	-	?
सहकारभूषण एस. के. पाटील महाविद्यालय, कुरुंदवाड		
प्राचार्य डॉ. एन. व्ही. शहा	æ	२, ३
पद्मश्री डॉ. जी. जी. जाधव महाविद्यालय, गगनबावडा		
डॉ. आर. एस. निळपणकर	_	3, 8
आजरा महाविद्यालय, आजरा		5.5

संपादक

डॉ. एस. एस. भोला कर्मवीर भाऊराव पाटील इन्स्टिट्यूट ऑफ मॅनेजमेंट स्टडीज ॲण्ड रिसर्च, सातारा

प्राचार्य डॉ. एन. व्ही. शहा पद्मश्री डॉ. जी. जी. जाधव महाविद्यालय, गगनबावडा, जि. कोल्हापूर

घटक ४

लीन व प्रतिभा व्यवस्थापन

(Lean and Talent Management)

		0	
अन्	क्रम	ĮŪ	का

	-07
8.0	उद्दिष्टे

४.१ प्रास्ताविक

४.२ विषय विवेचन

४.२.१.अ लीन व्यवस्थापन संकल्पना

४.२.१.१ लीन व्यवस्थापन अर्थ

४.२.१.२ लीन व्यवस्थापनाची वैशिष्ट्ये

४.२.२ लीन व्यवस्थापनाचे मुलभूत घटक

४.२.३ लीन व्यवस्थापनाची तत्त्वे

४.२.४ लीन व्यवस्थापनाचे फायदे

४.२.५ लीन व्यवस्थापन तोटे

४.२.६ लीन व्यवस्थापनाची साधने

४.२.७ लीन व्यवस्थापनाच्या पद्धती

४.२.८ सारांश

४.२.९.ब प्रतिभा व्यवस्थापन - प्रास्ताविक

४.२.१० प्रतिभा व्यवस्थापन संकल्पना व वैशिष्ट्ये

४.२.१०.१ प्रतिभा व्यवस्थापन व्याख्या

४.२.१०.२ प्रज्ञा व्यवस्थापन वैशिष्ट्ये

४.२.११ प्रज्ञा/ प्रतिभा व्यवस्थापनाचे महत्व

४.२.१२ प्रतिभा व्यवस्थापन प्रक्रिया

४.२.१३ प्रतिभा व्यवस्थापचे घटक

४.२.१४ प्रतिभा/ प्रज्ञा व्यवस्थापन फायदे



Shivaji University Kolhapur, Maharashtra

Centre For Distance Education



M. Com. Part-I
Paper - I & III (Semester - I & II)

Advanced Accountancy

(Academic Year 2020-21)

Centre for Distance Education Shivaji University, Kolhapur. M. Com. Part-I

Writing Team

Writers Name	Sem. I Units	Sem. II Units
Prof. (Dr.) S. S. Mahajan Department of Commerce and Management, Shivaji University, Kolhapur	1	2
Dr. A. R. Shinde Yashwantrao Chavan Arts and Commerce College, Urun-Islampur	2	
Dr. J. G. Mulani Malati Vasantdada Patil Kanya Mahavidyalaya, Islampur	3	•
Dr. A. G. Suryavanshi Assistant Professor, Department of Commerce, The New College, Kolhapur	4	
Prof. (Dr.) V. K. Sawant D. G. College of Commerce, Satara	u vi i rugdiyasi keri duantiyajisiin alanyasin, wuci	1
Dr. A. D. Jadhav Department of Commerce and Management, Chh. Shahu Institute of Business Education and Research (CSIBER), Kolhapur		3
Dr. V. A. Patil D. R. K. College of Commerce, Kolhapur		4

■ Editors ■

Prof. (Dr.) Shrikrishna Mahajan Department of Commerce and Management, Shivaji University, Kolhapur Dr. Anil Suryavanshi The New College, Kolhapur

SIM IN ADVANCED ACCOUNTANCY PAPER I & III

INDEX

Unit No.	Topic	Page No.
	Semester-I	
1.	Introduction to Standards Accounting	1
2.	Accounting for Service Industries	50
3.	Accounting for Holding Company	117
1	(Group Accounts up to two subsidiaries-AS-21)	
4.	Accounts for Insurance Companies	181
	Semester-II	C VICTOR
1.	Accounting for Amalgamation, Absorption (AS-14) and Reconstruction of Companies	303
2.	Accounting of Cooperative Societies	444
3.	Accounting for Lease (AS 19)	489
4.	Social Responsibility Accounting, Environmental Accounting, Human Resource Accounting	555

Introduction to Accounting Standard

Index:

- 1.0 Objectives
- 1.1 Introduction
- 1.2 Subject Matter
 - 1.2.1 Accounting Standards
 - 1.2.1.1 Meaning of Accounting Standards
 - 1.2.1.2 Objectives of Accounting Standards
 - 1.2.1.3 Procedure of Setting Accounting Standards
 - 1.2.1.4 List of Accounting Standards in India
 - 1.2.1.5 Need of Accounting Standards
 - 1.2.2 International Financial Reporting Standards
 - 1.2.2.1 Introduction to IFRS
 - 1.2.2.2 List of IFRSs
 - 1.2.2.3 Convergence of IFRSs with ASs in India
 - 1.2.2.4 List of Ind ASs
 - 1.2.3 Distinction between GAAPs and IFRSs
 - 1.2.4 Disclosure of Accounting Policies (AS-1)
 - 1.2.5 Valuation of Inventories (AS-2)
- 1.3 Summary
- 1.4 Terms to Remember
- 1.5 Answers to Check your progress
- 1.6 Exercise
- 1.7 Reference for further study

The system of Distance Education has the potential to fulfil the enormous responsibility of universalization and democratization of education by maintaining the standard of education, providing Education relevant to the needs of the country at reasonable costs and making optimum use of the media.

Our endeavour is:

- to provide an alternative non-formal channel for higher education.
- 2. to reduce the pressure on the conventional university system by supplementing it.
- to provide a means for continuing and life-long education so as to enrich the lives of people.
- 4. to bring higher education within the reach of those who have had no access to it.
- 5. to democratize higher education by providing access to large segments of the populationparticularly the disadvantaged groups such as those living in remote and rural areas, including working people, women and other adults who wish to acquire and upgrade their knowledge and skills through studies in various fields.
- to help those who wish to improve their educational qualifications and are interested in undertaking advanced studies of their interest, without being required to join as full time students.

Dr. V. D. Nandavadekar Registrar

Shivaji University, Kolhapur Website : www.unishivaji.ac.in Prof. (Dr.) D. N. Kashid I/c Director

CENTRE FOR DISTANCE EDUCATION Telephone No.: 2693771, 2693871, 2694171, 2694771 ISBN-978-93-89327-94-6

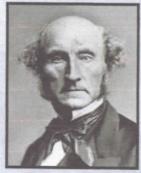
पाश्चिमात्त्य राजकीय विचार

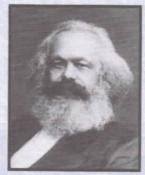
(सत्र ४)

Western Political Thought (Semester IV)









डॉ. बाळ कांबळे प्रा.अर्चना फुलारी



सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या द्वितीय वर्ष कला शाखेच्या (S.Y.B.A.) २०२०-२१ च्या सुधारित अध्यासक्रमानुसार (CBCS पॅटर्न) लिहिलेले क्रमिक पुस्तक. तसेच महाराष्ट्रातील इतर सर्व विद्यापीठातील राज्यशास्त्र व स्पर्धा परीक्षा यांच्या विद्यार्थ्यांसाठी उपयुक्त.

पाश्चिमात्त्य राजकीय विचार

(सत्र ४)

Western Political Thought

(Semester IV)

डॉ. बाळ कांबळे प्रा. अर्चना फुलारी

डायमंड पिटलकेशन्स

पाश्चिमात्य राजकीय विचार (सत्र ४) डॉ. बाळ कांबळे, प्रा. अर्चना फुलारी Pashchimattya Rajkeey Vichar (Sem 4) Dr. Bal Kamble, Prof. Archana Fulari

पहिली आवृत्ती : २०२१

ISBN: 978-93-91948-05-4

© डायमंड पब्लिकेशन्स

मुखपृष्ठ शाम भालेकर

अक्षरजुळणी मानसी घाणेकर, पुणे

मुद्रक गुरुराज प्रिंटर्स, पुणे

प्रकाशक डायमंड पब्लिकेशन्स २६४/३ शनिवार पेठ, ३०२ अनुग्रह अपार्टमेंट ओंकारेश्वर मंदिराजवळ, पुणे−४११ ०३० ≥ ८६०००१०४१६, ०२०−२४४५२३८७, २४४६६६४२

info@dpbooks.in www.dpbooks.in

या पुस्तकातील कोणत्याही भागाचे पुनर्निर्माण अथवा वापर इलेक्ट्रॉनिक अथवा यांत्रिकी साधनांनी-फोटोकॉपिंग, रेकॉर्डिंग किंवा कोणत्याही प्रकारे माहिती साठवणुकीच्या तंत्रज्ञानातून प्रकाशकाच्या आणि लेखकाच्या लेखी परवानगीशिवाय करता येणार नाही. सर्व हक राखून ठेवले आहेत.

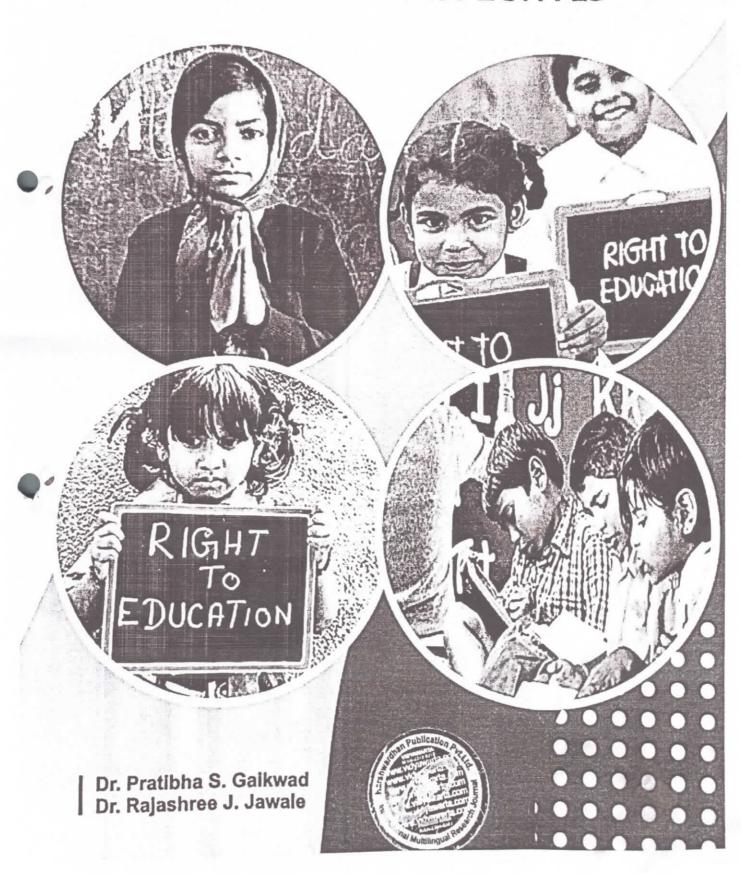
सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या २०२०-२०२१ च्या कला शाखेच्या सुधारित अभ्यासक्रमानुसार डायमंड पब्लिकेशन्सची उपयुक्त पुस्तके

2	पारान्सचा उपयुक्त पुस्तके
१. पाश्चिमाच्य राजकीय विचार Western Political Thought	डॉ. बाळ कांबळे
२. राजकीय विचारप्रणालींची ओळख An Introduction to Political Ideologies	प्रा. अर्चना फुलारी डॉ. बाळ कांबळे
An Introduction to Political C	डॉ. प्रदीप जगताप डॉ. बाळ कांबळे प्रा. प्राजक्ता ठुबे, डॉ. प्रदीप जगताप
Financial System	डॉ. एस. व्ही. ढमढेरे जी काळे, डॉ. अविनाश कुलकर्णी
६ . स्थूल अर्थशास्त्र Macro Economics	डॉ. एस. व्ही. ढमढेरे
Basic Concepts of Research Mother	डॉ. एस. व्ही. ढमढेरे डॉ. एस. व्ही. ढमढेरे
Western Political Thought	डॉ. संभाजी काळे डॉ. वैशाली पवार
१ . राजकीय विचारप्रणालींची ओळख An Introduction to Political Ideologies	डॉ. वैशाली पवार
१०. महाराष्ट्राचा भूगोल Geography of Maharashtra	मारा नगराकर
१२. मराठ्यांचा इतिहास History of the Manual	डॉ. श्रीकांत कार्लेकर डॉ. तुषार शितोळे
जारावयाच मानसशास्त्र Health Psychology	डॉ. गणेश राऊत प्रा. केशव गाडेकर
१४. लोकसंख्या भूगोल Population Geography १५. पर्यावरणीय भूगोल Environmental Geography	
Environmental Geography	प्रा. शैलजा सांगळे



A STUDY ON RIGHT TO EDUCATION IN INDIA:

SOCIO - LEGAL PERSPECTIVES



20-21 1)-14

RIGHT TO EDUCATION IN INDIA

RAJASHREE J. JAWALE PRATIBHA S. GAIKWAD



Stress Management in Banking Sector



Dr. Sachin Rajendra Suryawanshi



ISBN: 978-93-91196-00-4



राज्यशास्त्राची ओळख

An Introduction to Political Science









डॉ. बाळ कांबळे प्रा. प्राजक्ता ठुबे डॉ. प्रदीप जगताप



सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या द्वितीय वर्ष कला शाखेच्या (S.Y.B.A.) २०२०-२१ च्या सुधारित अध्यासक्रमानुसार (CBCS पॅटर्न) लिहिलेले क्रमिक पुस्तक. तसेच महाराष्ट्रातील इतर सर्व विद्यापीठातील राज्यशास्त्र व स्पर्धा परीक्षा यांच्या विद्यार्थ्यांसाठी उपयुक्त.

राज्यशास्त्राची ओळख

(सत्र ३)

An Introduction to Political Science (Semester III)

> डॉ. बाळ कांबळे प्रा. प्राजका ठुबे डॉ. प्रदीप जगताप

डायमंड पहिलकेशन्स

राज्यशास्त्राची ओळख(सत्र ३) डॉ. बाळ कांबळे, प्रा. प्राजक्ता ठुबे ,डॉ. प्रदीप जगताप

Rajyashastrachi Olakh (Satra 3) Dr. Bal Kamble, Prof. Prajakta Thube, Dr. Pradeep Jagtap प्रथम आवृत्ती : २०२०

राज

या

Co

अध

पद

त्याः

आर्ग

गर्व

त्याः

व्यव शक

लक्ष

अध

अम

आल

आहे

ISBN: 978-93-90081-01-1

© डायमंड पब्लिकेशन्स

मुखपृष्ठ शाम भालेकर

अक्षरजुळणी 'अक्षरवेल', दत्तवाडी, पुणे – ४११ ०३०

मुद्रक एक्सेल प्रिंटर्स, एरंडवणा, पुणे

प्रकाशक
डायमंड पब्लिकेशन्स
२६४/३ शनिवार पेठ, ३०२ अनुग्रह अपार्टमेंट
ऑकारेश्वर मंदिराजवळ, पुणे-४११०३०

≈ ०२०-२४४५२३८७, २४४६६६४२
info@diamondbookspune.com
ऑनलाईन पुस्तक खरेदीसाठी भेट द्या
www.diamondbookspune.com

या पुस्तकातील कोणत्याही भागाचे पुनर्निर्माण अथवा वापर इलेक्ट्रॉनिक अथवा यांत्रिकी साधनांनी—फोटोकॉपिंग, रेकॉर्डिंग किंवा कोणत्याही प्रकारे माहिती साठवणुकीच्या तंत्रज्ञानातून प्रकाशकाच्या आणि लेखकाच्या लेखी परवानगीशिवाय करता येणार नाही. सर्व हक राखून ठेवले आहेत.

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या २०२०-२०२१ च्या कला शाखेच्या सुधारित अभ्यासक्रमानुसार) डायमंड पब्लिकेशन्सची उपयुक्त पुस्तके

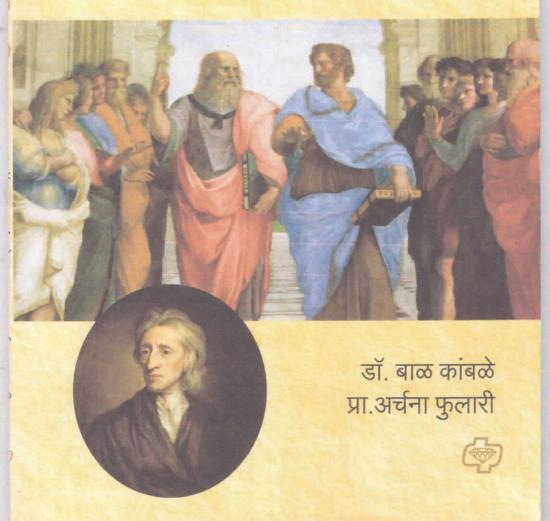
१. पाश्चिमात्त्य राजकीय विचार Western Political Thought	डॉ. बाळ कांबळे प्रा. अर्चना फुलारी
२. राजकीय विचारप्रणालींची ओळख An Introduction to Political Ideologies	डॉ. बाळ कांबळे डॉ. प्रदीप जगताप
३. राज्यशास्त्राची ओळख An Introduction to Political Science	डॉ. बाळ कांबळे प्रा. प्राजक्ता दुबे डॉ. प्रदीप जगताप
४. वित्तीय प्रणाली Financial System	डॉ. एस. व्ही. ढमढेरे डॉ. संभाजी काळे डॉ. अविनाश कुलकर्णी
५. सूक्ष्म अर्थशास्त्र Micro Economics	डॉ. एस. व्ही. ढमढेरे
६ . स्थूल अर्थशास्त्र Macro Economics	डॉ. एस. व्ही. ढमढेरे
७. संशोधन पद्धतीच्या मूलभूत संकल्पना Basic Concepts of Research Methodology	डॉ. एस. व्ही. ढमढेरे डॉ. संभाजी काळे
८. पाश्चिमाच्य राजकीय विचार Western Political Thought	डॉ. वैशाली पवार
९ . राजकीय विचारप्रणालींची ओळख An Introduction to Political Ideologies	डॉ. वैशाली पवार
१०. महाराष्ट्राचा भूगोल Geography of Maharashtra	डॉ. श्रीकांत कार्लेकर
११. प्रात्यिकक भूगोल Practical Geography	डॉ. श्रीकांत कार्लेकर डॉ. तुषार शितोळे
१२. मराठ्यांचा इतिहास History of the Marathas	डॉ. गणेश राऊत
१३. आरोक्याचे मानसशास्त्र Health Psychology	प्रा. केशव गाडेकर





पाश्चिमात्य राजकीय विचार

Western Political Thought



सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या द्वितीय वर्ष कला शाखेच्या (S.Y.B.A.) २०२०-२१ च्या सुधारित अभ्यासक्रमानुसार (CBCS पॅटर्न) लिहिलेले क्रमिक पुस्तक. तसेच महाराष्ट्रातील इतर सर्व विद्यापीठातील राज्यशास्त्र व स्पर्धा परीक्षा यांच्या विद्यार्थ्यांसाठी उपयुक्त.

पाश्चिमात्त्य राजकीय विचार

(सत्र ३)

Western Political Thought

(Semester III)

डॉ. बाळ कांबळे प्रा. अर्चना फुलारी

डायमंड पिक्किकेशन्स

पाश्चिमात्त्य राजकीय विचार डॉ. बाळ कांबळे, प्रा. अर्चना फुलारी Pashchimattya Rajkeey Vichar Dr. Bal Kamble, Prof. Archana Fulari

पहिली आवृत्ती: २०२० ISBN 978-81-86401-97-7

© डायमंड पब्लिकेशन्स

मुखपृष्ठ शाम भालेकर

अक्षरजुळणी महेश जोशी, पुणे

मुद्रक एक्सेल प्रिंटर्स, एरंडवणा, पुणे

प्रकाशक डायमंड पब्लिकेशन्स २६४/३ शनिवार पेठ, ३०२ अनुग्रह अपार्टमेंट ओंकारेश्वर मंदिराजवळ, पुणे−४११ ०३० ☎ ०२०-२४४५२३८७, २४४६६६४२

info@diamondbookspune.com www.diamondbookspune.com

या पुस्तकातील कोणत्याही भागाचे पुनर्निर्माण अथवा वापर इलेक्ट्रॉनिक अथवा यांत्रिकी साधनांर्न फोटोकॉपिंग, रेकॉर्डिंग किंवा कोणत्याही प्रकारे माहिती साठवणुकीच्या तंत्रज्ञानातून प्रकाशकार आणि लेखकाच्या लेखी परवानगीशिवाय करता येणार नाही. सर्व हक्क राखून ठेवले आहेत.

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या २०२०-२०२१ च्या कला शाखेच्या सुधारित अभ्यासक्रमानुसार डायमंड पब्लिकेशन्सची उपयुक्त पुस्तके

९. पाश्चिमात्त्य राजकीय विचार	· · ·
Western Political Thought	डॉ. बाळ कांबळे
	प्रा. अर्चना फुलारी
२. राजकीय विचारप्रणालींची ओळख	डॉ. बाळ कांबळे
An Introduction to Political Ideologies	डॉ. प्रदीप जगताप
३. राज्यशास्त्राची ओळख	
An Introduction to Political Science	डॉ. बाळ कांबळे
Tollical Science	प्रा. प्राजक्ता ठुवे
v 9.0	डॉ. प्रदीप जगताप
४. वित्तीय प्रणाली	डॉ. एस. व्ही. ढमढेरे
Financial System	डॉ. संभाजी काळे
५. सूक्रम अर्थशास्त्र	डॉ. अविनाश कुलकर्णी
Micro Economics	डॉ. एस. व्ही. ढमढेरे
६ . स्थूल अर्थशास्त्र	डॉ. एस. व्ही. ढमढेरे
Macro Economics	जा. एस. व्हा. दमदर
७. संशोधन पद्धतीच्या मूलभूत संकल्पना	
Basic Concepts of Research Methodology	डॉ. एस. व्ही. ढमढेरे
Research Methodology	डॉ. संभाजी काळे
८. पाश्चिमात्त्य राजकीय विचार	डॉ. वैशाली पवार
Western Political Thought	जा. परााला पवार
९ . राजकीय विचारप्रणालींची ओळख	
An Introduction to Political Ideologies	डॉ. वैशाली पवार
20 The Follical Ideologies	
१०. महाराष्ट्राचा भूगोल	डॉ. श्रीकांत कार्लेकर
Geography of Maharashtra	ा. त्राकात कालकर
११. प्रात्यक्षिक भूगोल	
Practical Garage	डॉ. श्रीकांत कार्लेकर
Practical Geography	डॉ. तुषार शितोळे
१२. मराठ्यांचा इतिहास	
History of the Marathas	डॉ. गणेश राऊत
83 and and	
१३. आरोग्याचे मानसशास्त्र	प्रा. केशव गाडेकर
Health Psychology	तार गराच गाठकार

राज्यशास्त्र / स्पर्धापरीक्षा

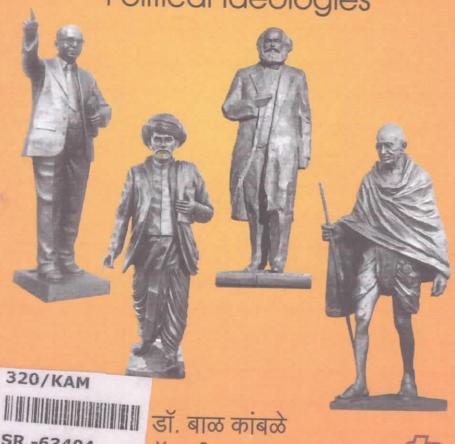


info@diamondbookspune.com 9 www.diamondbookspune.com



राजकीय विचारप्रणालींची ओळख

An Introduction to Political Ideologies



SR.-63404

डॉ. प्रदीप जगताप



सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या द्वितीय वर्ष कला शाखेच्या (S.Y.B.A.) २०२०-२१ च्या सुधारित अभ्यासक्रमानुसार (CBCS पॅटर्न) लिहिलेले क्रमिक पुस्तक. तसेच महाराष्ट्रातील इतर सर्व विद्यापीठातील राज्यशास्त्र व स्पर्धा परीक्षा यांच्या विद्यार्थ्यांसाठी उपयुक्त.

63404

राजकीय विचारप्रणालींची ओळख

(सत्र ३)

An Introduction to Political Ideologies (Semester III) [CC-1C(3)]

63404

26 SEP 2020

डॉ. बाळ कांबळे डॉ. प्रदीप जगताप



320/KAM



SR.-63404

डायमंड पह्लिकेशन्स

राजकीय विचारप्रणालींची ओळख डॉ. बाळ कांबळे, डॉ. प्रदीप जगताप

Rajkiya Vicharpranalinchi Olakh Dr. Bal Kamble, Dr. Pradeep Jagtap

प्रथम आवृत्ती : २०२०

ISBN: 978-81-86401-96-0

© डायमंड पब्लिकेशन्स

मुखपृष्ठ शाम भालेकर

अक्षरजुळणी 'अक्षरवेल', दत्तवाडी, पुणे – ४११ ०३०

मुद्रक एक्सेल प्रिंटर्स, एरंडवणा, पुणे

प्रकाशक डायमंड पब्लिकेशन्स २६४/३ शनिवार पेठ, ३०२ अनुग्रह अपार्टमेंट ओंकारेश्वर मंदिराजवळ, पुणे−४९९ ०३० ०२०-२४४५२३८७, २४४६६६४२ info@diamondbookspune.com

ऑनलाईन पुस्तक खरेदीसाठी भेट द्या www.diamondbookspune.com

या पुस्तकातील कोणत्याही भागाचे पुनर्निर्माण अथवा वापर इलेक्ट्रॉनिक अथवा यांत्रिकी साधनांनी—फोटोकॉपिंग, रेकॉर्डिंग किंवा कोणत्याही प्रकारे माहिती साठवणुकीच्या तंत्रज्ञानातून प्रकाशकाच्या आणि लेखकाच्या लेखी परवानगीशिवाय करता येणार नाही. सर्व हक्क राखून ठेवले आहेत.

26 SEP 2020

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या २०२०-२०२१ च्या कला शाखेच्या सुधारित अभ्यासक्रमानुसार डायमंड पब्लिकेशन्सची उपयुक्त पुस्तके

१. पाश्चिमात्त्य राजकीय विचार	डॉ. बाळ कांबळे
Western Political Thought	प्रा. अर्चना फुलारी
२. राजकीय विचारप्रणालींची ओळख	डॉ. बाळ कांबळे
An Introduction to Political Ideologies	डॉ. प्रदीप जगताप
३. राज्यशास्त्राची ओळख	डॉ. बाळ कांबळे
An Introduction to Political Science	प्रा. प्राजक्ता ठुबे
	डॉ. प्रदीप जगताप
४. वित्तीय प्रणाली	डॉ. एस. व्ही. ढमढेरे
Financial System	डॉ. संभाजी काळे
	डॉ. अविनाश कुलकर्णी
५. सूक्ष्म अर्थशास्त्र	डॉ. एस. व्ही. ढमढेरे
Micro Economics	
६ . स्थूल अर्थशास्त्र Macro Economics	डॉ. एस. व्ही. ढमढेरे
७. संशोधन पद्धतीच्या मूलभूत संकल्पना	डॉ. एस. व्ही. ढमढेरे
Basic Concepts of Research Methodology	डॉ. संभाजी काळे
८. पाश्चिमात्त्य राजकीय विचार	डॉ. वैशाली पवार
Western Political Thought	
९ . राजकीय विचारप्रणालींची ओळख	डॉ. वैशाली पवार
An Introduction to Political Ideologies	
१०. महाराष्ट्राचा भूगोल	डॉ. श्रीकांत कार्लेकर
Geography of Maharashtra	
११. प्रात्यिक्क भूगोल	डॉ. श्रीकांत कार्लेकर
Practical Geography	डॉ. तुषार शितोळे
१२. मराठ्यांचा इतिहास	डॉ. गणेश राऊत
History of the Marathas	30 1 131 310/1
१३. आरोग्याचे मानसशास्त्र	प्रा. केशव गाडेकर
Health Psychology	AFOIL FIXE THE





A STUDY ON AGRICULTURAL PRODUCTIVITY AND LAND USE PATTERN OF KHATAV AND MAN BLOCK OF SATARA DISTRICT, MAHARASHTRA

Mr. A. K. Ghadge

Associate Professor & HoD, Statistics and Mathematics Dhananjayrao Gadgil College of Commerce, Satara (MS), India

Prof. (Dr.) V. K. Sawant

HoD Accountancy, Dhananjayrao Gadgil College of Commerce, Satara (MS), India

ABSTRACT: In Indian Economy, agriculture and its allied activities plays significant role. Agriculture sector provides food, fodder and industrial raw material. Agricultural activities are depends on water availability, soil pattern, land utilization and crop pattern. All over the world, agriculture is divided into two parts viz. Irrigated agriculture and Dry-land agriculture. Growth in the agriculture production is depends on productivity of crop per hector. India stood far away as compare to the world most agriculture productivity countries. In agricultural development, Satara district is one of the important districts of Maharashtra State. According to the Rainfall, Soil and Climate of Satara district is divided into two zones Western (Rainy zone) and Eastern (Dry zone). Irrigated agriculture is depends on water availability in dam, rivers, lacks etc. but dry- land farming is depends upon rainwater, storage of the moisture in the soil and types of the crops. The present paper highlights agricultural productivity and land use pattern in Khatav and Man Block of Satara district.

Keywords: Productivity, Land use pattern, Rainfall, Crop pattern

INTRODUCTION:

Indian agriculture is gamble of monsoon. Out of 143 million hector of cultivated land 85 million hector is rainfed. It is also noted rainfed land suffers from low rainfall. Dryland farming is defined as crop production in areas with 500 to 600 millimeter (mm) annual precipitation. Actually overall dry- land farming productivity is practiced where annual potential water evaporation exceeds annual rainfall. Dry- land contributes 42 % of the total food grains production of the country. These areas produce 75 % pulses and more than 90 % of sorghum, millet and groundnut. Dry lands and rain fed farming will continue to play dominant role in agricultural production. Agricultural growth is the most important

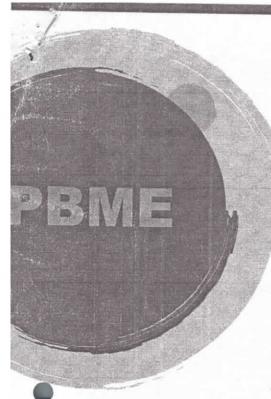
- Follow land should be used for creation of Solar Power by using various Government Scheme for said purpose.
- The introduction of new technologies is radically changing land use. Better
 equipments, application of scientific techniques for improving moistures in soil, and
 new strains of crops and grasses should be considered by farmers for better
 utilization of land for improving productivity.
- There is an urgent need to create awareness among farmers about land productivity and land utilization by 'Government Agencies, Grampanchayats', and NGOs.

CONCLUSION:

In the present paper the researchers pointed out need of improving productivity and land utilization especially dry zone area (Khatav and Man Blocks). It is observed that, the productivity of land is totally depending upon rain fall in that area but actually rain fall is less as compared to remaining blocks of Satara district. In these two blocks fallow land is more which can be cultivated by considering modern technology and equipments that will bring reliable productivity and it is also possible to utilize such land in better manner.

REFERENCES:

- Agro-Economy of Maharashtra and Floriculture; Chapter-V, P.No.115-120. (Online Book)
- Chandan JIT S (2012), Statistics for Business and Economics, Vikas Publication House P. Ltd.
- Datt-Ruddar, Sundharam K.P.M. (2005), Indian Economy, Delhi-S.Chand
- Applied Statistics, Books and Allied (P) Ltd, Kolkata
- Elke Noellemeyer, Romina Fernandez, Alberto (2013), "Crop and tillage effect on water productivity of dry- land agriculture in Argentia."
- International Journal of Agricultural and Statistical Sciences, (Dec.2014) , Analysis on rapeseed yield in China, PGS 285-290.
- Kalamkar S.S.(2011) "Agriculture Growth and Productivity in Maharashtra, Trends and Determinants" (book)
- Agriculture Contingency Plan for Satara district, contingency crop planning, P.No.1.4.
- Central Research Institute for Dry- land Agriculture, Hyderabad (CRIDA), Vision 2030;
 (2011) P.No.-5-10
- Department of Agriculture, Govt. of Maharashtra (2011-12), "Season and crop report".
- Department of census and Statistics (2003), Statistical Abstract of Satara District.
- District Agriculture Profile of Satara, P.No-185-188.
- Government of Maharashtra, Socio-Economic Review and District Statistical Abstract 2001-02, P. 80-85.
- www.agriinfo.in
- Government of Maharashtra, Socio-Economic Review and District Statistical Abstract from 2001 to 2019
- Government of India, Department of Agricultural Research and Education and Indian council of Agricultural Research (2011), P.No.-IV-VII.
- http:// satara.nic.in: District at glance geographical details.



PERSPECTIVES ON **BUSINESS MANAGEMENT** & ECONOMICS Volume I • June 2020

Book Editors

VIJAYA KITTU MANDA

Lead Consultant Vijay Technologies, Visakhapatnam Andhra Pradesh, India

DR. NAVEENAN R.V.

Assistant Professor School of Commerce and Management Studies Dayananda Sagar University, Bengaluru Karnataka, India

DR. RAJESH RENGASWAMY

Associate Professor & Head Department of Commerce (IT, Banking & Insurance) Hindusthan College of Arts & Science, Coimbatore Tamil Nadu, India

DR. HARMEET MATHARU

Assistant Professor Department of Commerce (Finance & Marketing) St. Claret College, Bengaluru Karnataka, India



Published by

Archers & Elevators Publishing House

Bengaluru, Karnataka, India

ISBN: 978-81-946245-3-0 * Website: www.PBME.in

CONTENTS

Chapter Number	Title of the Chapter & Author(s)	Page No.
1.	IMPACT OF COVID-19 ON THE INDIAN ECONOMY MRS. B. SRAVANI KUMARI MS. SRUTHI ANANTHAPALLI	1
2.	COMPARATIVE ANALYSIS OF SMES HEDGING AND NOT HEDGING THE EXCHANGE RATE FLUCTUATIONS DR. ANAND PATIL PROF.(DR). V. K SAWANT	15
3.	SMART WEARABLE HEALTHCARE DEVICES: PERSONAL HEALTH CARE COMPANION, CURRENT AND FUTURE CONSUMER ADOPTION STATUS DR. MUDITA SINHA DR. LEENA N FUKEY	29
4.	A STUDY ON TOURIST BEHAVIOR TOWARDS ADVENTURE TOURISM MS. MOUSIME XALXO	38
5.	GLOBAL TRADE: ITS ORIGIN, EVOLUTION AND THE PRESENT SCENARIO SUCHITRA M. KUMAR CAPT. K.S.M. KUMAR	50
6.	PROSPECTS AND CHALLENGES OF MICRO AND SMALL-SCALE BUSINESS RUNNING ENTREPRENEURS GEETHA. K	69

Web: www.pbem.in ISBN: 978-81-946245-3-0

COMPARATIVE ANALYSIS OF SMES HEDGING AND NOT HEDGING THE EXCHANGE RATE FLUCTUATIONS

DR. ANAND PATIL

Associate Professor, School of Business Studies and Social Sciences CHRIST (Deemed to be University), Bengaluru, Karnataka, India ORCID: 0000-0003-4736-6571

PROF.(DR). V. K SAWANT Dhananjayrao Gadgil College of Commerce Satara, Maharashtra, India

ABSTRACT

Organizational performance is mostly affected by the environment in which it operates. Favorable uncertainties boost the performance of the organization, whereas unfavorable ones will hinder the performance of the organization. Exchange rate fluctuations have been affecting businesses in India that engage in import and export of materials. Uncertainty in the currency rate can lead to around 30% erosion of profit from an organization. Larger companies hedge their exposure in order to manage the risks of currency fluctuations. SMEs also do the same.

SMEs engaged in the business of import and export have to deal with currency risk exposure constantly. They can manage this by entering into derivates contracts – something that larger players frequently do. There are many impacts of exchange rate fluctuations like stagnant growth of industries, loss of market share, impact on profit margin, merchandise trade loss, reduction in capital flows.

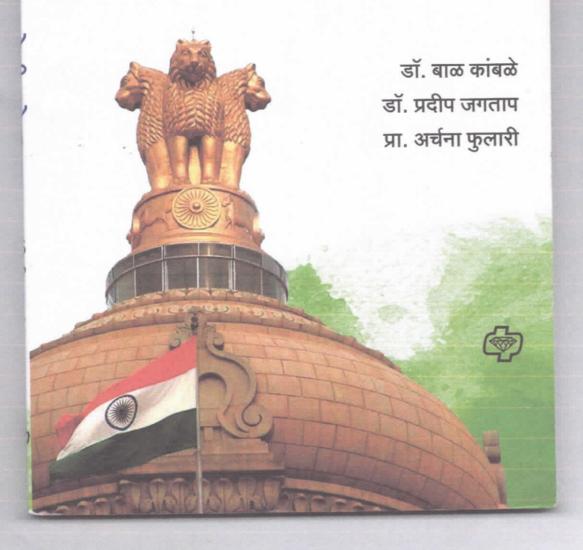
In light of the above reasons, the present study is undertaken to compare the performance of SMEs hedging and not hedging exchange rate fluctuations. The research focuses on the effect of exchange rate hedging on the volatility of revenues and profits after tax of SMEs the operations of small and medium enterprises in India that are listed on the NSE Emerge, a portal explicitly catering the SMEs.

KEYWORDS: hedging, exchange rate fluctuations, small enterprises

JEL CLASSIFICATION: C11, L33, H2, H11, D81

भारतीय राज्यघटनेची ओळख

(द्वितीय सत्र)



सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या प्रथम वर्ष कला शाखेच्या (F.Y.B.A.) २०१९-२० च्या सुधारित अभ्यासक्रमानुसार (CBCS पॅटर्न) लिहिलेले क्रमिक पुस्तक. तसेच महाराष्ट्रातील इतर सर्व विद्यापीठातील राज्यशास्त्र व स्पर्धा परीक्षा यांच्या विद्यार्थ्यांसाठी उपयुक्त.

भारतीय राज्यघटनेची ओळख

(द्वितीय सत्र)

Introduction to Indian Constitution (Semester II)

डॉ. बाळ कांबळे डॉ. प्रदीप जगताप प्रा. अर्चना फुलारी

डायमंड पिक्लकेशन्स

भारतीय राज्यघटनेची ओळख (द्वितीय सत्र) डॉ. बाळ कांबळे, डॉ. प्रदीप जगताप, प्रा. अर्चना फुलारी

Introduction to Indian Constitution (Semester II) Dr. Bal Kamble, Dr. Pradeep Jagtap, Prof. Archana Fulari

पहिली आवृत्ती : डिसेंबर, २०१९

ISBN 978-93-86401-86-1

©डायमंड पब्लिकेशन्स, २०१९

शाम भालेकर

अक्षरजुळणी मानसी घाणेकर

मुद्रक गुरुराज प्रिंटर्स, पुणे

प्रकाशक डायमंड पब्लिकेशन्स २६४/३ शनिवार पेठ, ३०२ अनुग्रह अपार्टमेंट ऑकारेश्वर मंदिराजवळ, पुणे-४११ ०३० 🕿 ०२०-२४४५२३८७, २४४६६६४२ info@diamondbookspune.com

ऑनलाईन पुस्तक खरेदीसाठी भेट द्या www.diamondbookspune.com

*या पुरत्तकातील कोणत्याही भागाचे पुनर्निर्माण अथवा वापर इलेक्ट्रॉनिक अथवा यांत्रिकी साधनांनी-फोटोकॉपिंग, रेकॉर्डिंग किंवा कोणत्याही प्रकारे माहिती साठवणुकीच्या तंत्रज्ञानातून प्रकाशकाच्या आणि लेखकाच्या लेखी परवानगीशिवाय करता येणार नाही. सर्व हक्क राखून ठेवले आहेत.

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या प्रथम वर्ष कला शाखेच्या (F.Y.B.A.) २०१९-२० सुधारित अभ्यासक्रमानुसार उपयुक्त क्रमिक पुस्तके

> भारतीय आर्थिक पर्यावरण डॉ. एस. व्ही. ढमढेरे

> > प्राकृतिक भूगोल डॉ. श्रीकांत कार्लेकर

मानसशास्त्राची मूलतत्त्वे प्रा. केशव गाडेकर, प्रा. मुकुंद इनामदार, डॉ. अनिता पाटील

> भारतीय राज्यघटनेची ओळख डॉ. बाळ कांबळे, डॉ. प्रदीप जगताप

प्रारंभिक भारत प्रागैतिहासिक काळ ते मौर्यकाळ डॉ. भूषण फडतरे

राज्यशास्त्र ₹ 150
ISBN 978-93-86401-86-1
UECO केशन्स
info@diamondbookspune.com
www.diamondbookspune.com
9 789386 401861 > 964

भारतीय राज्यघटनेची ओळख

(प्रथम सत्र)

320/KAM



SR.-60711

डॉ. बाळ कांबळे

डॉ. प्रदीप जगताप



सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या प्रथम वर्ष कला शाखेच्या (F.Y.B.A.) २०१९-२० च्या सुधारित अध्यासक्रमानुसार (CBCS पॅटर्न) लिहिलेले क्रमिक पुस्तक. तसेच महाराष्ट्रातील इतर सर्व विद्यापीठातील राज्यशास्त्र व स्पर्धा परीक्षा यांच्या विद्यार्थ्यांसाठी उपयुक्त.

060711 60711

भारतीय राज्यघटनेची ओळख

(प्रथम सत्र)

Introduction to Indian Constitution (Semester I)

320/KAM

SR.-60711

12:0 JUL 2019

डॉ. बाळ कांबळे प्राधिRARY डॉ. प्रदीप जगताप

ahavio

DADA PATIL MAHAVIDYALAYA. LIBRARY KARJAT, DIST.-A.NAGAR

डायमंड पहिलकेशन्स

भारतीय राज्यघटनेची ओळख (प्रथम सत्र) डॉ. बाळ कांबळे, डॉ. प्रदीप जगताप

Introduction to Indian Constitution (Semester I) Dr. Bal Kamble, Dr. Pradeep Jagtap

पहिली आवृत्ती : जुलै, २०१९

ISBN 978-93-86401-71-7

©डायमंड पब्लिकेशन्स, २०१९

मुखपृष्ठ शाम भालेकर अक्षरजुळणी डायमंड पब्लिकेशन्स

मुद्रक गुरुराज प्रिंटर्स, पुणे प्रकाशक डायमंड पब्लिकेशन्स २६४/३ शनिवार पेठ, ३०२ अनुग्रह अपार्टमेंट ओंकारेश्वर मंदिराजवळ, पुणे-४११ ०३० 🕿 ०२०-२४४५२३८७, २४४६६६४२ info@diamondbookspune.com

ऑनलाईन पुस्तक खरेदीसाठी भेट द्या www.diamondbookspune.com

*या पुस्तकातील कोणत्याही भागाचे पुनर्निर्माण अथवा वापर इलेक्ट्रॉनिक अथवा यांत्रिकी साधनांनी-फोटोकॉपिंग, रेकॉर्डिंग किंवा कोणत्याही प्रकारे माहिती साठवणुकीच्या तंत्रज्ञानातून प्रकाशकाच्या आणि लेखकाच्या लेखी परवानगीशिवाय करता येणार नाही. सर्व हक्क राखून ठेवले आहेत.

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या प्रथम वर्ष कला शाखेच्या (F.Y.B.A) २०१९–२० सुधारित अभ्यासक्रमानुसार उपयुक्त क्रमिक पुस्तके

भारतीय आर्थिक पर्यावरण डॉ. एस. व्ही. ढमढेरे

> प्राकृतिक भूगोल डॉ. श्रीकांत कालॅंकर

प्रारंभिक भारत प्रागैतिहासिक काळ ते मौर्यकाळ डॉ. भूषण फडतरे

भारतीय राज्यघटनेची ओळख डॉ. बाळ कांबळे, डॉ. प्रदीप जगताप

> समाजशास्त्र परिचय डॉ. नागेश शेळके

सामान्य मानसशास्त्र

प्रा. केशव गाडेकर, प्रा. मुकुंद इनामदार, डॉ. अनिता पाटील

राज्यशास्त्र

₹ 90
ISBN 978-93-86401-71-7

USBN 978-93-86401-71-7

ISBN 978-93-86401-71-7

F 90

ISBN 978-93-86401-71-7

ISBN 978-93-86401-71-7

ISBN 978-93-86401-71-7

9 789386 401717 >



Ethics in Business & Management

Dr. V. K. Sawant



237-

Contents

	PrefaceV
1.	The Background1
2.	Ethics and Value Through Ages 14
3.	Human Values 62
4.	Theoretical Aspects of Ethics 80
5.	Applied and Professional Ethics 123
6.	Personal Ethics 128
7.	Professional Ethics145
8.	Business Ethics 154
9.	Managerial Function and Ethics 190
	Miscellaneous Topics on Ethics
11.	Ethical Audit 290
	Bibliography 300
	Index 302

-2.3 As



The Background

THE ETHICAL CRISIS

The age in which we live is unparalleled in human history. This is an age of exponential changes – there has been unprecedented progress and prosperity. The age has also witnessed regular discontinuity, uncertainties, contradictions, confusing and baffling society. The scientific rationalism, consumerism and individualism are at the top of human thinking and life is filled with expectations, hopes, and aspirations. The forces of technological progress, knowledge-based control and power, rationalism and individualism have produced a variety of stresses and strains in human behaviour and predispositions.

The magnitude, speed and complexity of change in social life have generated an atmosphere of insecurity, mistrust and crisis of confidence and relations among individuals and groups. Insecurity leads to impatience and intolerance with others and predominance of greed, selfishness, arrogance and aggressiveness. Ruthless individualism and endless search for personal aggrandisement have jeopardised health and aggravated the risk of exposure to dreadful ailments and challenge to primary institutions, problems of disease, dissatisfaction and disaffection. Pursuit of pleasure seems to dissolve in pain at an accelerating rate.

© : Reserved

ISBN: 978-93-87556-05-8

Book: Ethics in Business and Management

First Published : 2018
Price : ₹1325

[All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system of transmitted, in any form or by any means, mechanical, publishers]

Published By: INTERNATIONAL PUBLICATIONS

6A/540, Avas Vikash, Hanspuram Kanpur - 208 021

Mobile: 09621955798

Email: internationalpub09@yahoo.com

PRINTED IN INDIA

by, "Trident Enterprises" New Delhi Value affluence as still feel so disappointe in their hear

The ma in life skill for and ethics. Th and purposel "moral," com

There has to be taught. environment. A disjointed famil any time and v

There has environment in Collins pointed which observe wastandards of st companies which in terms of market our own country reputation in the mand so on. After all trust. Reputation of a brareputation of a brareputation of a brareputation environment.

Our schools, i are producing ma pulsating soul, sens

Ethics in Business & Management

About the Author



Dr. V. K. Sawant presently has been working as an Associate Professor in Accountancy at Savitribai Phule Mahila Mahavidyalaya, Satara in Maharashtra State. He has a brilliant academic and research career. He has 27 years of teaching experience at UG level and 10 years at PG level. He is a member of 'Board of Studies in Commerce' at Shivaji University, Kolhapur.

He is recognized research guide for M. Phil and Ph. D. in the area of 'Commerce and Management' and also associated with Rayat Institute of Research and Development, Satara. He has written

more than 80 research articles as well as authored 3 books. He has acquired valuable skills in research and organizing field work. His areas of interest are Accountancy, Marketing and Management.

About the Book

Business ethics is a form of the art of applied ethics that examines ethical rules and principles within a commercial context, the various moral or ethical problems that can arise in a business setting, and any special duties or obligations that apply to persons who are engaged in commerce. Business ethics can be both a normative and a descriptive discipline. As a corporate practice and a career specialisation, the field is primarily normative. In academia descriptive approaches are also taken. The range and quantity of business ethical issues reflects the degree to which business is perceived to be at odds with non-economic social values. Historically, interest in business ethics accelerated dramatically during the 1980s and 1990s, both within major corporations and within academia. For example, today most major corporate websites lay emphasis on commitment to promoting non-economic social values under a variety of headings (e.g. ethics codes, social responsibility charters). In some cases, corporations have redefined their core values in the light of business ethical considerations. Catching business ethics in action, however, remains a seldom-spotted nugget for in reality it depends on the characters of the characters.

Contents

• The Background • Ethics and Value Through Ages • Human Values • Theoretical Aspects of Ethics • Applied and Professional Ethics • Personal Ethics Professional Ethics
 Business Ethics
 Managerial Function and Ethics Miscellaneous Topics on Ethics
 Ethical Audit



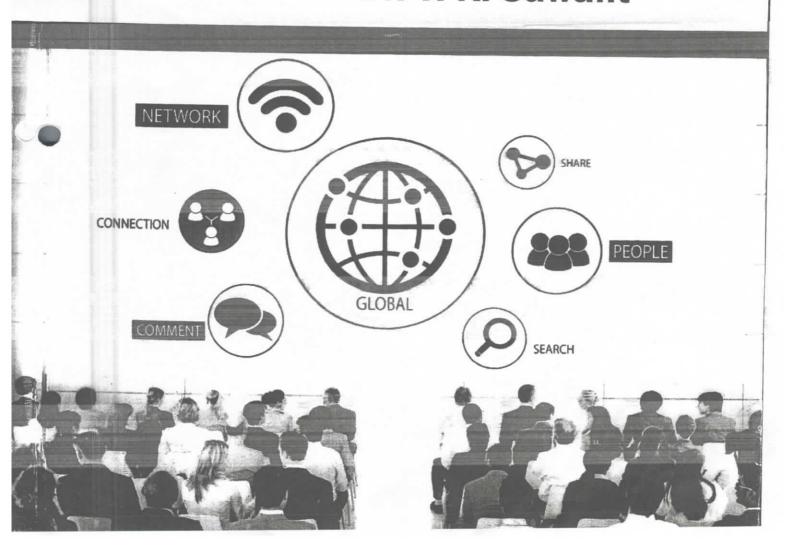
Publishers & Distributers 6A/540, Avas Vikas, Hanspuram Kanpur-208 021 Email: internationalpub09@yahoo.com





Social Media Marketing

Dr. V. K. Sawant



© : Reserved

ISBN: 978-93-87556-00-3

Book : Social Media Marketing

First Published: 2018

Price

: ₹1295

[All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system of transmitted, in any form or by any means, mechanical, photocopying, recording or otherwise, with out priorwritten permission of the publishers]

Published By:

INTERNATIONAL PUBLICATIONS

6A/540, Avas Vikash, Hanspuram

Kanpur - 208 021

Mobile: 09621955798

Email: internationalpub09@yahoo.com

PRINTED IN INDIA

by, "Trident Enterprises" New Delhi A first-of-its from a broad con media help in 1 movements? Wh sphere affected h

Providing at examines the gro be theorized in opportunities ar and businesses a

With the go on 'Digital India such as digitizat affecting the Ind

The use of s past year with 2: Facebook, accor

"Accessing access the Intern first time, social IAMAI-IMRB re

Across India witnessed a grow On the other han close to 12 millio

For many co for accessing soc and Mobile Asso 233

Contents

	Preface	ν
1.	Social Media and Customer Engagement	1
2.	The New Role of the Customer	29
3.	Build a Social Business	52
4.	The Social Business Ecosystem	81
5.	Social Technology and Business Decisions	109
6.	Social Analytics, Metrics and Measurement	140
7.	Five Essential Tips	166
8.	Engagement on the Social Web	204
9.	Social CRM and Business Design	233
	Bibliography	260
	Index	266

2:34.



SOCIAL MEDIA AND CUSTOMER ENGAGEMENT

THE SOCIAL FEEDBACK CYCLE

For a lot of organizations—including business, nonprofits, and governmental agencies— use of social media very often begins in Marketing, public communications, or a similar office or department with a direct connection to customers and stakeholders.

This makes sense given that a typical driver for getting involved with social media is a slew of negative comments, a need for "virality," or a boost to overall awareness in the marketplace and especially in the minds and hearts of those customers increasingly out of reach of interruptive (aka "traditional") media. In a word, many organizations are looking for "engagement," and they see social media as the way to get it.

The advent of Web 2.0 and the Social Web is clearly a game-changer, on numerous fronts. Given the rush to implement, and the opening focus on marketing specifically versus the business more holistically, many "social media projects" end up being treated more like traditional marketing campaigns than the truly revolutionary ways in which a savvy business can now connect with and prosper through collaborative association with its customers. As a result, the very objective—engagement, redefined in a larger social context—is missed as too many "social media campaigns" run their course and then fizzle out.

Whether that's right or wrong is another matter, and the truth is that a lot of great ideas have given rise to innovative, effective, and measurable social business programs. But these are still the exceptions,

Social Media Marketing

About the Author



Dr. V. K. Sawant presently has been working as an Associate Professor in Accountancy at Savitribai Phule Mahila Mahavidyalaya, Satara in Maharashtra State. He has a brilliant academic and research career. He has 27 years of teaching experience at UG level and 10 years at PG level. He is a member of 'Board of Studies in Commerce' at Shivaji University, Kolhapur.

He is recognized research guide for M. Phil and Ph. D. in the area of 'Commerce and Management' and also associated with Rayat Institute of Research and Development, Satara. He has written more than 80 research articles as well as authored 3 books. He has acquired valuable skills in research and organizing field work. His areas of interest are Accountancy, Marketing and Management.

About the Book

Social Media Marketing deserves special kudos for its courage in tackling the new frontier of social media marketing. This textbook challenges its readers to grapple with the daunting task of understanding rapidly evolving social media and its users.

Social Media Marketing shows how social media fits into and complements the marketer's toolbox. The book melds essential theory with practical application as it covers core skills such as strategic planning for social media applications, incorporating these platforms into the brand's marketing communications executions, and harnessing social media data to yield customer insights.

This book contains new examples, industry developments and academic research to help students remain current in their marketing studies, as well as a new and improved user-friendly layout to make the text easy to navigate.

Contents

Social Media and Customer Engagement • The New Role of the Customer • Build a Social Business • The Social Business Ecosystem • Social Technology and Business Decisions • Social Analytics, Metrics and Measurement • Five Essential Tips
 • Engagement on the Social Web • Social CRM and Business Design



International Publications

Publishers & Distributers 6A/540, Avas Vikas, Hanspuram Kanpur-208 021

Email: internationalpub09@yahoo.com



Women Empowerment A Need of The Hour

Mr. Naresh W. Patil, India Dr. Muthmainnah, Indonesia



Akshita Publishers and Distributors Delhi-110053 (India)

15.	The Critical Analysis of Empowerment of Hindu Women under Laws of Marriage and Inheritance in India —Ms. Kavita N. Hedaoo	61
16.	Psychological and Physical Problems of Women and Disabled People —Mrs. Mohana Lakshmi K.	65
17.	Domestic Violence in Indian Families: A Worst form of Human Rights Violation —Sudhangsu Sekhar Datta	68
18.	Indian Women and Constitutional Values: An Overview -Dr. Hina Nishat	71
19.	Women's Perspective Towards Environment Friendly Practices for Management of Menstruation: An Analysis -Bushra Barkati	76
20.	Rights of Women in India -Dr. Sunita Bhoikar	80
21.	Protection of Woman's Rights Thought Public Interest Litigation in India -Dr. Gajanan S. Mehkarkar	84
22.	Women to Making Investment in Capital Market —Trie Nadilla	88
23.	Domestic Violence in World - Some observations on Issues of Domestic Violence -Darshana R. Chavda	92
24.	Literature: Women Writing as Means towards Empowerment -Rekha Mahadev & Dr. Umakant S. Patil	96
25.	Women Empowerment through Agriculture -Mr. Sandipan Babasaheb Jige	99
26.	Education and Health Status of the Paniya Tribal Women in the Reference of Wayanad District -Dr. Shoja Rani B.N & Mrs. Liya Joy	103
27.	Assessment of Women's Rights and Violence -Devesh Kumar Soni & Dr. Rajeev Verma	107
28.	Indian Woman and her Health Problems -Dr. Jaysheela Bawantrao Manohar	111
29.	Women's Narratives from the Detention Camps of Assam -Swagata Sarkhel	114
30.	Legal Empowerment of Indian Women -Dr. Kamble C. N.	118
31.	The Transition of Women Status in Tamilnadu: Special Reference to Sex Ratio -Dr. S. Sridhar	122
32.	Women Empowerment and Education in India —Dr. Nagaraj V. Gudaganavar & Dr. C. M. Math	125
33.	Women Safety and Cybercrime -Avushi Saxena & Harshit Mohan	129

.



Legal Empowerment of Indian Women

-Dr. Kamble C. N.*

Introduction

"I measure the progress of a community by the degree of progress which women have achieved" — Dr. Babasaheb Ambedkar

Centuries ago women were denied by orthodox Brahminical culture from their every right. By the emergence of the Constitution of the India women are bring in the common stream of the society. The women are allowed to enter in every sector with the assistance of respective legal enactments. It was expected that, to empower and strengthen themselves in the fields like education, employment, political, social and administrative responsibilities. However, we always face the issues like gender bias, unequal pay, mental and physical harassment, inadequate leave are some of the key problem of working woman especially at the workplace. The focus of this chapter is to discuss the some of the legal rights of women.

In the social development of human being it is evidenced that women have played a vital role. It is supported by various archeological survey that women were the pioneer to establish family system which later on transformed into social system. They had initiated to start agricultural activities later on which were turned into various commercial and industrial steps up. The women like Gargi, Maitrayee etc were the administrator and rulers in the society. They established the matriarchal system in ancient India. Today too we observe some residues of that system in some native and tribal peoples. In the patriarchal system women are facing some of the key issues Gender bias, unequal pay, mental and physical harassment, insufficient leave.

Babasaheb Ambedkar is one of the first feminist leaders and women's rights advocate in the country. However his prominent contribution are often ignored, denied and tried to confine in the lower caste women only. He drafted many more laws, policies like Hindu Code Bill and some of these turned into legislations. In this chapter I have discussed some legal rights and issues.

Civil and Political Rights

The Constitution of India not only grants equality, freedom, dignity, liberty to women in every sector of life against the patriarchal tendencies. This document also empowers the State to adopt measures of positive discrimination in favor of women. Articles 14, 15, 15(3), 16, 19, 21, 21(a), 39(a), 39(b), 39(c), 42, 243 D(3), 243D(4), 243T(3), 243T(4) of the Constitution of India are of specific importance in this regard. Accordingly, no women would be discriminated on grounds of religion, race, caste, sex or place of birth for any aspect of life. She has

N

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

International E-Research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL May-2019 Special Issue – 190

Sustainable Growth:
Commerce, Management and Social Sciences

Guest Editor:

Dr. Mrs. P. S. Gaikwad

Principal

Rayat Shikshan Sanstha's,

Dhananjayrao Gadgil College of Commerce,

Satara, [M.S.] India

Executive Editor:

Dr. D. T. Chavare

Co-Editor:

Dr. V. M. Kumbhar

Members of Editorial Committee

Dr. L. N. Ghatage, Dr. S. B. Hasabe, Dr. T. D. Mahanwar, Dr. G. V. Jadhav,

Dr. Ms. S. A. Kurkute, Mr. S. R. Suryawanshi,

Mr. R. K. Nillolu, Mr. V. D. Patil,

Mr. H. Y. Mane

Chief Editor:

Dr. Dhanraj Dhangar (Yeola)



This Journal is indexed in:

- University Grants Commission (UGC)
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmoc Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)

Swatidhan Bublications

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal

Impact Factor - (SJIF) - <u>6.261</u>, (CIF) - <u>3.452(2015)</u>, (GIF)-<u>0.676</u> (2013)

ue 190- Sustainable Growth : Commerce, Management and Social Sciences

UGC Approved Journal

ISSN: 2348-7143 May-2019

Impact Factor - 6.261

ISSN - 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

International E-Research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

May-2019 Special Issue - 190

Sustainable Growth:
Commerce, Management and Social Sciences

Guest Editor:

Dr. Mrs. P. S. Gaikwad Principal

Rayat Shikshan Sanstha's, Dhananjayrao Gadgil College of Commerce, Satara, [M.S.] India

Executive Editor:

Dr. D. T. Chavare

Co-Editor:

Dr. V. M. Kumbhar

Members of Editorial Committee

Dr. L. N. Ghatage, Dr. S. B. Hasabe, Dr. T. D. Mahanwar, Dr. G. V. Jadhav, Dr. Ms. S. A. Kurkute, Mr. S. R. Suryawanshi, Mr. R. K. Nillolu, Mr. V. D. Patil, Mr. H. Y. Mane

Chief Editor:

Dr. Dhanraj Dhangar (Yeola)

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal



ISSN: 2348-7143 May-2019

INDEX

No.	Title of the Paper Author's Name	Page No.
1	Recent Trends in Supply Chain Management- A Study Dr. T.D. Mahanwar	07
2	Innovative Business Practices of Indian Hotel Industry : An Overview Dr. V.M. Kumbhar & Mr. Amol H. Kolekar	13
3	Micro-Teaching Dr. S. B. Hasabe	17
4	Women Trafficking: Indian Perspective Dr. Deepa Patil	20
5	Essential of Sustainable Planning & Development of Agriculture Sector through Modernization Shri. Bharat Kharat	26
6	Woman Education in India - Importance and Government Initiatives Dr. Suvarna Kurkute	31
7	Sustainable Development of Women Entrepreneurship through Self-Help-Help-Groups in India Prof. Sanjay Yadav	37
8	A Study of Work-Life Balance and It's Benefits to Employer and Employee Vasudha S. Saraswat & Dr. R. B. Teli	43
9	Artificial Intelligence and It's Applications Mr. Dipak Sathe	46
10	Trafficking of Women in India: A Socio Legal Study Rajashree Jawale	52
11	Green Accounting Practices : A Tool of Sustainable Development Prof. Sachin Yadav	57
12	Strategies and Remedies for Agriculture Development in Rural India Prof. Kishor Gujar	60
13	ICT Enabled Business Innovations Mrs. Smita Dubal	63
14	Biodiversity Conservation : Strategy for Sustainable Development Mrs. Manjusha Suryawanshi	
15	A Software System for Effective Growth of Co-Operative Sugar Industory Mr.Sudhir Patil	75
16	Infrastructural Status in Agricultural Marketing Mr. Balaji Waghmare & Mr. Raju B. Zore	80
17	Dictum of Pragmatic Wisdom through 'Dasbodha' for Successful Ventures in Management Mr. Abhijeet Pawar	85
18	The Constitutional and Judicial Strategies for Sustainable Development C. N. Kamble	88
19	Problems of Women Entrepreneurs in India Miss S. M. Jadhav	93
20	A Study on Essentials for A Good Manager in Modern Era Dr. Dattatraya Chavare	97
21	Knowledge Economy for Better Performance of Human Being Dr. Susmita Banerjee	105
22	A Study of Vegetable Seller Gauda and Kunbi (Scheduled Tribe) Community in Goa Dr. Sunil Patil	112
23	An Analytical Study for Sustainability of Self Help Groups with Special Reference to Pune Area Dr. Nalanda Wani	120
24	Tourism and Sustainble Development in India	129
	Dr. Vijay Pawar & Dr. Bharat Jadhav	147
25	Investment Preference: A Behavioral Analysis of Households in Solapur City Dr. Shivkumar Biradar	134

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal





May-2019

UGC Approved Journal

26	Chainging Cropping Pattern- Productivity and Agricultural Development in Maharashtra Dr. Shivaji Zanzurne & Mr. Rajendra Ghadage			
27	IPR & Patent Application Process in India Dr. Vijay Nikam			
28	Electronic Human Resource Management in E-Environment Dr. Mulla Khatalso			
29	Innovative and Best Practices in College Administration Mr. Arjun Bhagwat	167		
30	Banana Street Sellers : A Golden Business Opportunity Ashwini Sarvi & Prof. A. M. Gurav			
31	Women's Social Entrepreneurship in Maharashtra : Challenges and Strategies Dr. Ankush Jadhav & Dr. S. S. Waghamare			
32	A Study of Applications of Artificial Intelligence in Rusiness			
33	ISO/TS 16949 - Analysis of the Current Trends Mr. Mohan Gosavi	188		
34	A Study on Cross Dock Distribution in On-Line Buying of On-Line Retail Distributer (Amazon) of Satara District Mr. Maruti Wagh			
35	Farmers' Awareness and Benefits of Crop Insurance	203		
36	Non-Farm Sector in Rural India Dr. Smt. Anagha Pathak	213		
37	Application of Artificial Intelligence (AI) in Business Prof. Ayesha Nadaf	218		
38	A Study of Investment Pattern of Rural Inhabitants Relating to Banking Schemes in Panhala Taluka Miss Jyoti Patil	218		
39	A Study on Innovative Sales Strategies in Mobile Phone Firms and Manufacturers: A Critical Review of Mobile Industry in India Mr. Revannath Navale & Dr. Vijay Kumbhar			
40	E- Banking in India Prof. Dr. S.V. Shinde. & Prof. N. N. Tantak	241		
41	Development of Road Infrastructure and Public-Private Partnership : Some Issues and Problems Dr. Vijay Kumbhar & Mr. Satish Kadam			
42	महिला उद्यमिता और आर्थिक विकास – एक अध्ययन प्रा. संगमित्रा कोलारकर	264		

Our Editors have reviewed paper with experts' committee, and they have checked the papers on their level best to stop furtive literature. Except it, the respective authors of the papers are responsible for originality of the papers and intensive thoughts in the papers. Nobody can republish these papers without pre-permission of the publisher.

- Chief & Executive Editor

N

Impact Factor - 6.625

ISSN - 2348-7143



INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S



RESEARCH JOURNEY

Multidisciplinary International E-Research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

December-2019 Special Issue - 208 (A)



Guest Editor:

Prin. Dr. Pratibha S. Gaikwad

Principal,

Dhananjayrao Gadgil College of Commerce,

Satara [M.S.] India

Chief Editor -

Dr. Dhanraj T. Dhangar (Yeola)

Executive Editor:

Dr. V. M. Kumbhar

Dr. D.T. Chavare

Co-Editors:

Dr. L. N. Ghatage

Dr. S. B. Hasabe

Dr. T.D. Mahanwar

Dr. G. V. Jadhav



This Journal is indexed in:

- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmoc Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)

Swatidhan Publications



Impact Factor - (SJIF) - 6.625 (2019)

Special Issue: 208 (A)

Commerce, Management & Social Sciences

ISSN: 2348-7143 December-2019



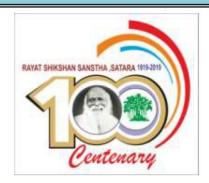
RAYAT SHIKSHAN SANSTHA'S

DHANANJAYRAO GADGIL COLLEGE OF COMMERCE, SATARA, Maharashtra, India

An Autonomous College

NAAC 'A' GRADE-CGPA-3.61, UGC-CPE, UGC-PARAMRSH Mentor College, ISO: 9001-2015 **RUSA Beneficiary College**

6th One Day International Conference on "Commerce, Management and Social Sciences" Thursday, 17th December, 2019



Guest Editor:

Prin. Dr. Pratibha S. Gaikwad

Principal.

Dhananjayrao Gadgil College of Commerce,

Satara [M.S.] India

Chief Editor -

Dr. Dhanraj T. Dhangar (Yeola)

Executive Editor:

Dr. V. M. Kumbhar

Dr. D.T. Chavare

Co-Editors:

Dr. L. N. Ghatage

Dr. S. B. Hasabe

Dr. T.D. Mahanwar

D. G. College of Commerce, Satara- 415001 (INDIA) Tel: 02162-234729

Website: http://www.dgccsatara.edu.in/, E-mail: dgccsatara@hotmail.com

© All rights reserved with the authors & publisher

Price: Rs. 800/-



Impact Factor - (SJIF) - <u>6.625 (2019)</u>

Special Issue : 208 (A)

Commerce, Management & Social Sciences

ISSN: 2348-7143 December-2019

INDEX

No.	Title of the Paper Author's Name	Page No.
1	Changing Pattern of Female Agricultural Labourer with Special Reference to Solapur District Prof. Shivaji Mane & Dr. D. S. Bagade	
2	Labour Problems of Small and Medium Enterprises in Chincholi and Akkalkot MIDC (2012 To 2014) Dr. Santosh Kale	
3	Digital India for Economic Development	19
4	Revolution of Artificial Intelligence in E-Commerce Dr. Amardeep Jadhav	25
5	Role of SEZ in Economic Development of India Prof. Dr. S. V. Panchagalle & Prof. Dr. R. D.Gaikwad	32
6	Leadership Style of Indian Families: A Case Study of Chandgad Village Dr. Sonappa Goral	36
7	Business Communications and Marketing Prof. Ajit Shah	42
8	Role of work Life Balance Practices in order to Enhance Quality of work Life of Employees Prof. Swati M. Patil, Dr. Satish Pawaskar, Dr.T.V.G. Sarma	54
9	Innovative Business Strategies : Case Study on Sony Prof. Dr. M. D. Bhosale, Miss Snehal Jadhav, Sneha Muliya	62
10	Infrastructure and Economic Development with Reference to India Dr. Susmita Banerjee	68
11	A Study of Green Marketing Practices - Issues and Challenges: with Special Reference to Maharashtra State Dr. Avinash Patil	75
12	Role of Technology in Employment Generation Mr. Arjun Pawar	80
13	Election and Voting Behaviour RESEARCH DURNEY Dr. Raju Sawant	83
14	Social Entrepreneurship in India Mr. Appasaheb Kengar	89
15	Historical Tourism – Importance and Development Dr. Gautam Dhale	96
16	Current Trends in TQM and ISO/TS 16949 Mr. Mohan Gosavi	102
17	Government Schemes for Women Entrepreneurs in India	112
18	Sustainable Development in Indian Agriculture Dr. Hashim Walandkar	117
19	Investment Decision Using Technical Analysis Dr. Mrs. Manisha Jagtap	120
20	Impact of Digital Marketing on Consumer Buying Behaviour Dr. Avinash Kharat, Miss. Shital Tibe	
21	Innovative Business Practices: A Need of Today	136
22	Social Entrepreneurship in India Smt. Shahida Jamadar, Shri. Vasant Wandre	142
23	Use of Digital Technology in Traditional Retailing Dr. P. B. Lupane, Dr. P. B. Gaikwad	152
24	Evolving Business Partnerships Through Better Supply Chain Management With The Model of Mc'donalds. Noopur Patil	159
25	India's Sustainable Development Strategy - An Overview	168
26	Agricultural Indebtedness – Crisis and Revival Dr. Ashok Shinde, Mrs. Manasi Bhosale-Patil	
27	Business Communication and Marketing Dr. Ashok Shinde, Mr.Prashant Inamdar	175

'RESEARCH JOURNEY' International Multidisciplinary E- Research Journal



Impact Factor - (SJIF) - <u>6.625 (2019)</u>

2348-7143

ISSN:

December-2019

Special Issue : 208 (A) Commerce, Management & Social Sciences

28	A Study of Rural Financial Policies Implemented by DIC in Satara District		184
	Sangramsing Nalawade		
29		. Rajendra Shendge	190
30	Organizational Social Marketing Management	Dr. S. B. Bhanje	195
31	Social Entrepreneurship in India	Prof. Dipali Chavan	204
32	Bandhan Bank: A Growth Trajectory Dr. Mrs. Manisha Jagtap		212
33	Uses of Technology in Logistics and Supply Chain Managemen		
		at, Miss. Shital Tibe	217
34	Progress of Urban Co-operative Banks in India	Dr. B. S. Salunkhe	224
35	A Study of Plastic Pollution Awareness among Women in K	•	227
		Dr. Pramod Kamble	
36	A Study of Production Problems of Plain Power Loom Units	•	238
		s. Sunita Ambawade	
37	A Study on Antidiabetic Drugs Based on Pharmacoeconomic	•	244
	M.M.Bhore, R.N.Misal Inflation And Expenditure Effect on Fiscal Deficit (Data 2005 To 2015 Uses		
38	Only) Inflation And Expenditure Effect on Fiscal Deficit (Data 2005 16 2015 Uses Datta Tarpewad		248
39	Sustainable Banking: Need of the Hour Dr. B. H. Damji		253
	The Study of Pomegranate Supply Chain Management in Pandharpur Taluka		257
40	Dr. Amol Sonawale		
41	Strategies for Sustainable Development Through ICDS and S	SWOC Analysis of	264
41	1	s. Pournima Chavan	204
42	Production and Problems of Coconut Cultivation in Ratnagir		268
	RESERVENCE	Mr. Anand Kamble	
43	Energy Sector and its Contribution to Global Warming and Climate Change		276
	Dr. K. R. Tanange		
44	Msmes: the Real Engines of Growth A Comparative Analysis in Western		287
45	Manarasntra Dr. Pravin Badar		206
45	The Study of Technology Business Incubators (TBIS) in Entrepreneurship		296
46	Development in India The Study of Technology Business incubators (TBIS) in Entrepreheurship Prof. Sachin Janvekar		305
47	Emerging Technologies in Banking Sector	S.T. Bhosale	311
48	An Overview of International Financial Reporting Standards	Dr. Shreya Patil	315
49	A Study of Livestock of Satara District	Mr. Pakash Tone	322
50	Growth of Banking in Digital Economy	Dr. Sujata Pawar	328
	Growin of Danking in Digital Economy	Di. Bujata Lawal	340

Our Editors have reviewed papers with experts' committee, and they have checked the papers on their level best to stop furtive literature. Except it, the respective authors of the papers are responsible for originality of the papers and intensive thoughts in the papers. Nobody can republish these papers without pre-permission of the publisher.

- Chief & Executive Editor

Published by -

© Mrs. Swati Dhanraj Sonawane, Director, Swatidhan International Publication, Yeola, Nashik Email: swatidhanrajs@gmail.com Website: www.researchjourney.net Mobile: 9665398258







शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

दूरशिक्षण केंद्र

व्यावसायिक पर्यावरण

(Business Environment)

(शैक्षणिक वर्ष २०२०-२१ पासून)

बी. कॉम. भाग-३ सत्र-५ व ६





© कुलसचिव, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर (महाराष्ट्र) प्रथमावृत्ती: २०२१ बी. कॉम. (व्यावसायिक पर्यावरण) भाग – ३ करिता सर्व हक्क स्वाधीन. शिवाजी विद्यापीठाच्या परवानगीशिवाय कोणत्याही प्रकाराने नक्कल करता येणार नाही.

प्रती: ५००

_

प्रकाशक: डॉ. व्ही. एन. शिंदे प्रभारी कुलसचिव, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर - ४१६ ००४.

मुद्रक: श्री. बी. पी. पाटील अधीक्षक, शिवाजी विद्यापीठ मुद्रणालय, कोल्हापूर-४१६ ००४.

ISBN-978-93-92887-16-1

★ दूरिशक्षण केंद्र आणि शिवाजी विद्यापीठ याबद्दलची माहिती पुढील पत्त्यावर मिळू शकेल.
शिवाजी विद्यापीठ, विद्यानगर, कोल्हापूर-४१६ ००४ (भारत)

दुरशिक्षण केंद्र, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

🔳 अभ्यासमंडळ : व्यावसायिक अर्थशास्त्र 🖫

अध्यक्ष - प्रा. (डॉ.) डी. के. मोरे

के. आर. पी. कन्या महाविद्यालय, उरूण-इस्लामपूर, जि. सांगली

- डॉ. एस. बी. महाडीक संख्याशास्त्र अधिविभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर
- डॉ. एस. एस. शेजाळ
 गणपतराव आखाडे कॉलेज ऑफ कॉमर्स, सांगली
- डॉ. आर. ए. वाईंगडे
 देवचंद कॉलेज, अर्जुननगर, जि. कोल्हापूर
- डॉ. एन. ए. पाटील वेणुताई चव्हाण कॉलेज, कराड, जि. सातारा
- डॉ. श्रीमती विद्या पाटील आनंदी कॉलेज ऑफ आर्टस, कॉमर्स ॲण्ड सायन्स, गगनबावडा, जि. कोल्हापूर
- डॉ. यु. एम. माळकर आर्टस, कॉमर्स ॲण्ड सायन्स कॉलेज, पलूस, जि. सांगली

- डॉ. बी. के. माने आटर्स ॲण्ड कॉमर्स कॉलेज, आष्टा, ता. वाळवा, जि. सांगली.
- डॉ. व्ही. एम. कुंभार
 धनंजयराव गाडगीळ कॉलेज ऑफ कॉमर्स, सातारा
- श्री. उदय पोळ
 पार्टनर, असेट इंजिनिअरिंग, ॲपेक्स टूल्स, कोल्हापूर
- प्राचार्य एस. डी. मगद्म
 मु. पो. चिंचवाड, ता. करवीर, जि. कोल्हापूर
- डॉ. पी. एस. कांबळे अर्थशास्त्र अधिविभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर
- डॉ. ए. के. पाटील
 आटर्स, सायन्स ॲण्ड कॉमर्स कॉलेज, रामानंदनगर
- डॉ. एच. एच. भराडी
 कर्नाटका युनिर्व्हिसिटी, धारवाड (कर्नाटका स्टेट) धारवाड

व्यावसायिक पर्यावरण बी. कॉम. भाग-३

अभ्यास घटकांचे लेखक

घटक ब्र		म क्र.
लेखन सहभाग	सत्र-५	सत्र-६
डॉ. दत्तात्रय ग. चौगुले	१, ३	8
न्यू कॉलेज, कोल्हापूर		
श्री. एस. जे. देसाई	२	_
यशवंतराव चव्हाण वारणा महाविद्यालय, वारणानगर		
प्रा. (डॉ.) डी. के. मोरे	2	?
के. आर. पी. कन्या महाविद्यालय, इस्लामपूर		
श्री. वाय. के. मुलाणी	8	_
एस. एम. डॉ. बी. एस. कॉलेज, मिरज		
डॉ. अनिल सत्रे	३,४	_
एम. पी. पी. महाविद्यालय, बोरगाव		
डॉ. बी. के. माने	१, ३	२, ३
आर्टस ॲण्ड कॉमर्स कॉलेज, आष्टा		
श्री. जी. डी. जाधव	_	3
बळवंत कॉलेज, विटा, जि. सांगली		
श्री. एल. बी. कचरे	_	8
पी. व्ही. पी. कॉलेज, कवठेमहांकाळ		

🔳 संपादक 🔳

प्रा. (डॉ.) डी. के. मोरे

के. आर. पी. कन्या महाविद्यालय, इस्लामपूर







शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

दूरशिक्षण केंद्र

सहकाराचा विकास

(Co-operative Development)

(शैक्षणिक वर्ष २०२१-२२ पासून)

बी. कॉम. भाग-३ सत्र-५ व ६





© कुलसचिव, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर (महाराष्ट्र) प्रथमावृत्ती: २०२१ बी. कॉम. (सहकाराचा विकास) भाग – ३ करिता सर्व हक्क स्वाधीन. शिवाजी विद्यापीठाच्या परवानगीशिवाय कोणत्याही प्रकाराने नक्कल करता येणार नाही.

प्रती: ५००

प्रकाशक: डॉ. व्ही. एन. शिंदे प्रभारी कुलसचिव, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर – ४१६ ००४.

मुद्रक: श्री. बी. पी. पाटील अधीक्षक, शिवाजी विद्यापीठ मुद्रणालय, कोल्हापूर-४१६ ००४.

ISBN-978-93-92887-15-4

★ दूरिशक्षण केंद्र आणि शिवाजी विद्यापीठ याबद्दलची माहिती पुढील पत्त्यावर मिळू शकेल.
 शिवाजी विद्यापीठ, विद्यानगर, कोल्हापूर-४१६ ००४ (भारत)

दुरशिक्षण केंद्र, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

🔳 अभ्यासमंडळ : व्यावसायिक अर्थशास्त्र 🖿

अध्यक्ष - प्रा. (डॉ.) डी. के. मोरे

के. आर. पी. कन्या महाविद्यालय, उरूण-इस्लामपूर, जि. सांगली

- डॉ. एस. बी. महाडीक संख्याशास्त्र अधिविभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर
- डॉ. एस. एस. शेजाळ गणपतराव आरवाडे कॉलेज ऑफ कॉमर्स, सांगली
- डॉ. आर. ए. वाईंगडे
 देवचंद कॉलेज, अर्जुननगर, जि. कोल्हापूर
- डॉ. एन. ए. पाटील
 वेणुताई चव्हाण कॉलेज, कराड, जि. सातारा
- डॉ. श्रीमती विद्या पाटील आनंदी कॉलेज ऑफ आर्टस, कॉमर्स ॲण्ड सायन्स, गगनबावडा, जि. कोल्हापूर
- डॉ. यु. एम. माळकर आर्टस, कॉमर्स ॲण्ड सायन्स कॉलेज, पलूस, जि. सांगली

- डॉ. बी. के. माने
 आटर्स ॲण्ड कॉमर्स कॉलेज, आष्टा, ता. वाळवा,
 जि. सांगली.
- डॉ. व्ही. एम. कुंभार धनंजयराव गाडगीळ कॉलेज ऑफ कॉमर्स, सातारा
- श्री. उदय पोळ
 पार्टनर, असेट इंजिनिअरिंग, ॲपेक्स टूल्स, कोल्हापूर
- श्री. एस. डी. मगदूम
 मु. पो. चिंचवाड, ता. करवीर, जि. कोल्हापूर
- प्रा. (डॉ.) पी. एस. कांबळे
 अर्थशास्त्र अधिविभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर
- डॉ. ए. के. पाटील
 एस. जी. एम. कॉलेज, कराड
- प्रा. (डॉ.) एच. एच. भराडी
 कर्नाटका युनिर्व्हिसिटी, धारवाड (कर्नाटका स्टेट) धारवाड

प्रस्तावना

जून २००७ या वर्षापासून शिवाजी विद्यापीठ दूरशिक्षण केंद्राने बहिःस्थ विद्यार्थ्यांसाठी दूर शिक्षण कार्यक्रम राबविण्याचे ठरविलेले आहे. त्या अनुषंगाने बी.कॉम. भाग-३ या वर्गाच्या विद्यार्थ्यांसाठी 'सहकाराचा विकास' ह्या विषयाचे पुस्तक लिहिण्यात आले आहे. सहकार विषय असलेल्या तज्ज्ञांकडून या पुस्तकातील वेगवेळ्या घटकांचे लिखान करून घेतले आहे. सहकाराचा अर्थ, व्याख्या, तत्त्वे, भूमिका, भारतातील सहकारी पत पुरवठा चळवळीचे मूल्यमापन, अल्पकालीन व दीर्घकालीन पतपुरवठा करणाऱ्या संस्थांची कार्ये, समस्या व उपाय, खुस्त्रो व बैद्यनाथन समितीच्या शिफारशी, शेती सहकारी संस्थांमध्ये खरेदी विक्री, प्रक्रिया व शेती संस्था, बिगरशेती संस्थांमध्ये ग्राहक, मजूर व गृहनिर्माण संस्था, महाराष्ट्रातील सहकारी संस्थांच्या विशेष अभ्यासामध्ये साखर, दुध व सहकारी संस्थांना संस्थात्मक सहाय्य करणाऱ्या संस्थांमध्ये नाबार्ड, राष्ट्रीय सहकारी विकास महामंडळ, सहकारी अंकेक्षणामध्ये अर्थ, व्याख्या, प्रकार, अंकेक्षकाची भूमिका व कार्य, निबंधकाची भूमिका व कार्य, अंकेक्षण पद्धतीतील उणिवा व उपाय, सहकारी शिक्षण व प्रशिक्षण, सहकार कायदे इत्यादी घटकांची मांडणी साध्या व सोप्या भाषेत आणि शास्त्रीय पद्धतीने केली आहे.

बिहःस्थ विद्यार्थ्यांना 'सहकाराचा विकास' हा विषय सुक्ष्म व सखोल पातळीवर अभ्यासता यावा यासाठी या विषयातील ८ घटकांची व त्यातील उपघटकांची मांडणी दूरशिक्षणाच्या अध्ययन पद्धतीने केली आहे. विषयाची उद्दिष्ट्ये, प्रास्ताविक, विषय विवेचन, सारांश, पारिभाषिक संज्ञा, स्वयं अध्ययनासाठी प्रश्न व त्यांची उत्तरे, सरावासाठी प्रश्न, क्षेत्रिय कार्य व अधिक वाचनासाठी पुस्तके देण्यात आली आहेत. त्यामुळे बिहःस्थ विद्यार्थ्यांना त्याचा निश्चितपणे फायदा होणार आहे.

सहकार विषयघटकांची व उपघटकांची मांडणी व विवेचन बिहःस्थ विद्यार्थ्यांना चांगले आकलन होण्यासाठी उपयुक्त ठरेल, त्यासंबंधी काही सूचना असतील तर दूरिशक्षण केंद्राकडे त्याचे स्वागत आहे. पुढील आवृत्तीत त्यानुसार बदल करून पुस्तक अधिक उपयुक्त करण्यासाठी प्रयत्न करता येतील. शिवाजी विद्यापीठ कक्षेतील विविध महाविद्यालयातील सहकारातील अभ्यासकानी घटक लिहून दिले त्याबद्दल त्यांना धन्यवाद देतो. या पुस्तकाचे प्रकाशन करण्याच्या कामी मदत केलेल्या शिवाजी विद्यापीठातील सर्व प्रशासकीय अधिकारी, कर्मचारी व सेवकवर्ग आणि दूरिशक्षण विभागातील सर्वांना धन्यवाद!

■ संपादक ■

डॉ. व्ही. एम. कुंभार धनंजयराव गाडगीळ वाणिज्य (स्वायत्त) महाविद्यालय, सातारा

प्रा. डॉ. डी. के. मोरे

के. आर. पी. कन्या महाविद्यालय, इस्लामपूर

सहकाराचा विकास बी. कॉम. भाग-३

अभ्यास घटकांचे लेखक

लेखन सहभाग		घटक क्र.	
		सत्र-६	
डॉ. एस. एस. शेजाळ	?	_	
जी. ए. कॉलेज ऑफ कॉमर्स, सांगली			
डॉ. के. एस. पवार	२	_	
सदाशिवराव मंडलिक महाविद्यालय, मुरगूड			
डॉ. आर. एफ. मुजावर	3	_	
एल. बी. एस. कॉलेज, सातारा			
डॉ. पी. के. टोणे	४	_	
दहिवडी कॉलेज, दहिवडी, जि. सातारा			
डॉ. व्ही. एम. कुंभार	_	8	
धनंजयराव गाडगीळ वाणिज्य (स्वायत्त) महाविद्यालय, सातारा		·	
डॉ. आर. जी. कोरबू	_	२	
डी. डी. शिंदे सरकार कॉलेज, कोल्हापूर			
डॉ. डी. एन. वाघमारे	_	3	
डॉ. घाळी कॉलेज, गडहिंग्लज, जि. कोल्हापूर			
डॉ. यू. एम. माळकर	_	४	
कला, वाणिज्य आणि विज्ञान महाविद्यालय, पलूस, जि. सांगली			

🔳 संपादक 🔳

डॉ. व्ही. एम. कुंभार

प्रा. डॉ. डी. के. मोरे

महाविद्यालय, सातारा

धनंजयराव गाडगीळ वाणिज्य (स्वायत्त) के. आर. पी. कन्या महाविद्यालय, इस्लामपूर

अनुक्रमणिका

घटक क्रमांक	घटकाचे शीर्षक	पान क्रमांक
	सत्र-५	
१	सहकारी चळवळीची तोंडओळख	१
२	भारतातील कृषी सहकारी संस्था	₹0
3	भारतातील सहकारी बँका आणि पतसंस्था	७२
8	भारतातील महत्त्वाच्या सहकारी संस्था	१०७
	सत्र-६	
१	 सहकार कायदे व नियम 	१४३
2	भारतातील सहकार शिक्षण आणि प्रशिक्षण	१७९
3	भारतातील सहकारी गृहनिर्माण संस्था	१९४
8	सहकार निबंधक व भारतातील सहकारी हिशेब तपासणी	२४९







शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

दूर शिक्षण केंद्र

मौद्रिक अर्थशास्त्र

(Monetary Economics)

(शैक्षणिक वर्ष २०१८-१९ पासून)

एम. ए. भाग-१

अर्थशास्त्र :

EC-2 (Compulsory Paper)





© कुलसचिव, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर (महाराष्ट्र)

प्रथमावृत्ती: २०१९

एम. ए. भाग - १ करिता (मौद्रिक अर्थशास्त्र)

सर्व हक्क स्वाधीन. शिवाजी विद्यापीठाच्या परवानगीशिवाय कोणत्याही प्रकाराने नक्कल करता येणार नाही.

प्रती : १,५००

प्रकाशक :

डॉ. व्ही. डी. नांदवडेकर कुलसचिव, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर - ४१६ ००४.

मुद्रक:

भुद्रकः श्री. बी. पी. पाटील अधीक्षक, शिवाजी विद्यापीठ मुद्रणालय, कोल्हापूर-४१६ ००४.

ISBN - 978-81-940444-0-6

- ★ दूरिशक्षण केंद्र आणि शिवाजी विद्यापीठ याबद्दलची माहिती पुढील पत्त्यावर मिळू शकेल. शिवाजी विद्यापीठ, विद्यानगर, कोल्हापूर-४१६ ००४ (भारत)
- ★ दूर शिक्षण विभाग-विद्यापीठ अनुदान आयोग, नवी दिल्ली यांच्या विकसन अनुदानातून या साहित्याची निर्मिती केली आहे.

दूर शिक्षण केंद्र शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

मौद्रिक अर्थशास्त्र

एम. ए. भाग-१: आवश्यक पेपर-EC-2

अभ्यास घटकांचे लेखक

लेखक	घटक क्रमांक
डॉ. एल. एन. घाटगे धनंजयराव गाडगीळ वाणिज्य महाविद्यालय, सातारा	१, २
डॉ. आण्णा काका पाटील आर्टस, कॉमर्स ॲण्ड सायन्स कॉलेज, रामानंदनगर	æ
डॉ. विजय कुंभार धनंजयराव गाडगीळ वाणिज्य महाविद्यालय. सातारा	8

🔳 संपादक 🔳

डॉ. डी. सी. तळुले अर्थशास्त्र विभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर प्रा. एस. टी. कोंबडे अर्थशास्त्र विभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

अनुक्रमणिका

घटक	क्रमांक	घटकाचे शीर्षक	पान क्रमांक
۲.	ť	प्रैशाची उत्क्रांती आणि प्रवाह	8
۶.	, t	प्रैशाचा पुरवठा व पैसा गुणक	28
₹.	ť	पैशाची मागणी व व्याजदर	४७
٧.	. 4	वलनविषयक व राजकोषीय धोरण : उत्पन्न व व्याजदर निर्धारण	909
₹.	ť	प्रैशाची मागणी व व्याजदर	४७







शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

दूरशिक्षण केंद्र

सूक्ष्म अर्थशास्त्र

(Micro Economics)

पेपर-१ व २

(शैक्षणिक वर्ष २०१९-२० पासून)

बी. कॉम. भाग-१

सेमिस्टर १ व २ साठी





© कुलसचिव, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर (महाराष्ट्र) प्रथमावृत्ती: २०१९ बी. कॉम. (सूक्ष्म अर्थशास्त्र) भाग – १ करिता सर्व हक्क स्वाधीन. शिवाजी विद्यापीठाच्या परवानगीशिवाय कोणत्याही प्रकाराने नक्कल करता येणार नाही.

प्रती: १,०००

प्रकाशक : डॉ. व्ही. डी. नांदवडेकर कुलसचिव, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर - ४१६ ००४.

मुद्रक: श्री. बी. पी. पाटील अधीक्षक, शिवाजी विद्यापीठ मुद्रणालय, कोल्हापूर-४१६ ००४.

ISBN- 978-93-89327-03-8

- ★ दूरशिक्षण केंद्र आणि शिवाजी विद्यापीठ याबद्दलची माहिती पुढील पत्त्यावर मिळू शकेल. शिवाजी विद्यापीठ, विद्यानगर, कोल्हापूर-४१६ ००४ (भारत)
- ★ दूरिशक्षण विभाग-विद्यापीठ अनुदान आयोग, नवी दिल्ली यांच्या विकसन अनुदानातून या साहित्याची निर्मिती केली आहे.

दूर शिक्षण केंद्र, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

🔳 अभ्यासमंडळ : व्यावसायिक अर्थशास्त्र 🖫

अध्यक्ष - प्रा. (डॉ.) डी. के. मोरे

के.इ.एस. के. आर. पी. कन्या महाविद्यालय, उरूण-इस्लामपूर, जि. सांगली

- डॉ. एस. बी. महाडीक संख्याशास्त्र अधिविभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर
- डॉ. एस. एस. शेजल
 गणपतराव आखाडे कॉलेज ऑफ कॉमर्स, सांगली
- डॉ. आर. ए. वाईंगडे
 देवचंद कॉलेज, अर्जुननगर, जि. कोल्हापूर
- डॉ. एन. ए. पाटील
 वेणुताई चव्हाण कॉलेज, कराड, जि. सातारा
- डॉ. श्रीमती विद्या पाटील आनंदी कॉलेज ऑफ आर्टस, कॉमर्स ॲण्ड सायन्स, गगनबावडा, जि. कोल्हापूर
- डॉ. यु. एम. माळकर आर्टस, कॉमर्स ॲण्ड सायन्स कॉलेज, पलूस, जि. सांगली

- डॉ. बी. के. माने आटर्स ॲण्ड कॉमर्स कॉलेज, आष्टा, ता. वाळवा, जि. सांगली.
- डॉ. व्ही. एम. कुंभार धनंजयराव गाडगीळ कॉलेज ऑफ कॉमर्स, सातारा
- श्री. उदय पोळ
 पार्टनर, असेट इंजिनिअरिंग, ॲपेक्स टूल्स, कोल्हापूर
- प्राचार्य एस. डी. मगद्म
 मु. पो. चिंचवाड, ता. करवीर, जि. कोल्हापूर
- डॉ. पी. एस. कांबळे अर्थशास्त्र अधिविभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर
- डॉ. ए. के. पाटील
 आटर्स, सायन्स ॲण्ड कॉमर्स कॉलेज, रामानंदनगर
- डॉ. एच. एच. भराडी
 कर्नाटका युनिर्व्हिसिटी, धारवाड (कर्नाटका स्टेट) धारवाड

अभ्यास घटकांचे लेखक

सत्र-१	सत्र-२
घटक क्रमांक	घटक क्रमांक
१	
२, ४	
3	
	१
	२
	२, ४
 - -	3
	X
	X
	१ २,४

🔳 संपादक 🔳

प्रा. (डॉ.) डी. के. मोरे

कुसूमताई राजारामबापू पाटील कन्या महाविद्यालय, इस्लामपूर, जि. सांगली



"A++" Accredited by NAAC (2021) with CGPA 3.52

SHIVAJI UNIVERSITY, KOLHAPUR- 416004, MAHARASHTRA CENTRE FOR DISTANCE EDUCATION

□ Tele.: Director/Office: 0231-2609105 □ Tele.: SIM Office: 0231-2693871 □ Tele.: Admission Office: 0231-2609451, 2609452, 2694171, 2694771, 2693771 □ Website: www.unishivaji.ac.in, http://online.unishivaji.ac.in □ Email Id: cde@unishivaji.ac.in

शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर-४१६००४ (महाराष्ट्र)

दरशिक्षण केंद्र

🗅 दूष्विनी क्र. संचालक/कार्यालय: ०२३१-२६०९१०५ 📋 दूष्विनी क्र. स्वयंअध्ययन साहित्य कार्यालय: ०२३१-२६९३८७१ ा दूष्चिनी क्र. प्रवेश कार्यालयः ०२३१-२६०१४५१, २६०४५२, ०२३१-२६९४१७१, २६९४७७१, २६९४७७१ □ संकेतस्थळः www.unishivaji.ac.in, http://online.unishivaji.ac.in □ ई-मेल आयडीः cde@unishivaji.ac.in

Ref. No.: SU/CDE/ \$49 जा.क्र. शि.वि./दूरशिक्षण/

दिनांक : 2 9 JAN 2022

पति

210,	
डॉ. ए. के. पाटील,	डॉ. आर. के. निलोलू,
अध्यक्ष, बिझनेस इकॉनॉमिक्स अभ्यासमंडळ,	धनंजयराव गाडगीळ कॉलेज ऑफ कॉमर्स, सातारा.
एस.जी.एम. कॉलेज, कराड.	
डॉ. विजय कुंभार,	श्रीमती प्रतिभा देशमुख,
धनंजयराव गाडगीळ कॉलेज ऑफ कॉमर्स,	चिंतामणराव इन्स्टिट्यूट ऑफ मॅनेजमेंट,
सातारा.	सांगली.
डॉ. नितीन ए. पाटील,	
वेणूताई चव्हाण कॉलेज, कराड.	

विषय : दूरशिक्षण केंद्रांतर्गत एम.बी.ए. भाग १ Business Environment स्वयं अध्ययन साहित्याबाबत...

महोदय / महोदया,

दूरशिक्षण केंद्रांतर्गत एम.बी.ए. भाग 1 Business Environment विषयाचे स्वयं अध्ययन साहित्य तयार करण्यासाठी दि. 25/01/2022 रोजी ऑनलाईन पध्दतीने कार्यशाळा आयोजित करण्यात आली होती. सदर कार्यशाळेमध्ये उपरोक्त विषयाचे स्वयं अध्ययन साहित्यामधील आपल्या नावासमोर दर्शविण्यात आलेले घटकांचे इंग्रजी माध्यमातील लेखन आपणाकडे सोपविण्यात आले आहे. सदरचे घटक लेखन जमा करणेसाठी दि. 28 फेब्रुवारी, 2022 रोजी दूरशिक्षण केंद्र येथे बैठक आयोजित करण्यात आली आहे. तरी सदर बैठकीवेळी घटक लेखनासह उपस्थित रहावे. कार्यशाळेवेळी सदर स्वयं अध्ययन साहित्याचे संपादक म्हणून डॉ. ए. के. पाटील व डॉ. नितीन पाटील यांना नियुक्त करण्यात आले आहे.

अ.क.	घटकाचे नांव लेखकाचे नां			
	सत्र 2			
1	Introduction to Indian Economic Environment	डॉ. आर. के. निलोलू		
2	Agricultural Sector in India	डॉ. ए. के. पाटील		
3	Industry and Services Sector in India	श्रीमती प्रतिभा देशमुख		
4	Public Finance and External Sector	डॉ. विजय कुंभार		

कळावे.

समन्वयक / सहाय्यक प्राध्यापक

आपला विश्वार



"A++" Accredited by NAAC (2021) with CGPA 3.52

SHIVAJI UNIVERSITY, KOLHAPUR- 416004, MAHARASHTRA

CENTRE FOR DISTANCE EDUCATION

□ Tele.: Director/Office: 0231-2609105 □ Tele.: SIM Office: 0231-2693871

□ Tele.: Admission Office: 0231-2609451, 2609452, 2694171, 2694771, 2693771

□ Website: www.unishivaji.ac.in, http://online.unishivaji.ac.in

□ Email Id: cde@unishivaji.ac.in

शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर-४१६००४ (महाराष्ट्र)

दरशिक्षण केंद्र ूरास्वान नाम्न

ा दूष्विनी क्र. संचालक/कार्यालयः ०२३१-२६०९१०५ □ दूष्विनी क्र. स्वयंअध्ययन साहित्य कार्यालयः ०२३१-२६९३८७९

ा दूष्विनी क्र. प्रवेश कार्यालयः ०२३१-२६०९४५१, २६०९४५२, ०२३१-२६९४९७९, २६९४७७९, २६९३७७१

सेकेतस्थळः www.unishivaji.ac.in, http://online.unishivaji.ac.in

ा ई-मेल आयडी: cde@unishivaji.ac.in

Ref. No.: SU/CDE/ 849 जा.क्र. शि.वि./द्रशिक्षण/

Date: 2 9 JAN 2022

पति

AIN,	
डॉ. ए. के. पाटील,	डॉ. विजय कुंभार,
अध्यक्ष, बिझनेस इकॉनॉमिक्स अभ्यासमंडळ,	धनंजयराव गाडगीळ कॉलेज ऑफ कॉमर्स,
एस.जी.एम. कॉलेज, कराड.	सातारा.
डॉ. अनिल सत्रे,	डॉ. चंद्रकांत जाधव,
मोहनराव पतंगराव पाटील महाविद्यालय, बोरगाव,	यशवंतराव चव्हाण वारणा महाविद्यालय, वारणानगर,
ता. वाळवा, जि. सांगली.	जि. कोल्हापूर.
डॉ. नितीन ए. पाटील,	डॉ. प्रशांत वाय. फडणीस,
वेणूताई चव्हाण कॉलेज, कराड.	बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण.

विषय : दूरशिक्षण केंद्रांतर्गत एम.बी.ए. भाग १ Managerial Economics स्वयं अध्ययन साहित्याबाबत...

महोदय.

दूरशिक्षण केंद्रांतर्गत एम.बी.ए. भाग 1 Managerial Economics विषयाचे स्वयं अध्ययन साहित्य तयार करण्यासाठी दि. 25/01/2022 रोजी ऑनलाईन पध्दतीने कार्यशाळा आयोजित करण्यात आली होती. सदर कार्यशाळेमध्ये उपरोक्त विषयाचे स्वयं अध्ययन साहित्यामधील आपल्या नावासमोर दर्शविण्यात आलेले घटकांचे इंग्रजी माध्यमातील लेखन आपणाकडे सोपविण्यात आले आहे. सदरचे घटक लेखन जमा करणेसाठी दि. 28 फेब्रुवारी, 2022 रोजी दूरशिक्षण केंद्र येथे बैठक आयोजित करण्यात आली आहे. तरी सदर बैठकीवेळी घटक लेखनासह उपस्थित रहावे. कार्यशाळेवेळी सदर स्वयं अध्ययन साहित्याचे संपादक म्हणून डॉ. ए. के. पाटील व डॉ. विजय कुंभार यांना नियुक्त करण्यात आले आहे.

अ.क. घटकाचे नांव लेखकाचे न		लेखकाचे नांव		
	सत्र 1			
1	Introduction to Managerial Economics	डॉ. अनिल सत्रे		
2	Production, Cost, Revenue and Profit	डॉ. चंद्रकांत जाधव		
3	Market Structure and Pricing methods	डॉ. नितीन ए. पाटील		
4	Pricing Methods and Investment Analysis	डॉ. प्रशांत वाय. फडणीस		

कळावे.

समन्वयक / सहाय्यक प्राध्यापक







शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

दूर शिक्षण केंद्र

व्यवस्थापन तत्त्वे आणि उपयोजन

(Management Principles and Applications)

(शैक्षणिक वर्ष २०१९-२० पासून)

पेपर-१ व २

बी. कॉम. भाग-१

सेमिस्टर १ व २ करिता





© कुलसचिव, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर (महाराष्ट्र)

प्रथमावृत्ती : २०१९

बी. कॉम. (व्यवस्थापन तत्त्वे आणि उपयोजन) भाग-१, सत्र १ व २ करिता सर्व हक्क स्वाधीन. शिवाजी विद्यापीठाच्या परवानगीशिवाय कोणत्याही प्रकाराने नक्कल करता येणार नाही.

प्रती: १,०००

प्रकाशक डॉ. व्ही. डी. नांदवडेकर कुलसचिव, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर: ४१६ ००४

मुद्रक श्री. बी. पी. पाटील अधीक्षक, शिवाजी विद्यापीठ मुद्रणालय, कोल्हापूर: ४१६ ००४

ISBN- 978-81-940444-9-9

- ★ दूरिशक्षण केंद्र आणि शिवाजी विद्यापीठ याबद्दलची माहिती पुढील पत्त्यावर मिळू शकेल.
 शिवाजी विद्यापीठ, विद्यानगर, कोल्हापूर-४१६ ००४ (भारत)
- \star दूर शिक्षण विभाग-विद्यापीठ अनुदान आयोग, नवी दिल्ली यांच्या विकसन अनुदानातून या साहित्याची निर्मिती केली आहे.

दूर शिक्षण केंद्र, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

🔳 सल्लागार समिती 🔳

प्रा. (डॉ.) डी. बी. शिंदे

मा. कुलगुरू,

शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

प्रा. (डॉ.) डी. टी. शिर्के

प्र-कुलगुरू,

शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

प्रा. (डॉ.) एम. एम. साळुंखे

माजी कुलगुरू,

यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक

प्रा. (डॉ.) के. एस. रंगाप्पा

माजी कुलगुरू,

म्हैसूर विद्यापीठ, म्हैसूर

प्रा. पी. प्रकाश

अतिरिक्त सचिव-II

विद्यापीठ अनुदान आयोग, नवी दिल्ली

प्रा. (डॉ.) सीमा येवले

गीत-गोविंद, फ्लॅट नं. २,

११३९ साईक्स एक्स्टेंशन,

कोल्हापूर-४१६००१

प्रा. (डॉ.) पी. एस. पाटील

I/c अधिष्ठाता, विज्ञान व तंत्रज्ञान विद्याशाखा, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

प्रा. (डॉ.) ए. एम. गुरव

I/c अधिष्ठाता, वाणिज्य व व्यवस्थापन विद्याशाखा, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

प्रा. (डॉ.) भारती पाटील

I/c अधिष्ठाता, मानवविज्ञान विद्याशाखा, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

प्रा. (डॉ.) पी. डी. राऊत

I/c अधिष्ठाता, आंतर-विद्याशाखीय अभ्यास विद्याशाखा शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

डॉ. व्ही. डी. नांदवडेकर

कुलसचिव,

शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

श्री. एम. ए. काकडे

संचालक, परीक्षा व मूल्यमापन मंडळ, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

श्री. व्ही. टी. पाटील

वित्त व लेखा अधिकारी, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

प्रा. (डॉ.) एम. ए. अनुसे (सदस्य सचिव)

संचालक, दूरशिक्षण केंद्र,

शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

व्यवस्थापन तत्त्वे आणि उपयोजन

बी. कॉम. भाग-१

अभ्यास घटकांचे लेखक

लेखन सहभाग	सत्र-१ घटक क्रमांक	सत्र-२ घटक क्रमांक
डॉ. आर. एस. साळुंखे आर्टस, कॉमर्स ॲण्ड सायन्स कॉलेज, पलूस	१	
डॉ. बी. डी. गिरीगोसावी न्यू कॉलेज, कोल्हापूर	3	
डॉ. पी. व्ही. मोहिते आर्टस ॲण्ड कॉमर्स कॉलेज, आष्टा, जि. सांगली	3	
डॉ. एस. आर. पवार आर्टस ॲण्ड कॉमर्स कॉलेज, कासेगाव	8	
प्रा. प्रमोद प्रभाकर कांबळे सहकारभूषण एस. के. पाटील कॉलेज, कुरुंदवाड		१
डॉ. श्रीमती एम. आर. शिंदे श्रीमती गंगाबाई खिवराज घोडावत कन्या महाविद्यालय, जयसिंगपूर		२
प्रा. एस. पी. पवार श्रीमंत बाबासाहेब देशमुख महाविद्यालय, आटपाडी		æ
डॉ. एस. डी. गोरल आर. बी. माडखोलकर महाविद्यालय, चंदगड		X

🔳 संपादक 🔳

डॉ. आर. एस. साळुंखे आर्टस, कॉमर्स ॲण्ड सायन्स कॉलेज, पलूस प्रा. डॉ. ए. एम. गुरव विभागप्रमुख, वाणिज्य व व्यवस्थापन विभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

दूर शिक्षण केंद्र, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

🔳 अभ्यासमंडळ : व्यवस्थापन 🖫

अध्यक्ष - डॉ. सारंग शंकर भोला

कर्मवीर भाऊराव पाटील इन्स्टिट्यूट ऑफ मॅनेजमेंट स्टडीज ॲण्ड रिसर्च वायरे, जि. सातारा

- प्रा. डॉ. ए. एम. गुरव वाणिज्य व व्यवस्थापन अधिविभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर
- प्रा. डॉ. एच. एम. ठकार
 वाणिज्य व व्यवस्थापन अधिविभाग,
 शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर
- डॉ. विनोद बाबर जयवंत इन्टिट्यूट ऑफ मॅनेजमेंट, वाठार-कराड, जि. सातारा
- डॉ. यु. एम. देशमुख
 छत्रपती शाहू इन्टिट्यूट ऑफ बिझनेस एज्युकेशन ॲण्ड रिसर्च, कोल्हापूर

- डॉ. आर. एस. साळुंखें आर्टस, कॉमर्स ॲण्ड सायन्स कॉलेज, पलूस, सांगली
- डॉ. बी. डी. गिरीगोसावी न्यू कॉलेज, कोल्हापूर
- डॉ. टी. डी. महानवर डी. जी. कॉलेज ऑफ कॉमर्स, सातारा
- डॉ. आर. बी. तेली शिवराज कॉलेज ऑफ आर्टस ॲण्ड कॉमर्स ॲण्ड डी. एस. कदम सायन्स कॉलेज, गडहिंग्लज, जि. कोल्हापूर
- डॉ. डी. टी. चावरे
 धनंजयराव गाडगीळ कॉलेज ऑफ कॉमर्स, सातारा

अनुक्रमणिका

घटक क्रमांक	घटकाचे शीर्षक	पान क्रमांक
	विभाग पहिला : सत्र-१	
घटक १	व्यवस्थापनाची ओळख	१
घटक २	नियोजन आणि निर्णय प्रक्रिया	36
घटक ३	संघटन	৬८
घटक ४	निर्देशन आणि संदेशवहन	११६
	विभाग दुसरा : सत्र-२	
घटक १	कार्यप्रेरणा	१४९
घटक २	नेतृत्व	१९१
घटक ३	समन्वय आणि नियंत्रण	२२९
घटक ४	व्यवस्थापनातील उदयोन्मुख बाबी	२६८

Centre for Distance Education Shivaji University, Kolhapur

ADVISORY COMMITTEE

Prof. (Dr.) D. B. Shinde

Vice-Chancellor,

Shivaji University, Kolhapur

Prof. (Dr.) D. T. Shirke

Pro-Vice-Chancellor,

Shivaji University, Kolhapur

Prof. (Dr.) M. M. Salunkhe

Former Hob'ble Vice-Chancellor, Yashwantrao Chavan Maharashtra Open

University, Nashi.

Prof. (Dr.) K. S. Rangappa

Former Hon'ble Vice-Chancellor,

University of Mysore

Prof. P. Prakash

Additional Secretary,

Distance Education Bureau,

University Grants Commission, New-Delhi.

Prof. (Dr.) Cima Yeole

Git Govind, Flat No. 2,

1139 Sykes Extension,

Kolhapur-416001

Dr. Smt. Bharti T. Patil

I/c. Dean, Faculty of Humanities, Shivaji University, Kolhapur

Prof. (Dr.) P. S. Patil

I/c. Dean, Faculty of Science and

Technology, Shivaji University, Kolhapur

Prof. (Dr.) A. M. Gurav

I/c. Dean, Faculty of Commerce and

Management, Shivaji University, Kolhapur

Prof. (Dr.) P. D. Raut

I/c. Dean, Faculty of Inter Disciplinary Studies, Shivaji University, Kolhapur

Dr. V. D. Nandavadekar

Registrar,

Shivaji University, Kolhapur

Shri. G. R. Palase

I/c. Director,

Board of Examinations and Evaluation,

Shivaji University, Kolhapur

Shri. V. T. Patil

Finance and Accounts Officer,

Shivaji University, Kolhapur

Prof. (Dr.) M. A. Anuse

(Member Secretary) Director,

Centre for Distance Education,

Shivaji University, Kolhapur.

B. O. S. MEMBERS OF MANAGEMENT

Chairman- Dr. Sarang Shankar Bhola

Karmaveer Bhaurao Patil Institute of Management Studies and Research, Varye, Satara

• Prof. (Dr.) A. M. Gurav

Department of Commerce & Management, Shivaji University, Kolhapur

• Prof. H. M. Thakar

Department of Commerce & Management, Shivaji University, Kolhapur

Dr. Vinod Babar

Jaywant Institute of Management, Vathar-Karad, Dist. Satara

• Dr. U. M. Deshmukh

Chh. Shahu Institute of Business Education & Research, (CSIBER), Kolhapur

• Dr. R. S. Salunkhe

Arts, Commerce & Science College, Palus, Dist. Sangli

Dr. B. D. Girigosavi The New College, Kolhapur

Dr. T. D. MahanavarD. G. College of Commerce, Satara

Dr. Ravindra Basawant Teli

Shivraj College of Arts and Commerce and D. S. Kadam Science College, Gadhinglaj, Dist. Kolhapur

Dr. Dattatray Tatyaba Chavare Dhananjayrao Gadgil College of Commerce,

Preface

Management is one of the core courses to be studied at various undergraduate and post-graduate levels in the faculty of Commerce. This first course, "Management Principles and Applications" is prescribed as one of the Compulsory papers at B. Com. Part-I in our University. The present book is prepared primarily to meet the needs of students pursuing the education on distance mode. The book is also useful for any one who intends to understand the fundamental concepts, principles and theories of what is generally known as professional Management. The book has following features -

- 1) Concise and precise presentation of textual material in simple but sound language and style.
- 2) Use of learning objectives, summary and questions at the end of each unit.
- 3) Use of examples, charts and graphs, tables etc.

The book covers the entire syllabus of B. Com. Part-I. The concepts and principles of management have been clearly explained. The role of manager and the managerial skills as required by changing business environment are explained in the context of globalization. It is hoped that the book would meet the needs of B.Com., B.B.A., B.C.A., B.Com. (I.T.) and such other undergraduate courses in Commerce. Any suggestions, recommendations for the improvement of this volume is welcome and highly appreciated.

- Editor

Management Principles and Applications

Writing Team

Writers Name	Sem. I Units	Sem. II Units
Dr. R. S. Salunkhe Arts, Commerce & Science College, Palus	1	-
Dr. B. D. Girigosavi The New College, Kolhapur	2	
Dr. P. V. Mohite Arts and Commerce College, Ashta, Dist. Sangli	3	
Dr. S. R. Pawar Arts and Commerce College, Kasegaon	4	-
Dr. Pramod Prabhakar Kamble Sahakarbhushan S. K. Patil College, Kurundwad		1
Dr. Smt. M. R. Shinde Smt. G. K. G. Kanya Mahavidyalaya, Jaysingpur	-	2
Prof. S. P. Pawar Shrimant Babasaheb Deshmukh Mahavidyalaya, Atpadi		3
Dr. Sonappa Dajiba Goral R. B. Madkholkar Mahavidyalaya, Chandgad, Kolhapur	-	4

■ Editors **■**

Dr. R. S. SalunkheArts, Commerce & Science College,
Palus

Prof. (Dr.) A. M. Gurav
Department of Commarce &
Management,
Shivaji University, Kolhapur

B. Com. Part-I MANAGEMENT PRINCIPLES AND APPLICATIONS

INDEX

Unit No.	Торіс	Page No.
	Semester-I	
1	Introduction to the Management	1
2	Planning and Decision Making	48
3	Organizing	93
4	Direction and Communication	137
	Semester-II	
1	Motivation	173
2	Leadership	213
3	Co-ordination and Control	253
4	Emerging Issues in Management	296







शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

दूरशिक्षण केंद्र

आधुनिक व्यवस्थापन पद्धती

(Modern Management Practices)

(शैक्षणिक वर्ष २०२१-२२ पासून)

बी. कॉम. भाग-३ सत्र-५ व ६





© कुलसचिव, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर (महाराष्ट्र)

प्रथमावृत्ती: २०२२

बी. कॉम. (आधुनिक व्यवस्थापन पद्धती) भाग - ३ करिता

सर्व हक्क स्वाधीन. शिवाजी विद्यापीठाच्या परवानगीशिवाय कोणत्याही प्रकाराने नक्कल करता येणार नाही.

प्रती: ५००

प्रकाशक:

डॉ. व्ही. एन. शिंदे प्रभारी कुलसचिव, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर – ४१६ ००४.

मुद्रक: श्री. बी. पी. पाटील अधीक्षक, शिवाजी विद्यापीठ मुद्रणालय, कोल्हापूर-४१६ ००४.

ISBN- 978-93-92887-29-1

★ दूरिशक्षण केंद्र आणि शिवाजी विद्यापीठ याबद्दलची माहिती पुढील पत्त्यावर मिळू शकेल.
 शिवाजी विद्यापीठ, विद्यानगर, कोल्हापूर-४१६ ००४ (भारत)

द्र शिक्षण केंद्र, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

🔳 अभ्यासमंडळ : व्यवस्थापन 🖿

अध्यक्ष - डॉ. सारंग शंकर भोला

कर्मवीर भाऊराव पाटील इन्स्टिट्यूट ऑफ मॅनेजमेंट स्टडीज ॲण्ड रिसर्च वायरे, जि. सातारा

- प्रा. डॉ. ए. एम. गुरव वाणिज्य व व्यवस्थापन अधिविभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर
- प्रा. डॉ. एच. एम. ठकार वाणिज्य व व्यवस्थापन अधिविभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर
- डॉ. विनोद बाबर ज़यवंत इन्टिट्यूट ऑफ मॅनेजमेंट, वाठार-कराड, जि. सातारा
- डॉ. यु. एम. देशमुख छत्रपती शाहू इन्टिट्यूट ऑफ बिझनेस एज्युकेशन ॲण्ड रिसर्च, कोल्हापूर
- डॉ. श्रीमती एस. एस. कुलकर्णी कन्या महाविद्यालय, मिरज
- डॉ. पी. ए. पवार व्यवस्थापन अधिविभाग, सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे
- श्री. अभय कर्देगुद्दी
 कर्वे रोड, पुणे

- डॉ. आर. एस. साळुंखे आर्टस, कॉमर्स ॲण्ड सायन्स कॉलेज, पलूस, सांगली
- डॉ. बी. डी. गिरीगोसावी न्यू कॉलेज, कोल्हापूर
- डॉ. टी. डी. महानवर डी. जी. कॉलेज ऑफ कॉमर्स, सातारा
- डॉ. डी. टी. चावरे धनंजयराव गाडगीळ कॉलेज ऑफ कॉमर्स, सातारा
- श्री. व्ही. एन. देशपांडे शिरोली, कोल्हापूर
- प्राचार्य डॉ. एन. व्ही. शहा पद्मश्री डॉ. ग. गो. जाधव महाविद्यालय, गगनबावडा

अभ्यास घटकांचे लेखक

	घटक क्र.	
लेखन सहभाग	सत्र-५	सत्र-६
सौ. आशा भूपाल पाटील	?	_
राजश्री शाहू कला व वाणिज्य महाविद्यालय, रुकडी		
डॉ. राम नाईक	8	8
कुसुमताई राजारामबापू पाटील कन्या महाविद्यालय, इस्लामपूर		
डॉ. श्रीमती एस. एस. कुलकर्णी	२	_
कन्या महाविद्यालय, मिरज		
डॉ. एस. के. कांबळे	3	_
श्रीमती मथुबाई गरवारे कन्या महाविद्यालय, सांगली		
डॉ. एस. एस. पानारी	3	_
पद्मश्री डॉ. जी. जी. जाधव महाविद्यालय, गगनबावडा		
डॉ. टी. डी. महानवर	४	_
सावित्रीबाई फुले महिला महाविद्यालय, सातारा		
डॉ. पी. पी. कांबळे	_	8
सहकारभूषण एस. के. पाटील महाविद्यालय, कुरुंदवाड		
प्राचार्य डॉ. एन. व्ही. शहा	3	२, ३
पद्मश्री डॉ. जी. जी. जाधव महाविद्यालय, गगनबावडा		
डॉ. आर. एस. निळपणकर	_	३,४
आजरा महाविद्यालय, आजरा		

🔳 संपादक 🔳

डॉ. एस. एस. भोला कर्मवीर भाऊराव पाटील इन्स्टिट्यूट ऑफ

मॅनेजमेंट स्टडीज ॲण्ड रिसर्च, सातारा

प्राचार्य डॉ. एन. व्ही. शहा पद्मश्री डॉ. जी. जी. जाधव महाविद्यालय, गगनबावडा, जि. कोल्हापूर







शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

दूरशिक्षण केंद्र

बी. कॉम. भाग-३

व्यवसाय नियमन कायदेविषयक रचना

(Business Regulatory Framework)

सत्र-५ व ६



(शैक्षणिक वर्ष २०२१-२२ पासून)



© कुलसचिव, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर (महाराष्ट्र) प्रथमावृत्ती: २०२२ बी. कॉम. (व्यवसाय नियमन कायदेविषयक रचना) भाग – ३ करिता सर्व हक्क स्वाधीन. शिवाजी विद्यापीठाच्या परवानगीशिवाय कोणत्याही प्रकाराने नक्कल करता येणार नाही.

प्रती: ५००

प्रकाशक:

डॉ. व्ही. एन. शिंदे प्रभारी कुलसचिव, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर – ४१६ ००४.

मुद्रक:

श्री. बी. पी. पाटील अधीक्षक, शिवाजी विद्यापीठ मुद्रणालय, कोल्हापूर-४१६ ००४.

ISBN- 978-93-92887-78-9

★ दूरिशक्षण केंद्र आणि शिवाजी विद्यापीठ याबद्दलची माहिती पुढील पत्त्यावर मिळू शकेल.
 शिवाजी विद्यापीठ, विद्यानगर, कोल्हापूर-४१६ ००४ (भारत)

दूरशिक्षण केंद्र, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

🔳 अभ्यासमंडळ : वाणिज्य 🖿

अध्यक्ष - प्रा. डॉ. ए. एम. गुरव

वाणिज्य व व्यवस्थापन अधिविभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

- डॉ. व्ही. के. सावंत सावित्रिबाई फुले महिला महाविद्यालय, सातारा
- डॉ. ए. एस. पाटील
 आर्टस, कॉमर्स ॲण्ड सायन्स कॉलेज, पलूस,
 जि. सांगली
- डॉ. एम. ए. कोळी सदाशिवराव मंडलीक कॉलेज, मुरगूड, ता. कागल, जि. कोल्हापूर
- डॉ. राजेश चेट्टीवाल आर्टस ॲण्ड कॉमर्स कॉलेज, सातारा

- डॉ. यु. आर. शिंदे सदाशिवराव मंडलीक कॉलेज, मुरगूड, ता. कागल, जि. कोल्हापूर
- डॉ. एस. आर. पवार आर्टस, कॉमर्स ॲण्ड सायन्स कॉलेज, कासेगाव, ता. वाळवा, जि. सांगली
- डॉ. एस. डी. गोरल आर. बी. माडखोलकर महाविद्यालय, चंदगड, जि. कोल्हापूर

अभ्यास घटकांचे लेखक

	घटक क्र.	
लेखन सहभाग	सत्र-५	सत्र-६
डॉ. एस. ए. बोजगर	१, ३ (अ)	-
न्यू कॉलेज, कोल्हापूर		
डॉ. एम. सी. शेख	?	_
शहाजी लॉ कॉलेज, कोल्हापूर		
डॉ. के. व्ही. मारूलकर	३ (ब)	_
वाणिज्य व व्यवस्थापन अधिविभाग,		
शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर		
प्रा. एन. एम. मुजावर	४	_
व्यंकटेश महाविद्यालय, इचलकरंजी		
डॉ. निता उदय देशपांडे	_	8
व्ही. पी. इन्स्टिट्यूट ऑफ मॅनेजमेंट स्टडीज ऑण्ड		
रिसर्च, सांगली		
डॉ. यु. आर. शिंदे	-	२
सदाशिवराव मंडलीक महाविद्यालय, मुरगूड		
प्रा. बी. एम. संकपाळ	-	3
कुसुमताई राजारामबापू पाटील महाविद्यालय, इस्लामपूर		
ॲड. मुकुंद फडके	_	8
कर्मवीर भाऊराव पाटील इन्स्टिट्यूट ऑफ मॅनेजमेंट		
स्टडीज ॲण्ड रिसर्च, सातारा		

संपादक 🔳

डॉ. एम. सी. शेख शहाजी लॉ कॉलेज, कोल्हापूर प्रा. (डॉ.) ए. एम. गुरव वाणिज्य व व्यवस्थापन अधिविभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर







शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

दूरशिक्षण केंद्र

विमा

(शैक्षणिक वर्ष २०१९-२० पासून)

पेपर-१ व २

बी. कॉम. भाग १

सेमिस्टर १ व २ करिता





© कुलसचिव, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर (महाराष्ट्र) प्रथमावृत्ती: २०१९ बी. कॉम. (विमा) भाग - १ सत्र १ व २ करिता सर्व हक्क स्वाधीन. शिवाजी विद्यापीठाच्या परवानगीशिवाय कोणत्याही प्रकाराने नक्कल करता येणार नाही.

प्रती : १,०००

प्रकाशक डॉ. व्ही. डी. नांदवडेकर कुलसचिव, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर: ४१६ ००४

मुद्रक श्री. बी. पी. पाटील अधीक्षक, शिवाजी विद्यापीठ मुद्रणालय, कोल्हापूर: ४१६ ००४

ISBN- 978-93-89327-31-1

★ दूरशिक्षण केंद्र आणि शिवाजी विद्यापीठ याबद्दलची माहिती पुढील पत्त्यावर मिळू शकेल. शिवाजी विद्यापीठ, विद्यानगर, कोल्हापूर-४१६ ००४ (भारत)

दूर शिक्षण केंद्र, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

🔳 अभ्यासमंडळ : वाणिज्य 🖿

अध्यक्ष - प्रा. डॉ. ए. एम. गुरव

वाणिज्य व व्यवस्थापन अधिविभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

- डॉ. व्ही. के. सावंत सावित्रिबाई फुले महिला महाविद्यालय, सातारा
- डॉ. ए. एस. पाटील आर्टस, कॉमर्स ॲण्ड सायन्स कॉलेज, पलूस, जि. सांगली
- डॉ. एम. ए. कोळी सदाशिवराव मंडलीक कॉलेज, मुरगूड, ता. कागल, जि. कोल्हापूर
- डॉ. राजेश चेट्टीवाल आर्टस ॲण्ड कॉमर्स कॉलेज, सातारा

- डॉ. यु. आर. शिंदे सदाशिवराव मंडलीक कॉलेज, मुरगूड, ता. कागल, जि. कोल्हापूर
- डॉ. एस. आर. पवार आर्टस, कॉमर्स ॲण्ड सायन्स कॉलेज, कासेगाव, ता. वाळवा, जि. सांगली
- डॉ. एस. डी. गोरल
 आर. बी. माडखोलकर महाविद्यालय, चंदगड,
 जि. कोल्हापूर

अभ्यास घटकांचे लेखक

	सत्र-१	सत्र-२
लेखन सहभाग	घटक क्रमांक	घटक क्रमांक
डॉ. एस. आर. पवार	१, २	
आर्टस ॲण्ड कॉमर्स कॉलेज, कासेगाव		
डॉ. एन. व्ही. शहा	3	
छ. शहाजी कॉलेज, दसरा चौक, कोल्हापूर		
डॉ. एस. एस. बोजगर		
न्यू कॉलेज, कोल्हापूर		
डॉ. के. व्ही. मारूलकर	X	
वाणिज्य अधिविभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर		
डॉ. एच. पी. शिर्के		१
आर्टस ॲण्ड कॉमर्स कॉलेज, कडेपूर		
प्रा. जी. आर. वास्के		2
लाल बहादूर शास्त्री कॉलेज, सातारा		
डॉ. ए. एम. गुरव		ş
वाणिज्य अधिविभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर		
डॉ. श्रीमती एम. आर. शिंदे		8
श्रीमती जी. के. जी. कॉलेज, जयसिंगपूर		

संपादक 🔳

डॉ. एस. आर. पवार श्रीमती कुसुमताई राजारामबापू पाटील कन्या महाविद्यालय, इस्लामपूर **डॉ. के. व्ही. मारूलकर** वाणिज्य व व्यवस्थापन अधिविभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

अनुक्रमणिका

घटक क्रमांक	घटकाचे शीर्षक	पान क्रमांक
विभाग पहिला : सेमिस्टर-१		
घटक १	विम्याची ओळख	१
घटक २	आयुर्विमा	38
घटक ३	आयुर्विमा पत्र	५७
घटक ४	भारतातील आयुर्विमा व्यवसाय	۵۵
	विभाग दुसरा : सेमिस्टर-२	
घटक १	अग्निविमा	१०५
घटक २	सागरी विमा	१२४
घटक ३	अपघाती विमे	१४१
घटक ४	भारतातील सर्वसाधारण विमा व्यवसाय	१५५







SHIVAJI UNIVERSITY, KOLHAPUR

CENTRE FOR DISTANCE EDUCATION

Insurance

(From Academic Year 2019-20)

Paper-I & II

For

B. Com. Part-I

Semester - I & II





Copyright © Registrar, Shivaji University,

Kolhapur. (Maharashtra) First Edition 2020

Prescribed for B. Com. Part-I

All rights reserved, No part of this work may be reproduced in any form by mimeography or any other means without permission in writing from the Shivaji University, Kolhapur (MS)

Copies: 300

Published by:

Dr. V. D. Nandavadekar Registrar, Shivaji University, Kolhapur-416 004

Printed by:

Shri. B. P. Patil Superintendent, Shivaji University Press, Kolhapur-416 004

ISBN- 978-93-89327-75-5

★ Further information about the Centre for Distance Education & Shivaji University may be obtained from the University Office at Vidyanagar, Kolhapur-416 004, India.

B. O. S. MEMBERS OF COMMERCE

Chairman- Prof. (Dr.) A. M. Gurav

Department of Commerce and Management, Shivaji University, Kolhapur

Dr. V. K. Sawant

Savitribai Phule Mahila Mahavidyalaya, Satara

Dr. A. S. Patil

Arts, Commerce & Science College, Palus, Dist. Sangli

Dr. M. A. Koli

Sadashivrao Mandlik College, Murgud, Dist. Kolhapur

Dr. Rajesh Chetiwal

Arts & Commerce College, Satara

Dr. Udaykumar Ramchandra Shinde Sadashivrao Mandlik Mahavidyalaya, Murgud, Tal. Kagal, Dist. Kolhapur

Dr. Shivaji Ramchandra Pawar

Arts, Commerce and Science College, Kasegaon, Tal. Walwa, Dist. Sangli

Dr. Sonappa Dajiba Goral

R. B. Madkholkar Mahavidyalaya, Chandgad, Dist. Kolhapur

Writing Team

Writers Name	Sem. I Units	Sem. II Units
Dr. S. R. Pawar Arts and Commerce College, Kasegaon	1, 2	-
Dr. N. V. Shaha Padmashree G. G. Jadhav College, Gaganbavada	3	
Dr. S. A. Bojgar The New College, Kolhapur (Retired)	3	
Dr. K. V. Marulkar Department of Commerce & Management, Shivaji University, Kolhapur	4	-
Dr. H. P. Shirke Arts & Commerce College, Kadepur (Retired)		1
Prof. G. R. Waske Lal Bahadur Shastri College, Satara		2
Dr. A. M. Gurav Department of Commerce and Management Shivaji University, Kolhapur		3
Dr. Smt. M. R. Shinde Smt. G. K. G. College, Jaysingpur		4

■ Editors ■

Dr. S. R. PawarArts & Commerce College, Kasegaon

Dr. K. V. Marulkar
Department of Commerce &
Management,
Shivaji University, Kolhapur

शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

दूर शिक्षण केंद्र

वित्तीय बाजार आणि संस्था (Financial Market & Institutions) (शैक्षणिक वर्ष २०१८ - १९ पासून)

> एम. ए. भाग - १ अर्थशास्त्र पेपर EO-12 सत्र २

© कुलसचिव, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर (महाराष्ट्र) प्रथमावृत्ती: २०१९

एम. ए. भाग - १ सत्र २ करिता (वित्तीय बाजार आणि संस्था) सर्व हक्क स्वाधीन.शिवाजी विद्यापीठाच्या परवानगीशिवाय कोणत्याही प्रकाराने नक्कल करता येणार नाही.

This accessible form of book is made available on

www.unishivaji.ac.in/distedu/course-material/

प्रकाशक:

डॉ. व्ही. डी. नांदवडेकर कुलसचिव, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर - ४१६ ००४.

मुद्रक:

श्री. बी. पी. पाटील अधीक्षक, शिवाजी विद्यापीठ मुद्रणालय, कोल्हापूर – ४१६ ००४.

Converted in Accessible form by:

Dr. Namita Khot

co-ordinator,

Resource Center for Inclusive Education

Barr. Balasaheb Khardekar Knowledge Resource Center

Shivaji University,

Kolhapur-416 00

ISBN - 978 - 81 - 940444 - 4 - 4

- * दूर शिक्षण केंद्र आणि शिवाजी विद्यापीठ याबद्दलची माहिती पुढील पत्त्यावर मिळू शकेल. शिवाजी विद्यापीठ, विद्यानगर, कोल्हापूर - ४१६ ००४. (भारत)
- * दूर शिक्षण विभाग-विद्यापीठ अनुदान आयोग, नवी दिल्ली यांच्या विकसन अनुदानातून या साहित्याची निर्मिती केली आहे.

दूर शिक्षण केंद्र, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

सल्लागार समिती

प्रा. (डॉ.) डी. बी. शिंदे मा. कुलगुरू, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर प्रा. (डॉ.) डी. टी. शिर्के प्र-कुलगुरू, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर प्रा. (डॉ.) एम. एम. साळुखे माजी कुलगुरू, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक प्रा. (डॉ.) के. एस. रंगाप्पा माजी कुलगुरू, म्हैसूर विद्यापीठ, म्हैसूर प्रा. पी. प्रकाश अतिरिक्त सचिव -॥ विद्यापीठ अनुदान आयोग, नवी दिल्ली प्रा. (डॉ.) सीमा येवले गीत-गोविंद. फ्लॅट नं.२, ११३९ साईक्स एक्स्टेंशन, कोल्हापूर - ४१६००१ प्रा. (डॉ.) पी. एस. पाटील 1/c अधिष्ठाता, विज्ञान व तंत्रज्ञान

प्रा. (डॉ.) ए. एम. गुरव ।/ c अधिष्ठाता, वाणिज्य व व्यवस्थापन विद्याशाखा, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

> प्रा. (डॉ.) भारती पाटील ।/сअधिष्ठाता, मानवविज्ञान विद्याशाखा,

शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

प्रा. (डॉ.) पी. डी. राऊत ।/сअधिष्ठाता, आंतर-विद्याशाखीय अभ्यास विद्याशाखा शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

डॉ. व्ही. डी. नांदवडेकर कुलसचिव

शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

श्री. एम. ए. काकडे संचालक, परीक्षा व मूल्यमापन मंडळ, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

श्री. व्ही. टी. पाटील वित्त व लेखा अधिकारी, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

प्रा. (डॉ.) एम. ए. अनुसे (सदस्य

संचालक, दूरशिक्षण केंद्र शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

अर्थशास्त्र समन्वय समिती अध्यक्ष - डॉ. पी. एस. कांबळे अर्थशास्त्र अधिविभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

डॉ. तेजस्विनी मुडेकर कमला कॉलेज, कोल्हापूर

विद्याशाखा, शिवाजी विद्यापीठ,

कोल्हापूर

दूर शिक्षण केंद्र शिवाजी विद्यापीठ EC-4 कोल्हापूर डॉ. वाय. एस. गायकवाड विलिंग्डन कॉलेज, विश्रामबाग, सांगली.

वित्तीय बाजार आणि संस्था एम. ए. भाग - १: पेपर

अभ्यास घटकांचे लेखक

लेखक	घटक क्रमांक
डॉ. सुनिता राठोड	8
शहाजी छत्रपती महाविद्यालय, दसरा चौक, कोल्हापूर	
डॉ. विजय मारुती कुंभार	2
धनंजयराव गाडगीळ कॉलेज ऑफ कॉमर्स,सातारा	
डॉ. हेमंत कटरे	Ą
राजाराम महाविद्यालय, कोल्हापूर	
प्रा. वंदना देवकर	8
जयसिंगपूर कॉलेज, जयसिंगपूर, जि. कोल्हापूर	

संपादक

प्रा. डॉ. सौ. सुनिता स. राठोड कोल्हापूर

डॉ विजय मारुती कुंभार श्री शहाजी छत्रपती महाविद्यालय, धनंजयराव गाडगीळ कॉलेज ऑफ कॉमर्स, सातारा

प्रस्तावना

शिवाजी विद्यापीठाच्या दूर शिक्षण विभागामार्फत एम. ए. भाग - १ अर्थशास्त्र (ऐच्छिक) या विषयांतर्गत EO - 12 'वित्तीय बाजार आणि संस्था' हे पुस्तक बदललेल्या अभ्यासक्रमाप्रमाणे लिहिले आहे. ज्या विद्यार्थ्यांना नियमित महाविद्यालयात हजर राहता येत नाही. अशा विद्यार्थ्यांना उच्च शिक्षण घेणे अशक्य आहे. अशाना उच्च शिक्षणाची संधी उपलब्ध करणे हा दूर शिक्षणाचा मुख्य उद्देश आहे. या पुस्तक रूपाने हे स्वयंअध्ययन साहित्य दूर शिक्षण विद्यार्थी ्रा आणि अभ्यासकांना उपलब्ध करून देताना आम्हास आनंद होत आहे. या पुस्तक लेखनासाठी शिवाजी विद्यापीठाच्या कार्यकक्षेतील पदव्यत्तर विभागाला शिकविणाऱ्या अनुभवी व तज्ञ लेखकांकडून या विषयाच्या विविध घटकांचे लिखाण केले आहे.

'वित्तीय बाजार आणि संस्था' या पुस्तकातील स्वयंअध्ययन साहित्य हे दूर शिक्षण विद्यार्थ्यांना त्वरित आकलन व्हावे म्हणून प्रत्येक घटकांची मांडणी सोप्या भाषेत करण्याचा प्रयत्न लेखकांनी केला आहे. हा विषय विद्यार्थीभिमुख करण्याची दक्षता घेण्याचा प्रयत्न केला आहे. या पुस्तकामध्ये वित्तीय प्रणालीचे स्वरूप आणि भूमिका, वित्तीय बाजारपेठा, वित्तीय बाजारपेठेतील जोखीम व्यवस्थापण आणि आंतरराष्ट्रीय वित्तीय बाजार आणि संस्था या घटकांचा समावेश केलेला आहे.

प्रत्येक घटक लेखकाने विषयातील क्लिष्टता कमी करून विविध संकल्पना सोपी करून सांगण्याचा प्रयत्न केला आहे. विषय व आशय अधिक स्पष्ट व्हावा यासाठी ठिकठिकाणी सोपी उदाहरणे वापरली आहेत. विद्यार्थी वाचकांना वस्तुनिष्ठ प्रश्नोत्तरे व स्वयंअध्ययनासाठी स्वाध्याय देऊन त्यांचे स्वयंमूल्यमापन करता येईल अशी रचना केली आहे. तसेच अधिक वाचनासाठी संदर्भ ग्रंथांची यादीही दिलेली आहे.

सदर पुस्तकामध्ये अचूकता व नेटकेपणा आणण्याचा प्रयत्न केलेला आहे. वाचकांनी या पुस्तकाविषयी काही सूचना केल्यास त्या स्वाकाराई असतील. या पुस्तकातील मांडणी आणि विवेचन विद्यार्थ्यांना उपयुक्त ठरेल अशी आमची अपेक्षा आहे. या साहित्याच्या प्रकाशनामध्ये सहभागी झालेले घटक लेखक, दूर शिक्षण क्षेत्रातील सर्व अधिकारी व कर्मचारी, मुद्रण कामातील सर्व कर्मचारी यांनी केलेल्या सहकार्याबद्दल व परिश्रमाबद्दल सांचे मन: पूर्वक आभार व धन्यवाद.

संपादक

प्रा. डॉ. सौ. सुनिता स. राठोड श्री शहाजी छत्रपती महाविद्यालय, कोल्हापूर डॉ विजय मारुती कुंभार धनंजयराव गाडगीळ कॉलेज ऑफ कॉमर्स, सातारा

अनुक्रमणिका

घटक क्रमांक घटकाचे शीर्षक	
१. वित्तीय प्रणालीचे स्वरूप आणि भूमिका O1Nature and Role of Financial System.docx	8
२. वित्तीय बाजारपेठा 02Financial Markets.docx	२४
३. वित्तीय बाजारपेठेतील जोखीम व्यवस्थापन 03 Risk Management in Financial Markets.docx	५५
४. आंतरराष्ट्रीय वित्तीय बाजार आणि संस्था O4 International financial markets and institutions docx	७४

*विद्यार्थ्यांना सूचना

प्रत्येक घटकाची सुरुवात उद्दिष्टांनी होईल. उद्दिष्टे दिशादर्शक आणि पुढील बाबी स्पष्ट करणारी असतील.

- १. घटकामध्ये काय दिलेले आहे.
- २. तुमच्याकडून काय अपेक्षित आहे.
- ३. विशिष्ट घटकावरील कार्य पूर्ण केल्यानंतर तुम्हाला काय माहीत होण्याची अपेक्षा आहे.

स्वयं मूल्यमापनासाठी प्रश्न दिलेले असून त्यांची अपेक्षित उत्तरेही देण्यात आलेली आहेत. त्यामुळे घटकाचा अभ्यास योग्य दिशेने होईल. तुमची उत्तरे लिहून झाल्यानंतरच स्वयं अध्ययन साहित्यामध्ये दिलेली उत्तरे पाहा. ही तुमची उत्तरे (किंवा स्वाध्याय) आमच्याकडे मूल्यमापनासाठी पाठवायची नाहीत. तुम्ही योग्य दिशेने अभ्यास करावा, यासाठी ही उत्तरे 'अभ्यास साधन' (Study Tool) म्हणून उपयुक्त ठरतील.

प्रिय विद्यार्थी,

हे स्वयंअध्ययन साहित्य या पेपरसाठी एक पूरक अभ्याससाहित्य म्हणून आहे. असे सूचित करण्यात येते की, विद्यार्थ्यांनी २०१७ – १८ पासून तयार केलेला नवीन अभ्यासक्रम पाहून त्याप्रमाणे या पेपरच्या सखोल अभ्यासासाठी संदर्भपुस्तके व इतर साहित्याचा अभ्यास करावा.